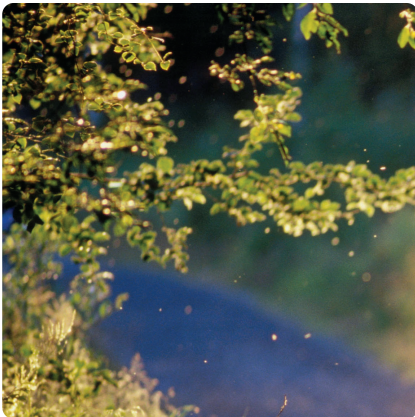

Uppföljning av målen för friluftslivspolitik 2019

RAPPORT 6904 • DECEMBER 2019

Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 16 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-6904-9

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2019

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2019

Omslagsfoto: Torbjörn Lilja/TT-bildbyrå

Förord

År 2012 fastställdes tio mål för friluftslivspolitiken genomförande (se Skrivelse 2012/13:51). Friluftslivsmålen handlar i stort om att utveckla och bedriva åtgärder för att förutsättningarna för friluftslivsutövandet ska förbättras. Vart och ett av målen har olika ingångar i detta övergripande syfte.

Denna rapport redovisar den andra uppföljningen av friluftslivsmålen; den första skedde 2015. Naturvårdsverket är samordnande myndighet för uppföljningen som genomförts tillsammans med Boverket, Folkhälsomyndigheten, Tillväxtverket, Skolverket och Skogsstyrelsen. Syftet med uppföljningen är att ge underlag till regeringens friluftspolitik genom att redovisa resultat av åtgärdsarbetet, en utvecklingsriktning de närmaste åren samt viktiga insatser som skulle kunna stärka förutsättningarna för friluftsliv framöver.

Rapporten innehåller de tio målvisa uppföljningarna av varje mål, ett särskilt kapitel om friluftslivsutövande och Naturvårdsverkets slutsatser. De myndigheter som ansvarar för uppföljning av ett mål står för innehållet i respektive uppföljningstext.

Precis som vid första uppföljningen har en viktig avgränsning gjorts: det har inte tagits någon ställning till vilken nivå som krävs för att målen ska anses vara uppfyllda och därmed inte i vilken utsträckning målen har nåtts och inte heller i vilken utsträckning de kan förväntas vara uppnådda till ett visst år.

Uppföljningen har samordnats av Olena Kashyna och Jonas Rodhe. Naturvårdsverket tackar alla medverkande myndigheter och organisationer för deras engagemang och bidrag.

Stockholm 16 december 2019

Kerstin Cederlöf
Ställföreträdande generaldirektör

Innehåll

FÖRORD	3
NATURVÅRDSVERKETS SLUTSATSER	7
UTGÅNGSPUNKTER I UPPFÖLJNINGEN	15
UTVECKLINGEN MOT DE FRILUFTSLIVSPOLITISKA MÅLEN	16
UTÖVANDE AV FRILUFTSLIV	19
DE 10 FRILUFTSLIVSMÅLEN	
1: Tillgänglig natur för alla	30
2: Starkt engagemang och samverkan	37
3: Allemansrätten	43
4: Tillgång till natur för friluftsliv	49
5: Attraktiv tätortsnära natur	56
6: Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling	64
7: Skyddade områden som resurs för friluftslivet	70
8: Ett rikt friluftsliv i skolan	78
9: Friluftsliv för god folkhälsa	85
10: God kunskap om friluftslivet	92
BILAGA 1.	
Statistik	100
BILAGA 2.	
Urval av insatser inom friluftsliv i skolan som görs av ideella organisationer	102
BILAGA 3.	
Bruttolista över identifierade behov av kunskap och statistik	105

Naturvårdsverkets slutsatser

Sedan förra uppföljningen har olika aktörer i samhället genomfört många insatser för friluftslivet som har gett resultat. Tre av målen bedöms ha positiv utvecklingsriktning de närmaste åren, medan tre har neutral, ett – negativ, och ytterligare tre har oklar utvecklingsriktning. I vissa fall saknas kunskapsunderlag för att bedöma utvecklingsriktning.

Den andra uppföljningen av friluftslivsmålen

Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. År 2012 fastställdes tio mål för friluftslivspolitikernas genomförande.¹ De tio friluftslivsmålen handlar om att förbättra förutsättningarna för friluftslivsutövandet i Sverige. Vart och ett av målen har olika ingångar i detta övergripande syfte. Den första uppföljningen av friluftslivsmålen skedde 2015.² I denna rapport redovisas den andra uppföljningen.

Syftet med uppföljningen är att ge underlag till regeringens friluftspolitik genom att redovisa resultat av åtgärdsarbetet, en utvecklingsriktning de närmaste åren samt viktiga insatser som skulle kunna stärka förutsättningarna för friluftsliv framöver.

Naturvårdsverket är samordnande myndighet för rapporteringen. Boverket, Naturvårdsverket, Folkhälsomyndigheten, Tillväxtverket, Skolverket och Skogsstyrelsen har genomfört uppföljningen, med eget eller delat ansvar för de enskilda målen. De myndigheter som ansvarar för uppföljning av ett mål står för innehållet i respektive måltext.

Åtta av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål innehåller preciseringar om friluftsliv. De preciseringarna innefattar att värna, bibehålla och tillgängliggöra värden för friluftsliv, vara uppmärksam på störning (framför allt buller) och möjliggöra naturtypspecifika friluftaktiviteter.

Friluftsliv anknyter även till flera av de 17 globala målen för hållbar utveckling, Agenda 2030 som antogs av FN 2015³, och till samtliga dimensioner av Agendan: såväl den ekologiska som den ekonomiska och den sociala.

¹ Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitikerna.

² Naturvårdsverket (2015) Friluftsliv för alla. Rapport 6700.

³ Naturvårdsverket, Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen. Länk: <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhället/Agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen/> (hämtad 2019-11-11).

Friluftslivets betydelse och förutsättningar

Friluftslivet är värdefullt både för den enskilda människan och för samhället i stort. Det bidrar till att människor får en förståelse för naturen och miljön, till bättre folkhälsa samtidigt som det stärker den regionala utvecklingen och ekonomin.

Friluftslivet spänner över flera politikområden, bl.a. naturvårdspolitik, regional tillväxtpolitik, jordbrukspolitik, skogspolitik, politik för landsbygdens utveckling, folkhälsopolitik, politik för samhällsplanering, utbildnings- och forskningspolitik.⁴

Det är bland annat genom att människor utövar friluftsliv som kunskap och intresse för naturvård, kulturmiljöer och folkhälsa upprätthålls och utvecklas, vilket också bidrar direkt och indirekt till miljömålen.

Individer kan utöva friluftsliv utifrån många olika syften, och samhället kan önska att främja det utifrån många olika målsättningar. För att främja hälsoeffekter krävs ofta en viss regelbundenhet i utövandet. Att vara ute i naturen minst en gång i veckan eller mer kan bidra till att människor mår bättre, får större kunskap om natur och allemansrätten. WHO:s rekommendationer om minst 150 minuters fysisk aktivitet i veckan samt de uppmätta hälsovinster vid minst 120 minuters naturkontakt i veckan skulle kunna uppnås om fler människor ges förutsättningar att vara ute i naturen.^{5,6}

Tre grundläggande förutsättningar är nödvändiga för friluftsliv: tillgång, tillgänglighet och kvalitet. Ett naturområde som ligger nära, är tillgängligt och har hög kvalitet har störst möjligheter att främja friluftsliv i vardagen. I detta avseende är bostadsnära och tätortsnära natur av stor betydelse då tillgång till natur i närheten av människor minskar hinder så som tidsbrist och kan bidra till en större regelbundenhet i utövandet. Den tätortsnära naturen är några få procent av all natur, men det är där det mesta av friluftslivet bedrivs, och skydd och hållbar skötsel av den tätortsnära naturen är därför helt avgörande för att uppnå friluftslivsmålen.

Friluftslivets roll inom regional utveckling berör ofta aktiviteter vilka utövas längre bort från bostaden, under längre tider och med lite mindre regelbundenhet. Denna typ av utövande kan också ofta ge andra typer av upplevelser än det mer bostadsnära friluftslivsutövandet. Det behövs således även insatser riktade mot friluftslivsutövande i det övriga landskapet.

⁴ Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitikerna, s.3.

⁵ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/fysisk-aktivitet-och-matvanor/fysisk-aktivitet-rekommendationer/>

⁶ Mathew P. White et al (2019): Spending at least 120 minutes a week in nature is associated with good health and wellbeing, <https://www.nature.com/articles/s41598-019-44097-3>

Hur ser friluftslivsutövandet i Sverige ut?

Utövandet av friluftsliv i Sverige ligger på en stabil nivå.⁷ För alla ålders-
kategorier sammantaget ligger andelen av befolkningen som strövat i skog och
mark minst en gång i veckan på en relativt stabil nivå under perioden 2008–
2018. Strövande i skog och mark minst en gång i veckan ökar med ökande
ålder fram till ålderskategorin 75–84 år.⁸ Statistiken visar dock att det finns
variationer i utövandet mellan olika grupper i befolkningen, beroende på kön,
inkomst, ålder, bakgrund, bostadsort m.m. Det är vanligare med friluftsliv om
man har en högre utbildning, bor på landsbygden eller i mindre tätort eller om
båda ens föräldrar är födda i Sverige.

Enligt utövandestatistiken anser människor att friluftslivsutövande bidrar
till bättre livskvalitet. Detta uttrycks genom att över 80 % anser att friluftsliv
bidrar till en mer meningsfull vardag, 90 % att friluftsliv är positivt för hälsan,
över 50 % att friluftsliv påverkat deras val av bostadsort och att 70 % upp-
lever återhämtning vid utövande av friluftsliv.⁹

Tidsbrist uppges vara den vanligaste anledningen till att svenskar inte är
ute i naturen i den utsträckning de önskar, följt av en avsaknad av någon att
utöva det med och en brist på lämpliga platser.¹⁰ Även upplevda hinder varie-
rar i stor grad mellan olika grupper i befolkningen.

Insatser under uppföljningsperioden

För att uppnå friluftslivsmålen krävs insatser från flera aktörer: från nationella
myndigheter till regioner, kommuner och näringslivet. Även andra aktörer i
samhället såsom privata markägare och ideella föreningar bidrar till målen.
Sedan förra uppföljningen har aktörer inom olika delar av samhället genom-
fört många insatser för friluftslivet som har gett resultat. Många gånger saknas
dock underlag för uppföljningsarbetet.

På nationell nivå har en strategi för Levande städer presenterats 2018, där
tillgång till grönområden för befolkningen är en viktig aspekt av god livsmiljö.
Naturvårdsverket har utvecklat och publicerat en ny vägledning om kom-
munal friluftslivsplanering, och även tagit fram en metod för att kartlägga
friluftsområden. Boverket har tagit fram en vägledning om ekosystemtjänster
i den byggda miljön för att stödja kommunernas arbete. Tillväxtverket har
finansierat och utvecklat en nationell naturturismstrategi tillsammans med
Naturturismföretagen, Svensk Turism och Visita. Naturvårdsverket och Visit
Sweden har tagit fram ett informationspaket för att öka kännedom och kun-
skap om allemansrätten hos internationella besökare. Folkhälsomyndigheten

⁷ För mer information kring utövandet, se kapitel "Utövande av friluftsliv" samt bilaga 1 med beskrivning
av utövandestatistiken.

⁸ SCB, Undersökningar om levnadsförhållanden (ULF/SILC). Länk: www.scb.se/ulf

⁹ Naturvårdsverket (2019). Friluftsliv 2018. Rapport 6887.

¹⁰ Naturvårdsverket (2019). Friluftsliv 2018. Rapport 6887.

har inom ramen för Miljömålsrådet haft ett ansvar i arbetet kring Hälsa som drivkraft i miljömålen för hållbar utveckling. Samverkansåtgärden har bland annat varit en ansats till att stärka hälsoperspektivet i miljömålsarbetet. Skogssektorn har tagit fram gemensamma målbilder för god hänsyn till friluftsliv och rekreation vid skogsbruksåtgärder.

Länsstyrelserna har genom ökade resurser i högre grad kunnat driva på i friluftslivsarbetet och vägleda kommunerna. De regionala friluftssamordnarna har haft en central roll att sprida information och bidra till kompetensutveckling om friluftsmålen till regionala och lokala aktörer. De har stöttat kommunerna i deras arbete med att utveckla förutsättningarna för friluftslivsutövande. Exempelvis har friluftssamordnarnas arbete bidragit till att fler kommuner i länen söker bidrag från LONA för att delfinansiera satsningar för friluftslivet. Naturvårdsverket bedömer att hittillsvarande finansiering av länsens friluftslivssamordnare har varit centralt för möjligheten att driva friluftslivsarbetet regionalt och lokalt.

Många ideella aktörer genomför ett stort antal olika aktiviteter som främjar friluftsliv. Svenskt Friluftsliv rapporterar att ideella organisationer har erbjudit en rad verksamheter med högt deltagande under många år. Bidragen har bland annat använts till verksamheter som riktats mot barn och unga, nyanlända och inom skolverksamhet. Med stöd av Naturvårdsverket har flera organisationer tagit fram målgruppsanpassad information eller nya arbetssätt om allemansrätten som kan återanvändas av andra.

Kommunernas arbete med friluftsliv på politisk och strategisk nivå har utvecklats positivt sedan 2016. Fler kommuner har idag planer och styrdokument kopplade till friluftsliv och en eller flera tjänstepersoner med uttalat ansvar inom sakfrågan. Allt fler kommuner uppger att de har ett friluftsråd för dialog med friluftorganisationer, stiftelser, markägare med flera kring friluftsförhållanden i kommunen, och detsamma gäller kommuner som får bra resultat i den årliga undersökningen Sveriges friluftskommun.

Lokala naturvårdsåtgärden, LONA och Naturnära jobb har bidragit med många åtgärder för friluftsliv. LONA-bidraget har varit viktigt för det lokala engagemanget då ideella aktörer och i synnerhet mindre kommuner har haft möjlighet att finansiera friluftslivsåtgärder.

Riktade insatser har under perioden genomförts för att främja utvecklingen av hållbara turistföretag, med särskilt fokus på naturturism, för att därigenom stärka Sveriges attraktivitet för besökare, boende och företag.

Naturturism är en starkt växande del av besöksnäringen och skapar jobb över landet, inte minst lokalt på landsbygden.

Även skötselåtgärder inom naturvård som syftar dels till att skydda värdefulla områden, dels till att främja friluftslivet, skapar arbetstillfällen.

Många viktiga insatser har gjorts för att öka förutsättningarna för friluftsliv inom skyddade områden. De statliga anslagen 1:14 skydd av värdefull natur och 1:3 åtgärder för värdefull natur är en förutsättning för bildande och förvaltning av skyddade områden, samt tillgänglighetsarbete i och till dessa områden. Andelen skyddad natur ökar, och även antalet naturreservat med syfte friluftsliv ökar.

Vad motverkar måluppfyllelsen?

Trots många viktiga insatser är det fortfarande långt ifrån en positiv bedömning av utvecklingsinriktningen för friluftslivsmålen i sin helhet. Detta återspeglar i vissa fall brist på kunskapsunderlag för att göra bedömning, och i vissa fall brist på tillräckliga insatser för att hantera det som motverkar måluppfyllelsen. Bristen på kunskapsunderlag för att göra bedömningen om målets utveckling är i sig en begränsning för en positiv utveckling eftersom den gör det svårt att föreslå mest effektiva åtgärder.

Det finns flera indikationer på att den oskyddade tätortsnära naturen, som följd av en ökande tätortsbefolkning, i högre grad tas i anspråk för bebyggelse, utbyggnad av infrastruktur och annan markanvändning, och att de gröna ytorna därmed minskar. Samtidigt saknas kunskap om omfattningen samt i vilken utsträckning de ytorna som tas i anspråk faktiskt var attraktiva för friluftsliv.

Vissa förändringar i markanvändning (till exempel exploatering eller avverkning) påverkar naturens kvalitéer negativt vilket medför en risk för friluftslivet och naturturismen.¹¹

Arealen skyddad natur har ökat, men hur stor betydelse den utvecklingen har haft för friluftslivets tillgång till natur är oklart. Större delen av friluftslivet sker utanför skyddade områden¹², vilket innebär att hänsyn till friluftsliv vid olika former av markanvändning har stor betydelse för tillgången till attraktiv natur.

Ökad naturturism innebär ökat tryck på naturen av bland annat internationella besökare som saknar kunskap om allemansrättens möjligheter och skyldigheter vilket kräver fortsatt arbete med att öka den kunskapen. Minskad tillgång på allemansrättsligt tillgänglig mark med god kvalitet, och onödiga inskränkningar i allemansrätten, kan också på sikt motverka måluppfyllelsen.

Lärare i idrott och hälsa ger uttryck för att deras undervisning i friluftsliv inte lyckas täcka hela ämnets kunskapsområde i friluftsliv och utevistelse. Lärare framför hinder i form av avsaknad av resurser, ämnesövergripande undervisning och skolnära natur.^{13, 14} Undersökningar visar att skolgårdarna minskar i storlek¹⁵ vilket kan minska elevers möjlighet till rörelse under skoltid. Fysisk inaktivitet medför stora negativa konsekvenser för den enskilde och samhället.

Klimatförändringarnas effekter under närmaste åren har inte lyfts som ett större hot i målvisa texter, men på längre sikt kan även de innebära utmaningar för friluftslivsutövandet och uppfyllandet av friluftslivsmålen. Klimateffekter såsom förlängd och förskjuten växtsäsong, förändrade vattenflöden, minskat snötäcke, långvarig torka, skogsbränder, översvämningar, erosion, och havsnivåhöjning har direkt påverkan på befintlig infrastruktur, liksom på växter och djur, vilket i sin tur kommer att påverka förutsättningarna för friluftsliv. Klimatförändringen ställer krav på åtgärder för att säkerställa en robust samhällsutveckling som bemöter effekterna av ett förändrat klimat.

¹¹ Ett land att besöka – En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring, SOU 2017:95

¹² Naturvårdsverket (2015). Friluftsliv 2014. Rapport 6691

¹³ Skolinspektionen 2018, Kvalitetsgranskning av ämnet idrott och hälsa i årskurs 7-9

¹⁴ NOVUS 2017, Studie om friluftsliv undervisning i skolan från 2017

¹⁵ Statistiska centralbyrån (2018). Grundskolor och friytor

Förslag till insatser framöver

Följande insatser ser Naturvårdsverket som särskilt viktiga för att fortsätta arbetet med att utveckla friluftslivspolitikerna i enlighet med målen. Förslagen nedan kommer utan inbördes prioriteringsordning. En del förslag handlar om att säkra kontinuiteten i befintliga anslag och satsningar, andra förslag är nya. Det finns även förslag som riktar sig främst eller delvis till andra politikområden som är viktiga även för friluftslivspolitikerna. De flesta förslagen kommer från målvisa texter, men vissa har Naturvårdsverket framfört i andra sammanhang:

- **LONA-bidragen**
Fortsatt satsning på den lokala naturvårdssatsningen (LONA) för att skydda naturen och göra den tillgänglig för människor. Genom stabilitet och kontinuitet bibehålls trovärdigheten för LONA-bidraget och gör det till en naturlig del av kommunernas naturvårdsarbete.
- **Länsstyrelsernas samordningsuppdrag**
Länsstyrelsernas uppdrag att samordna och leda det regionala arbetet med friluftslivspolitikerna bör fortsätta. Naturvårdsverket bedömer att hittillsvarande finansiering av länens friluftslivssamordnare har varit centralt för möjligheten att driva friluftslivsarbetet regionalt och lokalt.
- **Fortsatt stöd till friluftslivsorganisationerna**
Friluftslivsorganisationernas arbete är centralt när det gäller att skapa engagemang och ökad kunskap om friluftslivet. Verksamheter för barn och ungdomar är särskilt prioriterade, och en stor del av anslaget har gått till satsningar för naturkontakt, fysisk aktivitet, mångfald och integration. Bidraget till dessa organisationer är viktigt för att stödja denna verksamhet.
- **Skydd, skötsel och förvaltning**
Skydd, skötsel och restaurering av värdefull natur behövs i de flesta fall för att värdena för den biologiska mångfalden och friluftslivet ska kunna bevaras och utvecklas. Naturvårdsverket bedömer att det finns behov av att anslagen långsiktigt stärks.
- **Skogens sociala värden**
Ge Boverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, SCB och Skogsstyrelsen i uppdrag att gemensamt ta fram vägledning för skogens sociala värden, inklusive indikatorer för bedömning av när friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap kan anses vara säkerställt.
- **Friluftslivets år 2021**
Den särskilda satsningen – Friluftslivet år 2021 – är viktig för att lyfta fram friluftslivsfrågorna i samhället och visa på alla de värden som friluftslivet har. Regeringen har i budgetpropositionen för 2020 aviserat en särskild satsning till förberedelser inför genomförandet 2021. Medel behöver även säkerställas för själva genomförandet av ett Friluftslivets år 2021.

- **Naturnära jobb**

Naturvårdsverket bedömer att det genom satsningen Naturnära jobb finns stora möjligheter för kommuner att få viktiga åtgärder gjorda för friluftsliv, natur- och kulturmiljö samtidigt som långtidsarbetslösa och nyanlända får en kortare väg till jobb. Under 2018 gavs stöd till åtta pilotkommuner för att prova denna modell. Det finns intresse från många fler kommuner att komma igång och med stöd till vissa startkostnader kan satsningen skalas upp.
- **Översyn av socialavgiftslagen**

En översyn av socialavgiftslagen är önskvärd för att utreda om friluftslivsorganisationerna bör omfattas av undantaget på samma sätt som idrottsföreningar. En ändring skulle innebära att friluftslivsorganisationernas befintliga ekonomiska resurser skulle räcka till mer verksamhet då kostnader för ledare och funktionärer skulle minska.
- **Forskningsnod**

Ett tydligt uppdrag/åtagande hos något svenskt universitet eller högskola att ta en formell roll som kompetenscentra, koordinators eller förmedlare av specifikt kunskap om friluftsliv.
- **Statistik om tätortsnära natur**

Regeringen föreslås ge berörda myndigheter i uppdrag med särskild finansiering att utveckla kunskap och statistik om den tätortsnära naturen. Statistiken ska syfta till att beskriva förändringar i tillgång, tillgänglighet och kvalitet i tätortsnära natur på ett sådant sätt som stöder beslutsfattande för bland annat en god friluftslivspolitik.
- **Regionala program för skydd av tätortsnära natur**

Naturvårdsverket föreslår att länsstyrelserna i samverkan med berörda kommuner får i uppdrag att ta fram regionala program för skydd av tätortsnära natur kring landets medelstora och stora städer.
- **Effektiv hushållning med mark och vatten i samhällsplaneringen (se förslag i FU19)**

En god hushållning med mark och vatten krävs för att nå en hållbar utveckling och samhällsplaneringens roll blir därmed central för att skapa de rätta förutsättningarna till en lättillgänglig natur. Detta gäller särskilt i tätbebyggda områden där konkurrens om marken är stor. Förslaget till regeringen är att berörda myndigheter ges i uppdrag att utveckla vägledningar för uppsikt över hushållning med mark och vatten samt tillämpning och uppföljning av bestämmelserna för hushållningen med mark och vatten. Länsstyrelserna bör samtidigt ges uppdrag att redovisa markanvändningens utveckling, arbetet med uppsiktsansvaret samt behovet av lokala planeringsunderlag. Åtgärden förväntas ha positiva effekter på såväl miljömålen som friluftslivsmålen men även flera andra politikområden.

- **Förslag om nytt etappmål inom miljömålssystemet - Hänsyn till ekosystemtjänster vid beslut om mark- och vattenanvändning (se FU19)**
Föreslås att regeringen bör besluta om följande etappmål för hur värdet av ekosystemtjänster ska beaktas i beslut: *Senast 2023 ska det finnas vägledning om hur ekosystemtjänster beaktas i relevanta beslut gällande mark- och vattenanvändning. Senast 2023 finns det uppföljningsbara indikatorer, tillståndsbeskrivningar och målsättningar för viktiga ekosystemtjänster på regional och lokal nivå.*
- **Förslag om etappmål inom området hyggesfritt skogsbruk (se FU19)**
Föreslås att regeringen uppdrar åt Miljömålsberedningen eller berörda myndigheter att utreda och föreslå etappmål inom området hyggesfritt skogsbruk.
- **Säkra kännedomen om allemansrätten**
Allemansrätten är friluftslivets grundförutsättning och fortsatta, och i vissa fall förstärkta, insatser krävs för att öka kännedomen om allemansrätts möjligheter och begränsningar för bland annat barn och unga, nyanlända och utländska turister.
- **Stärk skolans roll i friluftsarbetet**
För att stärka skolans roll i utbildning och undervisning inom friluftsliv och utomhuspedagogik behöver ansvariga myndigheter utveckla samarbetet för genomförande och uppföljning av friluftsliv i skolan samt stötta fortbildning för att lyfta friluftsliv och utevistelse på skolans agenda. Vidare behöver praktiska förutsättningar säkras i form av tillgång till skolnära natur, tillräckligt med tid och personal.
- **Behov av samordning för ökad tillgänglighet och hållbar infrastruktur**
Naturturism är en starkt växande del av besöksnäringen och kan skapa jobb över hela landet, inte minst lokalt på landsbygden. Skyddade områden skapar stabila förutsättningar för att attrahera besökare och utgör därmed en strategisk tillgång för naturturismföretagen, vilket framgår bland annat av den nationella strategin för naturturism som Visita, Svensk turism och Naturturismföretagen presenterade 2018. Att besöka naturområden kan innebära att resa, äta och bo i kombination med andra aktiviteter. För att underlätta och skapa förutsättningar för ökad tillgänglighet till och en hållbar infrastruktur för besök i naturen finns det i många fall behov av samordnade satsningar mellan berörda myndigheter, besöksnäringen och lokala aktörer. Särskilt viktigt är att aktörer samverkar brett, och med hela Agenda 2030 i åtanke, så att insatserna möjliggör utveckling av näringen, utan att äventyra natur- och kulturvärden och med hänsyn till klimatet och sociala värden.

I de följande målvisa kapitlen presenterar målansvariga myndigheter ytterligare förslag till insatser som rör enskilda mål.

Utgångspunkter i uppföljningen

Denna uppföljning har genomförts utifrån samma förutsättningar som den förra uppföljningen, dvs. utifrån samma målsystem och samma preciseringar. Därmed kvarstår utmaningar som påpekades i förra uppföljningen, bland annat att ett antal preciseringar är otydliga eller för breda för att de ska gå att följa upp utifrån en rimlig arbetsinsats. En del gränsdragningsproblem mellan de olika friluftslivsmålen kvarstår.

I sina rapporteringar har uppföljningsansvariga myndigheter fokuserat på vad som har hänt sedan år 2015 då förra uppföljningen genomfördes, fram till slutet av 2019. Utgångspunkten i uppföljningen har varit befintlig dataförsörjning. Uppföljningsansvariga myndigheter har påpekat att det ofta saknas tillräckliga underlag i form av god statistik och data som är jämförbar över tid som krävs för att göra tillförlitliga bedömningar.

För varje friluftslivsmål anges en trolig utvecklingsriktning under de närmaste tre till fem åren utifrån de underlag som redovisats i resultatavsnitten. Utvecklingsriktningen ska väga samman data som rör insatser och deras effekter och bedöms som antingen positiv, neutral, negativ eller oklar. Precis som vid första uppföljningen har en viktig avgränsning gjorts: det har inte tagits någon ställning till vilken nivå som krävs för att målen ska anses vara uppfyllda och därmed inte i vilken utsträckning målen har nåtts och inte heller i vilken utsträckning de kan förväntas vara uppnådda till ett visst år.

Utvecklingen mot de friluftslivspolitiska målen

- **POSITIV.** Utvecklingen är positiv. Nuvarande insatser uppskattas gynna friluftslivsmålet i en positiv riktning nu och framåt de närmaste åren.
- **NEUTRAL.** Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen av friluftslivsmålet nu och framåt de närmaste åren. Alternativt positiva och negativa utvecklingsriktningar inom målet tar ut varandra.
- **NEGATIV.** Utvecklingen är negativ. Insatser saknas eller uppskattas som otillräckliga nu och framåt de närmaste åren.
- **OKLAR.** Tillräckliga underlag för att bedöma utvecklingen saknas, det är inte möjligt att ange utvecklingsriktning.

Friluftslivsmål	Sammanfattningar
1. Tillgänglig natur för alla	 Arbete pågår i landet för att öka tillgängligheten till och i natur- och kulturlandskapet, både för befolkningen i stort och för särskilda grupper. Lokala naturvårdsinsatser, LONA och Naturnära jobb har bidragit med många fysiska åtgärder i naturen, kunskapshöjande åtgärder och informationsinsatser. Nya vägledningar och forskning belyser hur olika tillgänglighetsaspekter kan hanteras i planeringen och förvaltningen av natur- och kulturlandskap. Utvecklingen bedöms som försiktigt positiv, men det saknas underlag för att bedöma i vilken utsträckning åtgärderna är tillräckliga för att motsvara olika gruppers behov.
2. Starkt engagemang och samverkan	 Länsstyrelsernas samordnande roll i genomförandet av målen har utvecklats positivt genom att länsstyrelserna har drivit på i arbetet och väglett kommunerna i allt högre grad. Konferensen Tankesmedjan för friluftsliv är uppskattad och får höga betyg i utvärderingar. Friluftslivsorganisationerna kan genom ökade medel erbjuda fler aktiviteter som vänder sig till prioriterade målgrupper. Allt fler kommuner inrättar friluftsråd. Utövanget är stabilt men det finns variationer i utövanget mellan olika grupper i befolkningen. För att utvecklingsriktningen ska bedömas som fortsatt positiv behöver medel både till den regionala friluftssamordningen och friluftslivsorganisationerna kvarstå. LONA-medel avsatta för naturvård och friluftsliv är viktiga för det lokala engagemanget.
3. Allemansrätten	 För att nå målet om att allemansrätten ska vara fortsatt stark krävs bland annat fortsatt arbete med att öka kunskapen om allemansrätten och tillgång på natur av god kvalitet som är tillgänglig för alla. Ekonomiska stödet för att öka kunskapen om allemansrätten från Naturvårdsverket till ideella friluftslivsorganisationer bör säkras. Det är viktigt att både den nationella och den regionala samordningen, som bidrar till arenor för dialog och samverkan kring friluftsliv i allmänhet och allemansrätten i synnerhet, får fortsätta. Minskad tillgång på allemansrättsligt tillgänglig mark med god kvalitet, och onödiga inskränkningar i allemansrätten, kan på sikt motverka målet.

Friluftslivsmål	Sammanfattningar
4. Tillgång till natur för friluftsliv	<p> Tillräckliga underlag för att bedöma utvecklingen saknas och det är inte möjligt att bedöma om tillgången förändrats sedan förra uppföljningen. Kunskapsbrist och oklara mål gör det svårt att veta vilka insatser som är mest effektiva och medför att friluftslivsfrågorna lätt får låg prioritet inom markanvändning och samhällsplanering. Uppföljningsunderlag om motverkande processer som leder till förlust av friluftsmiljöer saknas till stor del. Positiva insatser finns genom bland annat nya vägledning och länsstyrelsernas friluftssamordnare. I vilken omfattning dessa påverkar tillgången till attraktiv natur för friluftsliv är dock oklart. Bättre kunskapsunderlag och tydligare måluttolkning behövs både för att möjliggöra positiv målutveckling och tillförlitlig uppföljning av målet.</p>
5. Attraktiv tätortsnära natur	<p> Tillgången till attraktiv tätortsnära natur är en viktig del av en hållbar utveckling, vilket lyfts både i handlingsplanen för Agenda 2030 och Strategin för levande städer. En stor del av friluftslivet till vardags utövas i det tätortsnära natur- och kulturlandskapet. Allt mer tätortsnära natur skyddas men samtidigt riskerar andra naturområden att utsättas för exploateringsstryck, när tätorter växer och förätas. Många åtgärder har genomförts för att bevara och utveckla tillgången, närheten och kvaliteten i tätortsnära natur. Lokala naturvårdsinsatser, LONA, har spelat en viktig roll i detta arbete. För att kunna bedöma utvecklingen för målet, behövs bättre underlag för att följa upp förändringen i tillgången, tillgängligheten till och kvaliteter i den tätortsnära natur som finns.</p>
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling	<p> Turismen i Sverige fortsätter att öka. Natur- och kulturlandskap bidrar till att förhöja upplevelsen för både inhemska och utländska besökare. Under perioden 2015–2018 har riktade insatser skett för att främja utvecklingen av hållbara turistföretag, med fokus på naturturism, med syfte att stärka Sveriges attraktivitet för besökare, boende och företag. Generellt verkar intresset för naturbaserad turism vara på uppgång men det saknas tillräckliga indikatorer för att följa upp utvecklingen över tid och styrka det antagandet. Flertalet av de preciseringar som hör till det sjätte målet är även ottydliga varför utvecklingen inom målet är svår att avgöra.</p>
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet	<p> Bedömningen görs på grunderna att antalet skyddade områden och områden med syfte friluftsliv ökar samt att insatser för att tillgängliggöra skyddad natur genomförs. Föreslagna och planerade insatser anses gynna friluftslivsmålet i en positiv riktning. Insatser har gjorts på många håll för att öka förutsättningarna för friluftsliv inom skyddade områden. Det handlar främst om tillgänglighetsarbete och informationsinsatser för skyddade områden. Det handlar även om insatser för att motverka onödigt ingripande föreskrifter kring friluftslivet och organiserad verksamhet i naturreservat. Arbetet handlar också om att uppdatera föreskrifter och skötselplaner för friluftsliv och naturturism i berörda nationalparker och naturreservat.</p>

Friluftslivsmål	Sammanfattningar
8. Ett rikt friluftsliv i skolan	 Trots ett starkt stöd för natur och utevistelse samt friluftsliv i styrdokumenterna och positiva insatser ses inga effekter i praktiken. Undersökningar visar att friluftsliv och utevistelse i skolan inte har en stark ställning i realiteten. Lärare i idrott och hälsa säger att undervisningen inte lyckas täcka hela kunskapsområdet i friluftsliv och utevistelse. Statistik visar att skolgårdarna minskar. En utvärdering av skolornas friluftsverksamhet är nödvändig. Stärkt tillgång till skolnära natur och stärkt forskning om naturens betydelse och möjligheter för lärande och hälsa behövs. Vidare behövs fortbildning av och stöd till lärare, en analys av utbildningsbehov, ämnesläroplanens tillämpning av uterummet samt stöd till ideella föreningar.
9. Friluftsliv för god folkhälsa	 Vi står inför en rad utmaningar kopplade till våra levnadsvanor och livsstil, t.ex. har stillasittande och psykisk ohälsa ökat. För att friluftslivet ska bidra till en god och jämlik hälsa behöver det skapas förutsättningar för ett vardagsnära friluftsliv. Barn och unga är en prioriterad målgrupp. Konkurrensen om hur marken ska användas är en utmaning där många intressen styr. Inga större förändringar i utövandet har skett de senaste åren. Det nationella, regionala och lokala arbetet för, och kunskapen kring, att främja friluftsliv för god folkhälsa har stärkts. Ett tvärsektorielt fortsatt arbete behöver grunda sig i befintliga styrdokument där friluftslivet ges utrymme som en resurs för folkhälsan. En positiv och negativ utvecklingsriktning tar därmed ut varandra.
10. God kunskap om friluftslivet	 Trots forskningsutlysningar med anknytning till friluftsliv har friluftsliv fortsatt svårt att hävda sig som eget forskningsområde och hamnar ofta i periferin. Kunskapsnoden "Friluftsforskning.se", där länkar till viss statistik, forskning och konferenser kring friluftsliv kan hittas, saknar kontinuerlig finansiering. Det har skett en viss förbättring i tillgång på statistik avseende friluftslivsutövande genom en serie av undersökningar utförda av Mittuniversitetet på uppdrag av Naturvårdsverket. Kommuner och länsstyrelsernas fokus på friluftslivsfrågor har ökat, och i förlängningen troligtvis även deras kompetens.

Utövande av friluftsliv

Det är troligtvis många faktorer som påverkar i vilken utsträckning svenskar utövar friluftsliv – bland annat hur attraktivt och tillgängligt friluftslivet är i förhållande till andra aktiviteter som konkurrerar om vår tidsanvändning. Att utövandet ökar eller minskar betyder därför inte nödvändigtvis att det övergripande målet om att säkerställa människors möjlighet till friluftsliv uppnås eller inte uppnås. Orsaken till en förändring i utövandet kan mycket väl ligga utanför friluftslivsarbetet, till exempel genom en ökad tillgång och kvalitet på badhus eller andra aktiviteter. Förändringar i utövandet, och skillnader i utövandet mellan olika grupper, kan dock ge en indikation eller skapa frågeställningar angående vad man bör titta närmare på. Är till exempel unga (16–24 år) ute i skog och mark i mindre utsträckning än äldre på grund av att de inte har samma möjligheter, eller helt enkelt på grund av att de har andra intressen? Detta avsnitt beskriver främst utövandet, förändringar i utövandet samt skillnader mellan några olika grupper – utan att försöka förklara varför dessa skillnader existerar.

Vad är friluftsliv?

Här och genomgående i rapporten används en definition av friluftsliv som har sitt ursprung i Förordning (2010:2008) om statsbidrag till friluftslivsorganisationer. Enligt definitionen rör det sig om ”*vistelse utombus i natur- eller kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling*”.

Det finns vissa aktiviteter som de allra flesta skulle definiera som friluftsliv och andra aktiviteter vilka relativt få skulle säga att de har något att göra med friluftsliv. Det finns även en ”gråzon” där det handlar om i vilken utsträckning en aktivitet kan definieras som friluftsliv snarare än om den helt och hållet faller inom begreppet eller inte. I en enkätstudie genomförd år 2007, inom ramen för forskningsprogrammet *Friluftsliv i förändring*, ombads respondenterna (ett slumpmässigt urval av 4700 svenskar i åldrarna 18–75 år) att definiera i vilken utsträckning de ansåg att olika aktiviteter var friluftsliv.

Det var en markant skillnad mellan den andel som helt och hållet anser att vandring i fjäll eller skog och mark borde definieras som friluftsliv, och den andel som ansåg att vandring i en park i staden helt och hållet borde definieras som friluftsliv. Tre av fyra svarande (77 procent) ansåg dock att ”Gå i en park i staden” var friluftsliv i någon utsträckning. För sju av tolv aktiviteter ansåg en majoritet att den ”till stor del” eller ”delvis” kunde definieras som friluftsliv snarare än den ”helt och hållet” eller ”inte alls” kunde definieras som sådan.¹

¹ Rapport nr 4, ”Vad är friluftsliv?”, från forskningsprogrammet *Friluftsliv i förändring*.

Statistik kring utövande

Det finns ett antal olika enkäter och undersökningar som beskriver utövande av friluftsliv och friluftslivsaktiviteter och där utövandet kan fördelas över olika typer av personkaraktäristik såsom ålder, kön, hushållstyp, födelseland, socioekonomiska faktorer och så vidare. De längsta tidsserierna återfinns inom SCB:s ULF/SILC-undersökningar (Undersökning av levnadsförhållanden). Det finns även information om en stor mängd aktiviteter inom en enkätundersökning utförd år 2007² inom forskningsprogrammet *friluftsliv i förändring* samt två ytterligare enkäter, utförda år 2014³ och 2018⁴, med avsikt att bland annat skapa ett underlag för denna och föregående uppföljning av friluftslivsmålen. En kort beskrivning av undersökningarna och deras metod återfinns i bilaga 1, *Statistik*.

Miljöer för utövande

Majoriteten av friluftslivsaktiviteterna utförs nära hemmet. Avseende naturtyper så sker friluftslivsutövandet främst på skogsmark, bebyggda områden samt sjöar och vattendrag.

Bostadsnära miljöer

Inom enkäten *Friluftsliv 2014* ställdes frågan ”Ungefär hur långt är det mellan din bostad och det område där du senast ägnade dig åt friluftsliv?”. Ungefär 33 procent svarade att detta område låg inom 100 meter från bostaden medan lite över 80 procent svarade att området låg inom tio kilometer från bostaden.⁵

I enkätundersökningen *Friluftsliv 2018* finns flera frågor om ”...*det naturområde närmast din bostad där du har möjlighet att under fritiden vistas för välbefinnande och naturupplevelser*”. Rapporten *Friluftsliv 2018* undersöker bland annat vilken relation det finns mellan avståndet till detta område och frekvensen besök samt hur länge ett genomsnittligt besök i området brukar vara.

Resultaten visar att det finns tydliga samband mellan avståndet till området och hur ofta det besöks. Är avståndet mindre än 100 meter uppgår 44 procent av de svarande att de besöker området varje dag. Ökar avståndet till intervallet 500 m – 1 km så blir motsvarande värde bara åtta procent av de svarande. Cirka 80 procent besöker området minst en gång per vecka om det ligger inom hundra meter från bostaden jämfört med cirka 50 procent för dem som har 500 m – 1 km till det närmaste lämpliga området. Resultaten visar även att

² Resultaten från enkäten *Friluftsliv 07* återfinns i rapport 1–4 utgivna inom ramen för forskningsprogrammet *Friluftsliv i förändring*. (hädanefter *Friluftsliv 2007*)

³ Naturvårdsverket, 2015. *Friluftsliv 2014*. Rapport 6691. (hädanefter *Friluftsliv 2014*)

⁴ Naturvårdsverket, 2019. *Friluftsliv 2018*. Rapport 6887. (hädanefter *Friluftsliv 2018*)

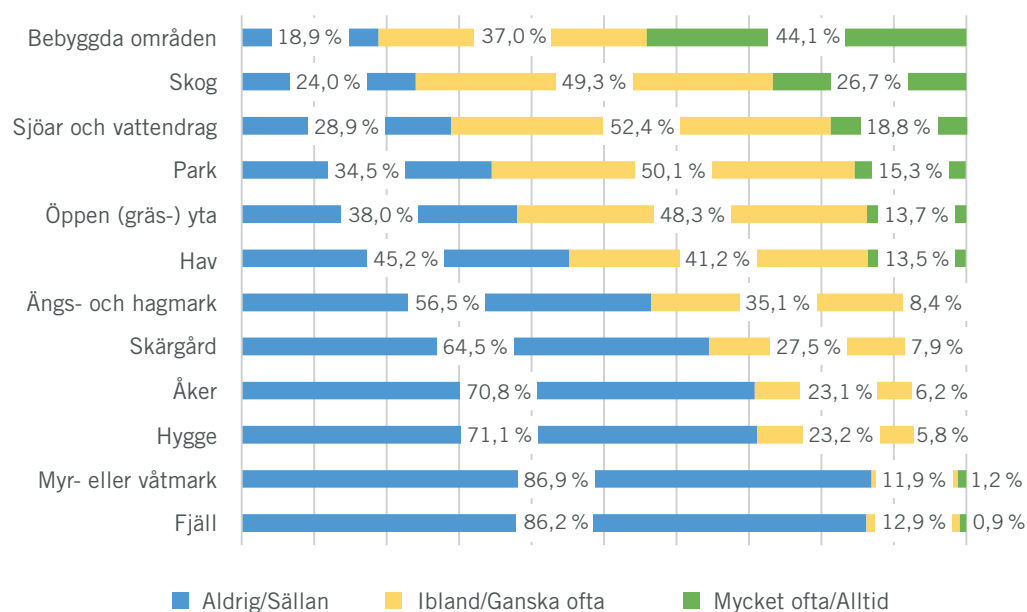
⁵ *Friluftsliv 2014*.

områden nära bostaden (upp till en kilometer) resulterar i relativt korta besök (upp till en timme), medan områden längre bort från bostaden innebär längre besökstider.⁶

När det gäller hinder för friluftslivsutövande så är *tillgång till lämpliga platser/områden för att utöva friluftsliv* ett förhållandevis vanligt förekommande hinder för friluftsliv i allmänhet och vissa aktiviteter, i synnerhet – bland annat utförsåkning, fjällvandring och att tälta i naturen (se vidare under rubriken *Hinder för utövande* nedan).

Naturtyp

Friluftslivsenkäten från 2018 ställde frågan *Hur ofta under de senaste 12 månaderna har du vistats i följande naturmiljöer på din fritid* med svar fördelade enligt figur 1 nedan.

Figur 1: Hur ofta under de senaste 12 månaderna har du vistats i följande naturmiljöer på din fritid? Tänk endast på naturmiljöer i Sverige. Källa: *Friluftsliv 2018*.

Resultaten visar att den enskilt mest besökta naturmiljön återfinns i bebyggda områden, följt av skogar, sjöar och vattendrag samt parker.

I enkätundersökningen *Friluftsliv 2014* ombads respondenterna istället att uppge vilken naturtyp den senaste friluftslivsaktiviteten hade utförts inom. Cirka hälften av respondenterna uppger att området för den senaste **friluftslivsaktiviteten** ”i hög grad” eller ”helt och hållet” kan beskrivas som skogsmark. Den näst vanligaste naturtypen utgjordes av sjöar och vattendrag. Den största skillnaden

⁶ *Friluftsliv 2018*.

jämfört med figur 1 ovan återfanns avseende kategorin bebyggda områden.⁷ Orsaken till detta är troligtvis att medan detta är en miljö som svenskar ofta vistas i under sin fritid (och vilket beskrivs i figur 1) så ser de vanligtvis inte detta som ”friluftslivsutövande” (vilket efterfrågades i *Friluftsliv 2014*).

Friluftslivsutövande

Såsom tidigare nämnts så är det svårt att definiera vad som är friluftsliv. Det kan handla om vissa aktiviteter men också om en upplevelse i naturen. I detta avsnitt beskrivs en bild av omfattningen på utövandet samt hur det skiljer sig mellan olika grupper. Bedömningen bygger på:

- 1) Enkätfrågan *Ungefär hur ofta är du ute i naturen* från Naturvårdsverkets rapport *Friluftsliv 2018*.
- 2) Enkätfrågan *Hur ofta har du strövat i skog och mark* från SCB:s ULF/SILK-undersökningar.
- 3) Ett bredare aktivitetsindex från rapporten *Friluftsliv 2018*.

Hur ofta är svenskar ute i naturen?

Detta avsnitt innehåller en beskrivning av hur svaren på frågan om *Ungefär hur ofta är du ute i naturen* skiljer sig mellan olika grupper. Analysen återfinns i Naturvårdsverkets rapport *Friluftsliv 2018*.⁸ Vilka miljöer som respondenterna anser vara ”natur” kan dock variera från person till person.⁹

Respondenter över 16 år:

Figur 2 nedan visar svaren från respondenter 16 år eller äldre. Respondenterna spenderar mer tid ute i naturen under helger och längre ledigheter jämfört med vardagar.

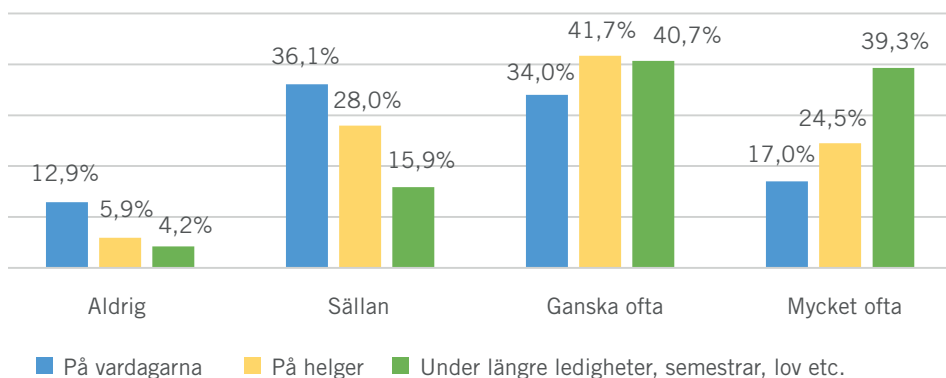
Hela 80 procent säger sig vara ute i naturen ganska ofta eller mycket ofta på längre ledigheter, medan motsvarande siffra för vardagar ligger på cirka 50 procent. Det innebär alltså att ungefär hälften av alla svenskar 16 år eller äldre aldrig eller sällan är ute i naturen på vardagar. Ungefär en tiondel är aldrig ute i naturen på vardagarna och en av tjugo vistas aldrig i naturen under längre ledigheter.

Andelen svenskar som svarar att de är ute i naturen ”ganska ofta” eller ”mycket ofta” på helger samt under längre ledigheter har minskat med åtta respektive fyra och en halv procentenheter mellan åren 2007 och 2018. Någon motsvarande förändring på vardagar föreligger inte.

⁷ *Friluftsliv 2014*.

⁸ Naturvårdsverket, 2019. *Friluftsliv 2018*. Rapport 6887.

⁹ Se t.ex. rapport nr 1 från *Friluftsliv 2007*: Fredman, Peter; Karlsson, Sven-Erik; Romild, Ulla & Sandell, Klas. 2008. *Vilka är ute i naturen; Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*.

Figur 2: Ungefär hur ofta är du ute i naturen? Respondenter 16 år och äldre.
Källa: Naturvårdsverket 2019.

Kvinnor är överlag ute i naturen oftare än män. Personer utan någon funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom är ute i naturen oftare jämfört med personer vilka har sådana. Personer med föräldrar som växt upp i Europa är ute i naturen oftare än personer vars far och/eller mor växte upp utanför Europa.

De äldre är ute i naturen oftare än de yngre på vardagar men skillnaden minskar markant under längre ledigheter. Ett liknande mönster kan ses utifrån bostadsort där människor som bor på landsbygd eller i tätort med under 5000 invånare är ute i naturen oftare än de som bor i större orter på vardagarna men där skillnaderna minskar under helger och i ännu större utsträckning under längre ledigheter.

Personer med eftergymnasial utbildning är mer sällan ute i naturen på vardagar jämfört med personer vilka gått folkskola, grundskola eller gymnasieskola. Det omvända gäller för helger och i ännu större utsträckning för längre ledigheter. Samma mönster gäller för de utan hemmavarande barn under 16 år jämfört med de som har hemmavarande barn, där den första gruppen är ute oftare på vardagar men mindre under ledigheter.

Personer med inkomst över 400 000 kr före skatt är ute i naturen mer på helger och under längre ledigheter jämfört med personer med lägre inkomst. Personer med inkomst över 800 000 kr före skatt är ute mindre på vardagar än personer med lägre inkomster.

Siffror och grafer för samtliga ovanstående variabler i förhållande till utevistelse i naturen under vardagar, helger och längre ledigheter återfinns i bilaga 3.4 till rapporten *Friluftsliv 2018*.

Respondenter under 16 år:

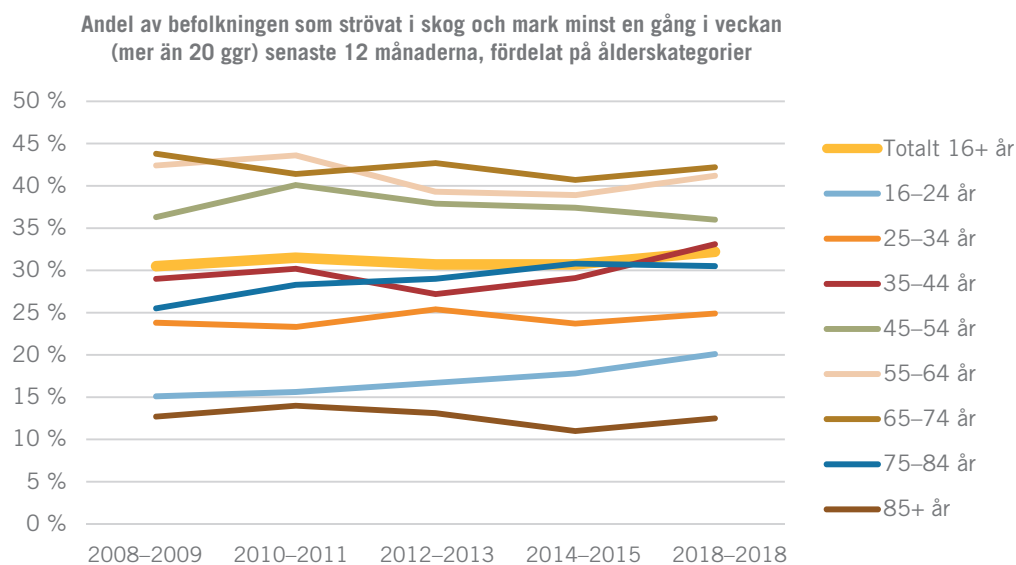
Ytterligare en fråga i enkäten *Friluftsliv 2018* gäller hur ofta hemmavarande barn under 16 år är ute i naturen. Resultaten visar två saker. I likhet med vuxna så vistas barn oftare i naturen i samband med längre ledigheter och mindre ofta på vardagar. Så är fallet för alla tre åldersgrupper undersökningen omfattar. Vidare finner vi att yngre barn vistas mer i naturen än äldre barn.

Det gäller särskilt barn i åldersgruppen 11–15 år där två tredjedelar aldrig eller sällan vistas i naturen på vardagar. Däremot, under längre ledigheter, så är en klar majoritet av barnen ute i naturen ganska ofta eller mycket ofta i samtliga åldersgrupper. Observera att resultaten bygger på svar från föräldrarna eftersom den metod som studien använde inte tillåter att barn tillfrågas direkt.¹⁰

Strövat i skog och mark

SCB har under lång tid ställt frågan *hur ofta har du strövat i skog och mark* inom ramen för den återkommande ULF/SILC-undersökningen (Undersökning av levnadsförhållanden). Den frekvens av utövande som vi här genomgående kommer att se till är de som svarat att de vandrat i skog och mark minst en gång i veckan (mer än 20 ggr) under de senaste tolv månaderna.

Tidserien i figur 3 nedan, avseende frågan *hur ofta har du strövat i skog och mark*, visar enbart data för de senaste 10 åren. För en tidsserie som sträcker sig ända bak till år 1982, se SCB eller föregående uppföljning av friluftslivsmålen¹¹. Dataserien för åren 1982–2006 är dock inte direkt jämförbar med åren efter. Man bör även vara försiktig med att jämföra åren 2006–2007 med åren 2008 och framåt. Orsaken till detta är att ULF-undersökningen genomgick betydande metodförändringar under denna period (se bilaga 1, *Statistik*).

Figur 3: Andelen av befolkningen som strövat i skog och mark minst en gång i veckan (mer än 20 ggr) under de senaste tolv månaderna, fördelat på ålderskategorier.

Källa: SCB, ULF/SILC-undersökningen.¹²

¹⁰ *Friluftsliv 2018*.

¹¹ Naturvårdsverket 2015b, *Friluftsliv för alla*, Rapport 6700.

¹² SCB, ULF/SILC-undersökningar, hämtad 12:e juni 2019 från http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0101_LE0101F/LE0101F30/

Andelen av befolkningen som strövat i skog och mark minst en gång i veckan (mer än 20 ggr) under de senaste tolv månaderna ökar med ålder fram till ålderskategorin 75–84 år. Respondenter inom ålderskategorin 75–84 år är dock oftare ute i skogen än respondenter inom ålderskategorierna mellan 16–34 år, även om skattningarna generellt sett har relativt stora felmarginaler. Dessa skillnader liknar även det som man skulle förvänta sig utifrån den generella frågan om *hur ofta är du ute i naturen* vilken redovisades under ovanstående underrubrik. Att de unga spenderar relativt lite tid i naturen verkar således inte vara något nytt, och vi kan anta att de kommer att spendera mer tid i naturen då de blir äldre.

Det är troligtvis en större andel män än kvinnor som regelbundet är ute och strövar i skog och mark inom de äldre ålderskategorierna och en något större andel kvinnor i de yngre åldersgrupperna.¹³ Det finns även skillnader mellan personer som är födda inrikes och utrikes samt huruvida deras föräldrar är födda i Sverige eller inte. Personer med minst en inrikes född förälder är ute i skog och mark något oftare än personer med två utrikes födda föräldrar.¹⁴

Aktivitetsindex

Tabell 1 nedan redovisar de tio aktiviteter som flest svenskar utövar ”mer än 60 gånger” under 12 månader. I rapporten *Friluftsliv 2018* kan man även finna en liknande tabell över de aktiviteter som svenskar utövar minst en gång under 12 månader. I båda fallen ser vi att det relativt enkla friluftslivet i termer av promenader, vistelser ute i skog och mark, utomhusbad, trädgårdsarbete och cykling ligger högt upp på listorna, vilket ger en indikation på populariteten av dessa aktiviteter för befolkningen i stort. Resultaten indikerar också att picknick, bär- och svamplockning är något många ägnar sig åt någon gång ibland, men inte så ofta. Promenad med hund och djurskötsel utövas däremot av färre personer, men desto oftare bland dem som gör det.

Tabell 1. De aktiviteter som flest svenskar utövar ”mer än 60 gånger” under 12 månader.
Källa: *Friluftsliv 2018*.

	Mer än 60 gånger
Tagit nöjes- och motionspromenader	27,2 %
Varit ute i skog och mark för att få en naturupplevelse	17,8 %
Cyklat på vägar	15,3 %
Arbetat i trädgården	14,9 %
Promenerat med hund	13,8 %
Badat utomhus i sjö/hav	9,2 %
Solbadat	8,6 %
Joggat/terrängsprungit	5,8 %
Djurskötsel	5,6 %
Badat utomhus i pool/äventyrsbad	2,4 %

¹³ SCB, ULF/SILC-undersökningar, hämtad 12:e juni 2019 från http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0101__LE0101F/LE0101F30/

¹⁴ SCB, ULF/SILC-undersökningar, hämtad 12:e juni 2019 från http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0101__LE0101F/LE0101F32/

I rapporteringen av *Friluftsliv 2018* finns även ett aktivitetsindex baserat på de 49 aktiviteter som ingick i den enkätstudien.¹⁵ Analysen visar att det inom samtliga grupper finns signifikanta skillnader i aktivitetsindex. Gällande omfattningen av deltagande i fritidsaktiviteter utomhus så visar resultaten att fler kvinnor jämfört med män har mycket högt aktivitetsindex. Åldersgruppen 45–64 år utövar friluftsliv i mycket hög grad i jämförelse med åldersgrupperna 16–24 år och 25–44 år. Medan skillnaderna i aktivitetsindex mellan olika åldersgrupper följer mönstret inom de ovanstående två frågorna om vistelse i natur respektive vistelse i skog så är storleken på skillnaderna mindre. Resultaten visar även att de som bor på landsbygden har ett högre deltagande än de som bor i städer samt att ju högre utbildning och högre inkomst, desto högre deltagande i friluftslivsaktiviteter. De med hemmavarande barn under 16 år har ett högre deltagande än de som inte har hemmavarande barn. Noterbara skillnader i utövande återfinns också avseende funktionsnedsättning, samt om respondenten eller hans föräldrar växte upp utanför Europa, där båda dessa variabler är förknippade med ett lägre deltagande i friluftslivsaktiviteter.¹⁶

Hinder för utövandet

Varför människor ägnar sig åt friluftsliv kan ha många orsaker. Detsamma gäller för det omvända, det vill säga varför människor väljer att inte ägna sig åt friluftsliv. Hinder för utövande kan bero på både yttre och inre faktorer. Ett viktigt mål med friluftspolitiken är att skapa goda förutsättningar för människor att ägna sig åt friluftsliv. Därmed är det av intresse att se vilka hinder som kan identifieras.

Hinder i förhållande till personkaraktäristik

I enkäten *Friluftsliv 2018* tillfrågades respondenterna om det var någon eller några aktiviteter som de inte kunnat utöva i den utsträckning hen önskat under de senaste 12 månaderna. 54 procent svarade jakande på denna fråga.

Resultaten visar inte på några signifikanta skillnader i hinder avseende etnicitet eller funktionsnedsättning. Kvinnor upplever mer hinder än män, och de med hemmavarande barn under 16 år upplever mer hinder än de som inte har hemmavarande barn. Det är en större andel av de yngre åldersgrupperna (25–44 år följt av 16–24 år) som inte utövar aktiviteterna i den omfattning som önskas i jämförelse med de äldre åldersgrupperna, och de som lever i städer upplever mer hinder än de på landsbygden. Resultaten visar även att de med en högsta utbildning från folkskola, grundskola eller gymnasieskola

¹⁵ Genom att beräkna ett "aktivitetsindex" baserat på dessa aktiviteter erhålls ett mer övergripande mått på deltagande i friluftsliv som tar hänsyn till antal aktiviteter respondenter rapporterat samt utövandefrekvensen i dem. För detta ändamål beräknades fyra grupper med olika nivå på aktivitetsindex – mycket låg, relativt låg, relativt hög och mycket hög – baserat på medianen och kvartilerna för totalen. För en längre beskrivning av metoden, se rapporten *friluftsliv 2018*.

¹⁶ *Friluftsliv 2018*.

upplever hinder i lägre grad i jämförelse med de med eftergymnasial utbildning. Ju högre hushållsinkomst desto fler upplever hinder. Exempelvis har 61 procent av de med inkomster över 800 000 kr per år före skatt inte kunnat utöva de aktuella fritidsaktiviteterna i önskad omfattning jämfört med 49 procent bland dem med en hushållsinkomst under 400 000 kr per år.¹⁷

Analysen kan vidare konstatera att bristen på tid är det hinder som inom samtliga grupper har den högsta procentuella andelen (men utan signifikant skillnad för grupperna kön respektive etnicitet). Bristen på tid anger 85 procent i åldersgruppen 24–44 år som orsak till varför de inte utövar fritidsaktiviteter i den grad som önskas jämfört med 29 procent i åldersgruppen 65+. De som har ett eller fler hemmavarande barn anger i högre grad (91 procent) att de saknar tid jämfört med de som inte har barn hemma (65 procent). Det är fler med en eftergymnasial utbildning som inte har tid jämfört med de som har gått kortare utbildning. Ju högre hushållsinkomst, desto större tidsbrist för fritidsaktiviteter. Det är också en högre andel bland de utan funktionsnedsättning som saknar tid i jämförelse med de som har en funktionsnedsättning.

Då hindren studeras för varje grupp specifikt så framkommer att betydligt fler kvinnor än män känner sig otrygga, saknar kunskap, transportmöjligheter samt avsaknad på tillgång till lämpliga platser. Att aktiviteten är alltför fysiskt krävande anges av fler kvinnor än män. Däremot uppger män i högre grad att familjesituationen är ett hinder jämfört med kvinnor (40 procent män 34 procent för kvinnor).

Sett till de olika åldersgrupperna framgår att de som är 65+ i högre grad bedömer att aktiviteten är alltför fysiskt krävande jämfört med de övriga grupperna. Särskilt åldersgruppen 16–24 år upplever många olika hinder – saknar tillgång till lämpliga platser, saknar utrustning, någon att utöva aktiviteten tillsammans med, för kostsamt men även avsaknad av kunskap och information om utbud. Åldersgruppen 24–44 år anger i högre grad än de andra att familjesituationen är ett hinder. Att aktiviteten är alltför fysisk krävande är ett hinder som anges av 59 procent av de med funktionsnedsättning, jämfört med 15 procent av de utan en funktionsnedsättning. Brist på transportmöjligheter och känsla av otrygghet är andra hinder som är mer frekventa hos de med funktionsnedsättning.

Gällande bostadsort så är det fler som bor i städer med 100 000 invånare eller fler som saknar tillgång till lämpliga platser (52 procent) jämfört med de som bor i en stad med mellan 5 000 – 99 999 invånare (34 procent) eller på landsbygden (35 procent). De som bor i en större stad saknar även transportmöjligheter i högre grad för att kunna utöva sina fritidsaktiviteter jämfört med de som bor i en mindre stad eller på landsbygden. De med en högsta utbildning från folkskola, grundskola eller gymnasieskola anger i högre grad att aktiviteten är alltför fysiskt krävande, för kostsam, att de saknar utrustning eller information och kunskap som hinder jämfört med de med eftergymnasial utbildning. Fler med eftergymnasial utbildning anger istället familjesituationen

¹⁷ *Friluftsliv 2018.*

som ett hinder. Familjesituationen är också ett hinder för de med ett eller fler hemmavarande barn (65 procent) för att kunna utöva fritidsaktiviteter jämfört med de utan barn (22 procent). Slutligen, de med en lägre hushållsinkomst (under 400 000 kr före skatt) upplever i högre grad hinder för att kunna utöva fritidsaktiviteter än de med högre inkomst. Ett undantag är dock familjesituationen, vilken uppges som ett hinder i högre grad bland de med högre inkomst.

De som växt upp utanför Europa eller som har föräldrar som växt upp i land utanför Europa upplever generellt sett fler hinder än de som växt upp inom Europa. Särskilt avsaknaden av utrustning och att det är för kostsamt anges som hinder, samt att det inte finns tillgång till lämpliga platser eller någon att utöva aktiviteten med.

Hinder i förhållande till aktivitet

Figur 4 visar vilka specifika aktiviteter som svenskarna menar att de inte kan utöva i den omfattning de önskar. Analysen bygger på de 54 procent som svarat att det är någon eller några aktiviteter som de inte kunnat utföra i tillräcklig utsträckning under de senaste 12 månaderna. Vi redovisar enbart de aktiviteter som minst 15 procent av dessa respondenter menar att de inte har utövat i önskad omfattning.

Figur 4: Aktiviteter som svenskarna menar att de inte kan utöva i den omfattning de önskar. (Bas: De respondenter som svarat att det är någon eller några aktiviteter som de inte kunnat utöva i den utsträckning de önskat). Källa: Friluftsliv 2018.

Resultaten visar vidare att brist på tid har stor betydelse för samtliga aktiviteter. Att sakna någon att utöva aktiviteten med har betydelse för framför allt bad utomhus i sjöar och vandring på låglandsleder. Brist på tillgång till lämpliga platser eller områden hindrar framför allt svenskarna från att ägna sig åt utförsåkning på skidor i önskad omfattning. Brist på utrustning hindrar deltagande i paddling. Kostnader för utförsåkning och terrängcykling (MTB) hindrar förhållandevis många från att delta i önskad omfattning, medan brist på kunskap verkar vara ett hinder framför allt för deltagande i vandring och paddling. En mer omfattande analys av vilka hinder som är förknippade med olika specifika aktiviteter återfinns i rapporten *Friluftsliv 2018*.

1: Tillgänglig natur för alla

Ansvarig myndighet: Boverket

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att naturen ska vara tillgänglig för alla. Detta bör innebära följande: Möjligheten att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet är stor och människors olika behov är tillgodosedda. Områden med god tillgänglighet finns utpekade, är kända och uppskattade och förvaltas långsiktigt. Tillgänglighet har hög prioritet inom planering, information och förvaltning av natur- och kulturlandskapet samt andra områden av betydelse för friluftslivet.

Preciseringar:

1. Tillgänglighet till natur- och kulturlandskapet är tillgodosedd inom långsiktig samhällsplanering, förvaltning och skötsel samt fysiska åtgärder, kommunikation, information, vägledning och kunskapspridning.
2. Utpekade områden med god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av besökare.
3. Attraktivt och tillgängligt natur- och kulturlandskap medverkar till ökad användning, bättre hälsa och livskvalitet.
4. Andelen kommuner och länsstyrelser som arbetar med naturvägledning ökar kontinuerligt.

Utvecklingen är positiv

Sammanfattning

Arbete pågår i landet för att öka tillgängligheten till och i natur- och kulturlandskapet, både för befolkningen i stort och för särskilda grupper. Lokala naturvårdsatsningen, LONA och Naturnära jobb har bidragit med många fysiska åtgärder i naturen, kunskapshöjande åtgärder och informationssatsningar. Nya vägledningar och forskning belyser hur olika tillgänglighetsaspekter kan hanteras i planeringen och förvaltningen av natur- och kulturlandskap. Utvecklingen bedöms som försiktigt positiv, men det saknas underlag för att bedöma i vilken utsträckning åtgärderna är tillräckliga för att motsvara olika gruppers behov.

Resultat

Målet som helhet

Lättillgänglig natur är särskilt viktig för barn, ungdomar, personer med svag ekonomi, personer med funktionsnedsättning, förtidspensionärer och äldre, samt andra personer som av olika skäl och på olika sätt upplever hinder att på egen hand röra sig fritt utomhus. Dessa gruppers behov är därför särskilt angelägna att uppmärksamma.

Bland de vanligaste hindren som stoppar människor från att utöva friluftsliv finns dålig tillgång till lämpliga platser, brist på information om utbudet, brist på transportmöjligheter, att aktiviteterna är för fysiskt krävande samt upplevd otrygghet. Det finns dock stor variation i både vilka hinder som är viktigast för olika grupper samt i vilken utsträckning olika grupper upplever sig hindrade. Tillgången till bostadsnära natur är grundläggande då utevistelse minskar med avståndet. Se vidare kapitlet om Utövande av friluftsliv.

Precisering 1: Långsiktig samhällsplanering, förvaltning och skötsel samt fysiska åtgärder, kommunikation, information, vägledning och kunskapsspridning

Samhällsplanering

Aktuella planeringsunderlag av god kvalitet är en viktig förutsättning för att säkra tillgängligheten till natur i den fysiska planeringen. Drygt hälften av kommunerna (56 procent av dem som svarat) har tillgång till aktuella planeringsunderlag för grön- och vattenområden och andelen är oförändrad sedan 2015.¹ Tre av fem kommuner har inarbetat friluftsförfrågor i sin översiktsplan, vilket är en tydlig ökning (14 procentenheter) jämfört med 2015.² Ställningstaganden och avvägningar i översiktsplaner ska vara vägledande³ för vidare planering och genomförande av mark- och vattenanvändning på kommunen. Allt hänger dock på beslut som tas i senare skede vid varje exploatering, där många olika intressen möts och ska vägas mot varandra. Kommunernas olika förutsättningar vad gäller tillgång till bra planeringsunderlag, kunskapen hos handläggare, eget markinnehav samt tydlig politisk vilja är avgörande för vilken tyngd friluftsförfrågorna ges i dessa avvägningar.

Sedan hösten 2018 har alla länsstyrelserna regionala handlingsplaner för grön infrastruktur som kan användas som underlag för kommunernas planering av grönområden. I vilken utsträckning planerna hanterar friluftsförfrågor och det sociala perspektivet i grön infrastruktur varierar mellan länen.

För att stötta personer som arbetar med att tillgängliggöra skyddade natur- och kulturområden finns en webbutbildning som arbetats fram av Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Syftet med utbildningen är att öka kunskapen om personer med funktionsnedsättning, att nå dem som har behov av utbildning, samt att arbeta prioriterat och strukturerat för att långsiktigt också kunna förvalta områden.⁴

¹ Boverket, 2018. Miljömålsenkät 2018. Andel kommuner, av de som har svarat, med aktuella planeringsunderlag för grön- och vattenområden för hela eller delar av kommunen ligger på 56 %. Detta är samma resultat som vid tidigare undersökning 2015.

² Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. ISBN 978-91-620-6886-8

³ Översiktsplan är inte bindande. PBL kunskapsbanken: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/>

⁴ Naturvårdsverket, 2019. Tillgängliga natur- och kulturområden. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Friluftsliv/Tillgangliga-natur-och-kulturomraden/Webbutbildning-natur-och-kulturomraden/>. Webbutbildningen, som har utgångspunkt i en vägledning som togs fram av Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Handisam 2013.

En ny forskningsrapport⁵ bidrar med kunskap om innebörden i begreppet hållbar tillgänglighet, samt om arbetssätt i samhällsplaneringssammanhang.

Förvaltning och fysiska åtgärder

Kommunernas arbete med tillgänglighet inom naturområden genomförs bland annat med hjälp av LONA-bidrag. Mellan 2015 och 2019 har 113 projekt (391 åtgärder) med påverkan på målet ”Tillgänglig natur för alla” beviljats sammanlagt en miljon kronor i stöd.⁶ 2019 drogs budgeten för LONA ner.

Under 2018 har ett arbetsmarknadsprojekt Naturnära jobb genomförts som bidragit med tillgänglighetsåtgärder såsom skötsel och utveckling av leder, strandstädning samt natur- och kulturmiljövård. Projektet fortsatte inte under 2019 på grund av nedskärningar i budgeten.⁷

Samverkansforum för statliga byggherrar och förvaltare har tagit fram en vägledning om hur skötsel av statliga fastigheter kan bidra till bättre tillgänglighet.⁸

En del av tillgängligheten är att kunna ta sig till naturen. Nästan alla kommuner (91 procent av de som svarat) anger att de arbetar aktivt för att underlätta tillgängligheten till natur genom stigar, leder, ridvägar, cykelvägar eller liknande. Andelen har legat på samma höga nivå de senaste åren. 2019 angav 84 procent av kommuner att det finns möjlighet att ta sig till naturområden i kommunen med kollektivtrafik, en ökning med två procentenheter jämfört med året innan⁹. Det finns dock stora brister gällande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i kollektivtrafik (oavsett resmål).¹⁰ Bland annat påpekas att fokus i åtgärder och uppföljningen ofta missar osynliga typer av funktionsnedsättningar samt att regioner och kommuner använder olika riktlinjer och kriterier för tillgänglighet i kollektivtrafik.

Information och kommunikation

Information och kommunikation är en viktig pusselbit i tillgängligheten och kan utgöra ett stort hinder om den är otillräcklig eller svåråtkomlig. Hur områden med god tillgänglighet marknadsförs och informeras om är väldigt olika. Många kommuner använder webben som informationskanal, ett trettiotal kommuner använder Naturkartan.¹¹ Men det är i varierande grad som fokus

⁵ Solá, A.G., Larsson, A., Vilhelmson, B., 2019. Att förstå och undersöka hållbar tillgänglighet. Göteborgs Universitet. Länk: <https://www.hallbarstad.se/wp-content/uploads/2019/10/gil-sola-larsson-vilhelmson-2019-hacc8allbar-tillgacc88nglighet.pdf>

⁶ Naturvårdsverket, 2019. LONA registret.

⁷ Skogsstyrelsen, 2019. Naturnära jobb. Webbsida. Länk: <https://www.skogsstyrelsen.se/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/naturnarajobb/>

⁸ Samverkansforum, 2018. Tillgängliga kulturhistoriska byggnader och miljöer. Länk: https://www.sfv.se/globalassets/omoss/tillganglighet/tillgangliga_kulthist_byggn_milj.pdf

⁹ Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. ISBN 978-91-620-6886-8. Frågan har formulerats om 2018, varför det inte går att dra några slutsatser om förändring under hela uppföljningsperioden.

¹⁰ Trafikanalys, 2019. Kollektivtrafikens barriärer – kartläggning av hinder i kollektivtrafikens tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Rapport 2019:3. Länk: https://www.trafa.se/globalassets/rapporter/2019/rapport-2019_3-kollektivtrafikens-barriarer.pdf

¹¹ Naturkartan.se

ligger på just tillgängliga friluftsområden. Naturkartan ger möjlighet att söka ut besöksvärda områden med kategorier så som rullstolsvänligt, nära kollektivtrafik och nära toalett.

Naturvårdsverket redovisade i april 2017 uppdraget om att utveckla förutsättningar för användarvänlig information om naturområden, särskilt skyddade områden, för olika digitala plattformar. Målet är att öka tillgängligheten till naturen för allmänheten och främja friluftsliv och turism.¹² Naturvårdsverket driver på kvalitetssäkringen av data om skyddade områden, och gör dessa tillgängliga som öppna data, så att de kan användas vid utveckling och drift av olika informationsprodukter.

Naturvårdsverket arbetar också för en nationell digital infrastruktur i samverkan med övrig offentlig sektor inom Digitalt först, med särskilt fokus på smartare miljöinformation riktad till allmänhet och företag.

Merparten av kommunerna anger att de har genomfört aktiviteter riktade till olika målgrupper för att stimulera till friluftsliv. Den målgrupp som flest kommuner riktat aktiviteter till är förskolor, grundskolor och/eller gymnasieskolor, barn och ungdomar samt kommuninvånare med utländsk härkomst. Ungefär hälften av kommunerna har genomfört aktiviteter riktad till personer med funktionsnedsättning och kommunens pensionärer.¹³

Kommuner, friluftsanslagställen och föreningar använder allt oftare digitala verktyg i sina aktiverande initiativ. Digitala spel som geocaching har fått många fler att röra på sig utomhus. Forskning visar också att människor blir mer engagerade och tar till sig mer kunskap när de lär sig med hjälp av digitala spel.¹⁴ Ett exempel kan vara ett friskvårdsprojekt ”Hitta ut” av Svenska orienteringsförbundet som går ut på att man ska hitta punkter i landskapet och registrera dem i en applikation eller på webben. Initiativet vilar på att lokala föreningar ansluter sig till det och anordnar punkter inom ett område i sin kommun. En tävlingsaspekt som finns i aktiviteten kan locka ut fler.¹⁵

Precisering 2: Utpökade områden med god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av besökare

Kommunerna satsar på att tillgängliggöra naturområden för sina invånare. Fler kommuner (72 procent av dem som svarat) uppger att det finns något säkerställt friluftsområde med god tillgänglighet för funktionsnedsatta jämfört med 2015 (64 procent)¹⁶. Det saknas underlag för att bedöma hur många områden med god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av hur många.

¹² 2017. Naturvårdsverket. Utveckling av friluftslivet – förutsättningar för digital information om naturområden. Redovisning av regeringsuppdrag. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2017/ru-utv-fl-skrivelse-regeringen-digital-info.pdf>

¹³ Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. ISBN 978-91-620-6886-8.

¹⁴ SLU, Centrum för naturvågledning, 2018. Spel, gamification, geocaching och åkattraktioner. Webbsida. Länk: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/naturvagledning/verktyg/teknik-for-naturvagledning/tekniktips-for-naturvagledning/spel-gamification-akattraktioner/>

¹⁵ Svenska orienteringsförbundet, 2019. Om projektet på Svenska orienteringsförbundets webbsida. Länk: <https://www.orientering.se/provapaaktiviteter/hittaut/>

¹⁶ Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. ISBN 978-91-620-6886-8

Precisering 3: Ökad hälsa och livskvalitet

Att vistas i naturen ger människan möjlighet till fysisk aktivitet, avkoppling, rekreation och återhämtning, vilket har positiva effekter på hälsan. Den mätbara effekten är dock svår att följa upp. Tre av fem kommuner (59 procent) har tillhandahållit information till sina invånare med syfte att visa på friluftslivets hälsofrämjande effekter.¹⁷

Människans upplevelse av naturens påverkan på den egna hälsan mäts ofta i besökarundersökningar. Undersökningen om friluftsliv bekräftar att man menar att utomhusvistelser gör vardagen mer meningsfull (82 procent), och hela 90 procent är helt eller delvis eniga i påståendet att friluftsliv är positivt för hälsan.¹⁸ Även i en enkät¹⁹ genomförd i Sveriges nationalparker 2019 anser besökarna att de upplever förbättrad fysisk och psykisk hälsa samt ett socialt välbefinnande. Det förstärker resultatet från 2014 års enkät i Sveriges nationalparker.²⁰

Personer med funktionsnedsättning ansåg i en annan enkät²¹ att både deras fysiska och framförallt psykiska hälsa förbättrades av att vistas i naturen och, i något lägre grad, att det ger ett ökat socialt välbefinnande. 90 procent av tillfrågade upplevde en ökad livskvalitet när de vistades i naturen.

Kopplingar mellan hälsa och utevistelse i kultur- och naturlandskap, samt vilket arbete som görs på området beskrivs även under mål 9 Friluftsliv för god hälsa.

Precisering 4: Kunskap och naturvägledning

Allt fler kommuner anger att de arbetar med naturvägledning (ökning med 7 procentenheter sedan 2015). Detta sker i olika former från mer traditionella anordnade guidningar, utomhuspedagogik och kulturarvspedagogik till nya metoder som till exempel mobil naturvägledning och geocaching.²²

En handbok för naturvägledning²³ finns för planering och genomförande av naturvägledning i natur- och kulturområden. Webbinarium²⁴ finns att titta på för att ytterligare få stöd i att använda handboken.

¹⁷ Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019.

¹⁸ Naturvårdsverket, 2019. Friluftsliv 2018. Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887. ISBN 978-91-620-6887-5

¹⁹ Naturvårdsverket, 2019. Besökarundersökning i Sveriges nationalparker – Resultat från sommaren 2019, ISBN 978-91-620-6899-8

²⁰ Naturvårdsverket, 2014. Sveriges nationalparker besökare. Resultat från besökarundersökning 2014. ISBN 978-91-620-6687-1

²¹ Naturvårdsverket, 2019. Friluftsliv och tillgänglighet – en enkätstudie med fokus på målgruppen personer med funktionsnedsättning. Dnr. NV-03060-16

²² Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. ISBN 978-91-620-6886-8

²³ Naturvårdsverket, 2018. Naturvägledning i natur- och kulturområden. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6800/978-91-620-6846-2/>

²⁴ Centrum för naturvägledning och Naturvårdsverket, 2019. Webbinarium: Naturvägledning i natur- och kulturområden. Länk: http://spectare.ucl.slu.se/njfak/2019/cnv_webbinarium_2019-05-28/Webbinarium_om_handboken_Naturvagledning_i_natur_och_kulturomraden.html

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är positiv

Utvecklingen för målet bedöms vara försiktigt positiv.

Under 2014–2019 har det pågått mycket arbete i kommunerna, på regional och nationell nivå som på olika sätt bidragit till ökad tillgänglighet till natur. De befintliga strategierna, målen och lagstiftningen ger goda förutsättningar för en positiv utveckling för målet. Många styrmedel är nya och det är svårt att se deras effekt i miljön ännu.

Även många fysiska åtgärder på plats har genomförts som syftar till att förbättra både tillgängligheten till och inom områdena. Både kommuner och andra aktörer som friluftsförbund och föreningar har viktig roll i tillgänglighetsarbetet. Förutsättningar för detta arbete varierar stort i landet.

En utmaning är att nå ut med den information som redan finns till rätt målgrupp. Ny information och kunskap har tillkommit och tillgängliggjorts via olika kanaler. Tekniken, till exempel sociala medier, skapar nya möjligheter för att nå målgrupper som inte attraheras av de mer traditionella informations- och kunskapsspridningskanalerna.

Att allt fler bor i tätorter, och då främst i de större städerna, betyder att just där är naturområden av särskild vikt för den vardagliga utevistelsen. Denna utmaning möts av att fokus i friluftsarbetet och tillgänglighetsarbetet ofta ligger på tätortsnära naturområden. Här finns dock vissa konfliktområden som behöver lösas. Se vidare om tätortsnära natur under mål 5 Attraktiv tätortsnära natur.

De pågående klimatförändringarna bedöms inte ha någon större påverkan på målet inom de närmaste 3–5 åren jämfört med tidigare uppföljningsperiod.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Målet och de tillhörande insatsområdena behöver ses i ett större sammanhang, där tillgänglig natur för alla är en självklar del av en god livsmiljö i ett hållbart samhälle. Flera av de föreslagna insatserna har koppling till flera friluftslivsmål och kan vara till nytta för andra områden som miljö, stadsutveckling, klimatanpassning och folkhälsa.

Det pågår mycket arbete på nationell, regional och kommunal nivå som kan bidra positivt till tillgänglig natur för alla. Men för positiva synergieffekter behövs bättre samordning av myndigheternas satsningar på bl.a. ekosystemtjänster, grön infrastruktur och klimatanpassning.

Insatsområden

Säkra kontinuitet i arbetet

För att tillgängligheten till natur- och kulturlandskapet ska öka kontinuerligt behövs både tillgänglighetsskapande åtgärder och långsiktig förvaltning.

Många åtgärders genomförande är beroende av statligt stöd. Det är därför viktigt att de beprövade och välfungerande stöden (som t.ex. LONA) finns kvar, så att kommunerna och andra aktörer kan planera sina åtgärder långsiktigt.

För att behålla tillgängligheten, krävs det också att områdena förvaltas och sköts även efter det att åtgärden är genomförd. Det behövs långsiktiga planer och säkrade resurser för förvaltning av naturområden.

Information

Att ha information om var naturområdena finns, hur man ska ta sig dit samt vilka förutsättningar utifrån tillgänglighetsperspektiv det finns på plats är en viktig förutsättning för att ta sig ut i naturen. Den befintliga informationen och kunskapen om tillgänglig natur måste marknadsföras så att den möter de olika målgruppernas behov.

2: Starkt engagemang och samverkan

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara ett starkt engagemang och samverkan där personligt och ideellt engagemang står i centrum. Organisationerna bör i högre grad än i dag samverka. Ökad samverkan kan bidra till att fler människor ägnar sig oftare åt friluftsliv. Det bör även finnas etablerade strukturer för dialog och samordning av friluftslivet lokalt, regionalt och nationellt.

Preciseringar:

1. Andelen kommuner i Sverige som har lokala friluftsråd eller liknande ökar kontinuerligt.
2. Länsstyrelserna eller någon annan regional huvudman samordnar arbetet med friluftsliv regionalt och vägleder kommunerna.
3. Det finns ett etablerat nätverk för friluftsliv mellan statliga myndigheter och myndigheterna samverkar med de ideella friluftorganisationerna, de kommersiella aktörerna, kommunerna och markägarna i syfte att tillgängliggöra svenskt natur- och kulturlandskap.
4. Människors utevistelse i natur- och kulturlandskapet ökar.

Utvecklingen är positiv

Sammanfattning

Länsstyrelsernas samordnande roll i genomförandet av målen har utvecklats positivt genom att länsstyrelserna har drivit på i arbetet och väglett kommunerna i allt högre grad. Konferensen Tankesmedjan för friluftsliv är uppskattad och får höga betyg i utvärderingar. Friluftorganisationerna kan genom ökade medel erbjuda fler aktiviteter som vänder sig till prioriterade målgrupper. Allt fler kommuner inrättar friluftsråd. Utövandet är stabilt men det finns variationer i utövandet mellan olika grupper i befolkningen. För att utvecklingsriktningen ska bedömas som fortsatt positiv behöver medel både till den regionala friluftssamordningen och friluftorganisationerna kvarstå. LONA-medel avsatta för naturvård och friluftsliv är viktiga för det lokala engagemanget.

Resultat

Målet som helhet

Riksdagen har starkt betonat värdet av de insatser ideella föreningar bidrar med som en viktig del av demokratin och samhällsutvecklingen.

På uppdrag av regeringen fördelar därför organisationen Svenskt Friluftsliv det statliga bidraget till friluftorganisationerna. Syftet med bidragen är att ge alla människor möjligheter att genom friluftsliv få naturupplevelser, välbefinnande, gemenskap och öka kunskap om naturen och miljön. Från och med 2016

tillfördes anslaget Stöd till friluftorganisationer 20 miljoner kronor per år. Ökningen har använts till stöd för skolans verksamhet med friluftsdagar och utomhuspedagogik samt till satsningar på utevistelse för barn och unga. Svenskt Friluftsliv fördelade under 2018 nära 47,8 miljoner kronor i bidrag till 23 friluftorganisationer. Naturvårdsverkets bedömning är att effekterna i samhället är stora i förhållande till bidragets storlek.¹

Svenskt Friluftsliv företräder 26 ideella friluftorganisationer med totalt ca 1,6 miljoner medlemskap. Det ideella engagemanget minskar generellt i samhället. I studien ”Segrar föreningslivet?” som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor tog fram 2014 visar det sig att intresset för att engagera sig i olika typer av föreningar minskat betydligt bland framförallt tonåringar.² Antalet medlemmar i friluftorganisationerna är i stort sett oförändrat sedan 2015.

Sett till det generella medlemsantalet i Sveriges ideella föreningar så har friluftslivet lyckats bra. Antalet medlemmar har också ökat i flera friluftorganisationer under den senaste fyraårsperioden, t.ex. inom Friluftsrådet, Scouterna, Sportfiskarna och Svenska Klätterförbundet. Svenskt friluftslivs organisationer har erbjudit en rad verksamheter med högt deltagande. Exempel under senare år är Cykelrådet Frihet på cykel som erbjudit kurser till vuxna att lära sig cykla och Sportfiskarnas projekt att få ut elever att fiska. Flera av Svenskt Friluftslivs medlemsorganisationer har kontakter med näringsliv, kommuner, länsstyrelser eller myndigheter. Svenskt Friluftsliv sitter också med i flera statliga utredningar.

Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2020 en satsning på tre miljoner för att förbereda ett friluftslivets år 2021. Friluftslivets år handlar om att lyfta friluftslivet, att få många nya människor att vara ute och att visa upp alla de värden som friluftslivet har. Friluftslivets år ett stort samarbetsprojekt mellan alla de organisationer och personer som vill delta.³

De ideella föreningarnas medverkan inom LONA-projekten stödjer det lokala förankringen och engagemanget. LONA är särskilt viktigt i mindre kommuner som har små resurser att själva driva projekt. Genom LONA kan kommuner få 50 procent i bidrag. Under perioden 2016–2019 har de LONA-projekt som innefattar åtgärder⁴ med huvudsakligt syfte friluftsliv, rekreation och hälsa beviljats 71 miljoner kronor i bidrag att jämföra med 2012–2015 där summan var 40 miljoner kronor.

Socialavgiftslagen medför idag ett hinder för många friluftorganisationer då dessa inte är undantagna från att betala sociala avgifter på samma sätt som idrottsorganisationerna är. Detta medför högre kostnader för friluftorganisationer att ersätta t.ex. en ledare än för idrottsföreningar. En ändring skulle

¹ Naturvårdsverket, 2019. Återredovisning av statsbidrag till friluftorganisationer 2019. NV-04101-19

² <https://www.unglivsstil.org/wp-content/uploads/2019/01/Segrar-foreningslivet.pdf>

³ <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Friluftslivets-ar/>

⁴ <https://lona.naturvardsverket.se>

innebära att friluftorganisationernas befintliga ekonomiska resurser skulle räcka till utökad verksamhet.

Precisering 1: Lokala friluftsråd

Sveriges friluftskommun utses årligen genom att kommunerna i en enkät svarar på sitt friluftsbete inom planering, information, samarbeten och aktiviteter. Vinnare utses av Naturvårdsverket, Svenskt Friluftsliv och Sveriges fritids- och kulturcheffsförening. 30 procent av kommunerna uppger 2019 att de har ett friluftsråd för dialog med friluftorganisationer, stiftelser, markägare med flera kring friluftsförfrågor i kommunen.⁵ Motsvarande siffra i 2015 års undersökning var 18 procent.⁶ Allt fler kommuner får bra resultat i undersökningen Sveriges friluftskommun och 2019 var det hela åtta kommuner som nådde maxpoängen.⁷ Frågorna i enkäten behöver ses över och förfinas för att få större spridning i poängen.

Precisering 2: Regional samordning

Länsstyrelserna har under åren 2014-2019 tilldelats medel till friluftssamordning och har sedan 2013 ett uppdrag att samordna friluftsbete regionalt och stötta kommunerna. 2014 uppgav alla länsstyrelser att det saknades resurser att bedriva en bra regional samordning, varför de flesta rapporterade att de enbart arbetar med frågan i löpande ärendehantering. Friluftslivsarbetet bedrevs till största delen inom skyddade områden samt genom LONA-projekt och kulturmiljöarbetet.⁸

Under 2018 hade 18 av 21 länsstyrelser tillsatt en tjänst för arbetet med ansvar för samordning av friluftslivsarbetet på hel- eller deltid. Samtliga länsstyrelser hade 2018 bildat ett nätverk för friluftsliv med kommuner, näringsliv, ideella aktörer m.fl. samt ordnat en eller flera träffar för kommunerna om friluftsliv.⁹ Under 2018 uppgav också 52 procent av länsstyrelserna att de hade en intern samverkansgrupp för friluftsliv som berör flera enheter. Det är en ökning med 30 procentenheter sedan 2014.

För att länsstyrelserna ska kunna fortsätta att utveckla arbetet och vägleda kommunerna är det viktigt att medlen kvarstår. Ytterligare medel är önskvärda för att kunna genomföra fler insatser. Särskilt stort behov finns på kommunerna att få stöd i planeringsfrågor. 86 procent av länsstyrelserna uppger 2018 att de gjort urval av åtgärder kopplat till friluftslivsfrågor genom dialog och önskemål från kommuner och andra aktörer.¹⁰

⁵ Naturvårdsverket, 2019: Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

⁶ Naturvårdsverket, 2015: Sveriges friluftskommun 2015. Rapport 6668.

⁷ Naturvårdsverket, 2019: Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

⁸ Länsstyrelsernas regeringsuppdrag 64 om friluftsliv 2013, NV-07027-13.

⁹ Återrapportering Länsstyrelsens samordnings uppdrag för friluftsmålsarbetet, NV-08085-18.

¹⁰ Återrapportering Länsstyrelsens samordnings uppdrag för friluftsmålsarbetet, NV-08085-18.

År	Andel Ist som uppger att de samverkat och genomfört insatser i kommunernas skolor	Andel Ist som uppger att de samverkat och genomfört insatser med kommunernas planeringsavdelningar	Andel Ist som uppger att de samverkat och genomfört insatser med kommunernas kultur- och fritidsavdelningar
2018	38 %,	67 %,	62 %
2017	14 %	48 %	67 %

Tabell 2. Insatser genomförda, Återrapportering Länsstyrelsens samordningsuppdrag för friluftsmålsarbetet, NV-08085-18.

Tabell 2 indikerar att Länsstyrelsens samverkan med kommunerna leder till allt fler insatser som främjar friluftslivsarbetet i kommunerna. De flesta länsstyrelser anger att de har stöttat kommunerna i att bilda tätortsnära naturreservat, beviljat och informerat om LONA-medel, stöttat kommunerna i att ta fram planer och att skydda områden värdefulla för friluftsliv. De flesta länsstyrelser har haft dialog om friluftslivets värden med ansvariga planerare på kommunal nivå.¹¹

Precisering 3: Nätverk för friluftsliv

Naturvårdsverket samordnar arbetet med att nå de friluftspolitiska målen.¹² Det sker genom Myndighetsnätverket, på Myndighetsmötet och Tankesmedjan för friluftsliv. I Myndighetsnätverket och Myndighetsmötet för friluftsliv ingår myndigheter och organisationer och möjlighet finns att ta del av aktuellt friluftslivsarbete samt ingå i samverkansprojekt. Under uppföljningsperioden har samverkansprojekt inom områdena budskap kring friluftsliv, utövandestatistik och markstatistik pågått.

I en enkät 2019 till ett 60-tal deltagare i nätverken med frågor om hur väl de olika nätverken för friluftsliv stödjer friluftslivspolitikerna blev resultatet på skala 1–5, där 1 är dåligt och 5 är utmärkt¹³: Myndighetsnätverket 3,6, Myndighetsmötet för friluftsliv 3,6 och Tankesmedjan för friluftsliv 4,3.

Myndighetsmötet och Myndighetsnätverket fick ett något högre betyg 2014¹⁴ men siffrorna går inte helt att jämföra på grund av olika förutsättningar mellan åren. Några myndigheter efterfrågar tydligare mål och struktur i arbetet men framhåller också att nätverken är viktiga och fyller en stor betydelse genom att de håller friluftslivsfrågorna aktuella på myndigheterna. Myndigheter skulle dock se mer samverkan med fler aktörer och flera länsstyrelser efterfrågar utökat samverkan med målsansvariga myndigheter. För att driva på arbetet i samverkansprojekt skulle arbetet kunna läggas upp på liknande sätt som inom Miljömålsrådet med avsatta resurser och tydlig styrning mot uppsatta mål.

¹¹ Återrapportering Länsstyrelsens samordnings uppdrag för friluftsmålsarbetet, NV-08085-18.

¹² Förordning (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket Förordning (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket.

¹³ Enkät om samordningsnätverken friluftsliv, NV-04572-19.

¹⁴ Utvärdering av externa samordningen av friluftspolitikerna 2014, NV-08870-13.

Tankesmedjan för friluftsliv anordnas en gång per år med ca 300 deltagare från myndigheter, kommuner, ideella organisationer, näringsliv, forskarvärlden och markägareorganisationer. Konferensen genomförs av Naturvårdsverket i samarbete med en rad medarrangörer, både myndigheter och organisationer. Utvärdering av Tankesmedjan visar att mötesplatsen är uppskattad och får genom åren höga betyg. Deltagarantalet tenderar att öka.¹⁵

Myndigheterna har sina egna nätverk för att utveckla friluftsarbetet. Tillväxtverket samverkar t.ex. med myndigheter och statliga bolag i Besöksnäringens myndighetsgrupp. På Skogsstyrelsen pågår ett arbete med samverkan inom regionala skogsprogram.¹⁶ Boverket har en vägledning om ekosystemtjänster (se mål 5) och Naturvårdsverket ansvarar för att driva arbetet inom Nationella Snöskoterrådet.¹⁷ I Naturvårdsverkets vägledning om hur friluftsliv kan beaktas i handlingsplaner för grön infrastruktur¹⁸ lyfts behovet av att utveckla forum för ökad dialog mellan olika aktörer.

Naturvårdsverket har samordnat länsstyrelsernas friluftslivsarbete genom bl.a. möten, och länsstyrelserna har kunnat stötta varandra i att bl.a. ta fram regionala strategier och handlingsplaner för friluftsliv. Länsstyrelsernas interna samverkan kan utvecklas på flera sätt. Dels genom tvärssektoriella forum för att diskutera friluftsfrågorna och dels genom att sätta upp övergripande mål som tydliggör ansvarsfördelningen bättre. För att stärka arbetet ytterligare kan regionala råd inrättas motsvarande kommunala friluftsråd.

Det är få kommuner som idag har friluftssamordnare. Om denna tjänst inrättades skulle friluftsarbetet kunna lyftas och få betydligt bättre fart på det lokala planet. Det är därför angeläget med åtgärder som uppmuntrar kommunerna att inrätta denna typ av tjänst.

Precisering 4: Människors utevistelse

Utövandet är på en stabil nivå. Statistiken visar dock att det finns variationer i utövandet mellan olika grupper i befolkningen, beroende på kön, inkomst, ålder, bakgrund, bostadsort mm. Se vidare kapitlet om Utövande av friluftsliv.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är positiv

Det finns etablerade nätverk för dialog och utveckling av friluftslivet. Tankesmedjan för friluftsliv är uppskattad konferens som får höga betyg i utvärderingar. Länsstyrelserna har genom ökade medel kunnat driva på i arbetet och vägleder kommunerna i allt högre grad. Fler kommuner inrättar friluftsråd och

¹⁵ Tankesmedja för friluftsliv 2019, NV-04595-18.

¹⁶ <https://www.skogsstyrelsen.se/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/stod-till-regionala-insatser/>

¹⁷ <http://snoskoterradet.se/>

¹⁸ <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Samhallsplanering/Gron-infrastruktur/#friluftsliv>

når höga betyg i undersökningen Sveriges friluftskommun. Svenskt Friluftsliv har fått ökade medel att fördela till friluftorganisationerna vilket lett till utökad verksamhet till prioriterade målgrupper. Utöandet är stabilt även om det finns variationer i utöandet mellan olika grupper i befolkningen. För det lokala engagemanget är LONA-medel för naturvård och friluftsliv av stor betydelse. Avgörande för att utvecklingsriktningen ska bedömas som fortsatt positiv är att medel både till länsstyrelsernas friluftssamordning och till friluftorganisationerna kvarstår. Ett friluftslivets år skulle ytterligare stärka målets utveckling.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Regeringen:

- Medel till länsstyrelsernas friluftssamordning behöver kvarstå. Ytterligare medel är önskvärda för att kunna genomföra fler insatser.
- Översyn av socialavgiftslagen behövs. Socialavgiftslagen medför idag ett hinder för många friluftorganisationer.
- Avsätt medel till genomförande av friluftslivets år 2021.
- Medel till friluftorganisationerna behöver kvarstå.

Naturvårdsverket:

- Utveckla myndighetsnätverket och myndighetsmötet, bl.a med tydligare mål och struktur. Ett sätt kan vara att arbeta på liknande sätt som inom Miljömålsrådet.
- Återställd budget för LONA-bidragen.

Länsstyrelsernas arbete:

- Fler tvärssektoriella interna forum behövs för att diskutera friluftsfrågorna.
- Ta fram länsstyrelsegemensam plan med övergripande mål och aktiviteter.
- Inrätta regionala råd motsvarande kommunala friluftsråd.

Naturvårdsverket, Svenskt Friluftsliv och Sveriges Fritids- och Kulturchefsörening:

- Utveckla undersökningen Sveriges friluftskommun.

3: Allemansrätten

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara att allemansrätten är grunden för friluftslivet. Målet bör innebära att allemansrätten värnas och allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.

Preciseringar:

1. De regler och den tillsyn som förtydligar allemansrätten tillämpas effektivt. Syftet är att allemansrätten ska vara fortsatt stark.
2. Allmänhetens, markägares, föreningars, företags och myndigheters kunskap om allemansrätten och dess möjligheter och begränsningar är god.
3. Dialog med bl.a. intresseorganisationer, markägare, företag och myndigheter om allemansrätten genomförs för att öka kunskapen, ge större förståelse och finna lösningsmodeller om intressekonflikter uppstår när det gäller allemansrättsrelaterade frågor.

Utvecklingen är neutral

Sammanfattning

För att nå målet om att allemansrätten ska vara fortsatt stark krävs bland annat fortsatt arbete med att öka kunskapen om allemansrätten och tillgång på natur av god kvalitet som är tillgänglig för alla. Ekonomiska stödet för att öka kunskapen om allemansrätten från Naturvårdsverket till ideella friluftslivsorganisationer bör säkras. Det är viktigt att både den nationella och den regionala samordningen, som bidrar till arenor för dialog och samverkan kring friluftsliv i allmänhet och allemansrätten i synnerhet, får fortsätta. Minskad tillgång på allemansrättsligt tillgänglig mark med god kvalitet, och onödiga inskränkningar i allemansrätten, kan på sikt motverka målet.

Resultat

Målet som helhet

Allemansrätten är friluftslivets grundförutsättning. Den gör naturen tillgänglig och möjliggör människors vistelse i naturen. Enligt den senaste undersökningen av svenska folkets friluftsvanor är stödet för allemansrätten starkt, drygt tre fjärdedelar av svarande menar att allemansrätten är viktig att försvara och två tredjedelar anser att allemansrätten är viktig för deras utomhusaktiviteter.¹

¹ Naturvårdsverket (2018) Friluftsliv 2018 Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887.

Naturvårdsverket har sedan 2017 en kommunikationsstrategi som anger riktning för arbetet med allemansrätten i syfte att öka allmänhetens kunskap om vad man får och inte får göra med stöd av allemansrätten. Strategin består bland annat av allemansrättens grundbudskap, målgrupper för arbetet med allemansrätten och områden där särskilda insatser behövs. Arbetet med framtagande av strategin omfattar också en jämställdhetsanalys av befintligt material från Naturvårdsverket och Håll Sverige Rent. Strategin utgör ett underlag för verksamhetsplanering och jämställdhetsanalysens resultat används idag i framtagandet av nytt informationsmaterial, bland annat genom en checklista för normmedveten kommunikation.

Precisering 1: De regler och den tillsyn som förtydligar allemansrätten tillämpas effektivt. Syftet är att allemansrätten ska vara fortsatt stark

Lagarna som påverkar uttolkningen av allemansrätten har inte förändrats sedan den senaste uppföljningen. Det har heller inte tillkommit några nya prejudikat som har påverkan på vägledning kring allemansrätten.

Idag saknas samlad kunskap kring hur *Lagen om gaturenhållning och skyltar* samt 26 kap. 11§ miljöbalken (*stängselgenombrott*), som reglerar onödiga inskränkningar på allemansrättsligt tillgänglig mark, tillämpas av tillsynsmyndigheterna.

I samband med att elcyklar blivit populära har frågan kring huruvida motoriserade fordon ingår i allemansrätten på nytt väckts till liv eftersom terrängcykling med mountainbikes med motor blir allt vanligare inslag i naturen. Elcyklar bidrar till att göra naturen mer tillgänglig men kan också leda till skador på mark och vegetation. Nuvarande lagstiftning har inte tagits fram med hänsyn till elcykel därför anser Naturvårdsverket att definition av cyklar i 2§ lagen om vägtrafikdefinitioner behöver ses över och att elcyklar därvid ges en egen legal definition.

Mycket tyder på att infrastruktur i naturen i form av vandrings- och cykelleder kommer att öka.^{2,3} Fördelarna är att naturen blir mer tillgänglig och att skadorna minskar genom att besöksstrycket kanaliseras men det kan också leda till att orörda naturmiljöer förändras genom ökat slitage och mer anläggningar som leder till höga kostnader för underhåll. På sikt kan det leda till att man tar ut avgifter för nyttjandet, något som förekommer vid preparerade längdskidspår, samtidigt är rättsläget kring betalningsanläggningar i naturen oklar.⁴ Betalanläggningar som är förlagda till i övrigt allemansrättsligt tillgänglig mark utgör en form av inskränkning i tillgängligheten till sådan mark vilket kan sägas på sikt motverka målet om allemansrätten och leda till en ökad ojämlikhet i förutsättningar för utövandet av friluftsliv, vilket indirekt har en negativ inverkan på andra friluftslivsmål.

² Naturvårdsverket (2011) Allemansrätten och dess framtid, Rapport 6470.

³ Øin et al. 2018.

⁴ <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Allemansratten/Avgifter-for-skidspar/>

Precisering 2: Allmänhetens, markägares, föreningars, företags och myndigheters kunskap om allemansrätten och dess möjligheter och begränsningar är god

Enligt den senaste nationella undersökningen av svenska folkets friluftsvanor är den teoretiska kunskapen om allemansrätten fortfarande på hög nivå.⁵ Undersökningen visar kunskapsskillnader mellan stad och land, där människor som bor i städer är mer osäkra på vad som ryms inom allemansrätten.⁶

Turismen är en växande näring i Sverige och både branschen liksom staten har som vision en fortsatt tillväxt inom sektorn.⁷ Naturen är den vanligaste reseanledningen och vi ser en ökad efterfrågan på att uppleva de svenska fjällen och krav på ökad tillgänglighet genom infrastruktur så som informationstavlor, leder och stugor.^{8,9} Ökad naturturism innebär ökat tryck på naturen av bland annat internationella besökare som saknar kunskap om allemansrättens möjligheter och skyldigheter.¹⁰ Därför kommer besöksnäringen i stort och turismentreprenörer och internationella besökare i synnerhet förmodligen bli en allt viktigare målgrupp för arbetet med vägledning om allemansrätten.

För att kunna bedöma vad som är tillåtet att göra med stöd av allemansrätten är kunskapen om att läsa och förstå den omgivande naturen och dess möjligheter och begränsningar viktig. Genom att vistas i naturen skapas naturförståelse vilket i förlängningen ökar kunskapen om allemansrättens andemening det vill säga: förmågan att bedöma vad som är lämpligt att göra på en given plats vid en viss tidpunkt. För att kunna omsätta den teoretiska kunskapen till praktik krävs tillgång på natur som är tillgänglig och av god kvalitet.¹¹

Pågående insatser för att öka kunskapen om allemansrätten

För att bibehålla den höga grundläggande kunskapen om allemansrätten och för att informationen om allemansrätten ska nå fler behöver många aktörer bidra. För att stimulera arbetet med att ta fram information och kommunikation om allemansrätten har Naturvårdsverket under 2017 och 2018 fördelat fem mkr i bidrag till ideella föreningar och organisationer som arbetar med att sprida kunskap om allemansrätten. Målet med bidragen är att få fler människor att känna sig hemma i naturen och välja att vara ute i naturen. Totalt 21 projekt har beviljats medel, ca 38 procent till ansökningar som riktar sig till barn och unga, ca 29 procent till målgruppen nyanlända, ca 24 procent till de som utövar aktiviteter med risk för störning och skador på mark och resten till projekt med en bredare

⁵ Naturvårdsverket (2018) Friluftsliv 2018 Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887. I undersökningen ställs fyra kunskapsfrågor. Resultatet från undersökningen visar på att de allra flesta svarar korrekt på frågorna om allemansrätten, men att det finns relativt stora skillnader mellan olika grupper i samhället. Däremot säger undersökningen inget om den praktiska tillämpningen av kunskapen samtidigt som det är svårt att mäta effekterna av den praktiska tillämpningen av allemansrätten.

⁶ Naturvårdsverket (2018) Friluftsliv 2018 Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887.

⁷ <https://tillvaxtverket.se/turism> (2019-10-28)

⁸ Øin et al. 2018.

⁹ https://naturturismforetagen.se/wp-content/uploads/2018/07/nationell_naturturismstrategi.pdf

¹⁰ Øin et al. 2018, Naturvårdsverket (2011) Allemansrätten och dess framtid, Rapport 6470.

¹¹ Läs vidare i mål 4 Tillgång till natur för friluftsliv.

målgrupp. I de flesta projekt har informationsmaterial tagits fram eller arbetsätt utvecklats som kan återanvändas av andra.¹² Effekter som projekten redovisar är bland annat att man når människor som idag saknar eller har väldigt liten kännedom om allemansrätten och ovana kring friluftsliv.

Andelen kommuner som anser sig tillhandahålla information om allemansrätten har ökat från 65 procent till 82 procent mellan åren 2016–2019. Mellan år 2017 och 2018 sker en ökning med sju procentenheter, en betydligt högre ökning än tidigare år.¹³

Samtliga länsstyrelser informerar om allemansrätten på sin webbsida och nästan hälften av länsstyrelserna har gjort särskilda informationsinsatser om allemansrätten mellan åren 2015–2018, däribland Blekinge län som i samarbete med samtliga kommuner har tagit fram en regional webbplattform för allemansrätten.¹⁴ Gotland har haft riktade kampanjer kring angränsande områden som terrängkörning. Jämtlands län har tagit fram vykort på olika teman kring allemansrätten. Västra Götalands och Gävleborgs län har gjort riktade informationsinsatser till nyanlända. För att stödja och underlätta arbetet med allemansrätten på regional nivå har Naturvårdsverket tagit fram ett mindre informationspaket som uppdateras och fylls på efter behov.

För att nå målgrupperna inom turismsektorn, såväl researrangörer som destinationsbolag och nationella- respektive internationella turister, har Naturvårdsverket och Visit Sweden tagit fram ett informationspaket för att förtydliga och nyansera bilden av allemansrätten. Informationspaketet har spridits till besöksnäringens branschorganisationer för vidareförmedling till målgruppen internationella besökare.

Under de senaste två åren har Naturvårdsverket arbetat med nya sätt att nå olika målgrupper, bland annat har sociala medier blivit en viktig kanal för att sprida information om allemansrätten och en ny vägledning för naturvägledare har tagits fram som kan användas ute i fält, *Allemansrätten – en vägledning*.¹⁵

Precisering 3: Dialog med bl.a. intresseorganisationer, markägare, företag och myndigheter om allemansrätten genomförs för att öka kunskapen, ge större förståelse och finna lösningsmodeller om intressekonflikter eller konflikter uppstår när det gäller allemansrättsrelaterade frågor

Länsstyrelsernas arbete på regional nivå

Sedan 2016, då extra medel tilldelats länsstyrelserna för att samordna och leda arbetet med förverkligandet av regeringens friluftslivspolitik¹⁶, har arbetet med allemansrätten blivit mer omfattande. Mellan åren 2016 och 2019 har fler länsstyrelser arbetat mer aktivt med bland annat kompetensutveckling kring

¹² <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Bidrag/Bidrag-for-information-och-kommunikation-om-allemansratt/> (2019-10-28)

¹³ Sveriges friluftskommun 2019 – Rapport 6886.

¹⁴ <http://naturligtvisblekinge.se/> (2019-10-28)

¹⁵ *Allemansrätten – en vägledning* ISBN 978-91-620-1304-2.

¹⁶ Läs vidare i mål 2 Starkt engagemang och samverkan.

Allemansrätten både internt på länsstyrelserna och externt för t.ex. kommuner och andra relevanta aktörer. Exempelvis har flera länsstyrelser lyft och diskuterat frågan om allemansrätten under regionala tankesmedjor och andra nätverksmöten.¹⁷

Insatser på nationell nivå

Naturvårdsverket har under 2019 påbörjat en översyn av Allmänna råd (96:4) Orientering och andra friluftsanslag. Den senaste revideringen var för 20 år sedan och mycket har förändrats sedan dess, exempelvis har Miljöbalken införts, friluftslivet har på vissa sätt ändrat karaktär, synen på betydelsen av friluftslivet har förändrats och dessutom finns numera även regeringens friluftsmål att förhålla sig till. För att möjliggöra dialog mellan olika intressen och fånga upp viktiga synpunkter till arbetet har en extern referensgrupp med berörda aktörer från olika sektorer bildats.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är neutral

Friluftslivet genomgår ständig utveckling (ex. ny friluftslivsutrustning, nya sätt att organisera sig, digitalisering) och vi ser nya trender växa fram som ibland är snabbt övergående.¹⁸ För att den växande naturturismen ska bli hållbar krävs bland annat ökad kännedom och kunskap om allemansrätten hos internationella besökare. För att nå målet om att allemansrätten ska vara fortsatt stark krävs bland annat fortsatt arbete med att öka kunskapen om allemansrätten och tillgång på natur av god kvalitet som är tillgänglig för alla.¹⁹

- Precisering 1 bedöms ha en oklar utveckling. Det är svårt att hitta bra indikatorer för att mäta effektiviteten i de regelverk som är relevanta för allemansrätten, samt för den tillsyn som i sammanhanget utövas av berörda myndigheter. Vi saknar samlad kunskap kring hur bestämmelsen om gaturenhållning och skyltar samt 26 kap. 11§ tillämpas av tillsynsmyndigheterna.
- Precisering 2 bedöms ha neutral utveckling. Kunskapsnivån om allemansrätten är fortfarande på hög nivå men det är svårt att mäta effekterna av den praktiska tillämpningen av allemansrätten.
- Precisering 3 bedöms ha en positiv utveckling. Länsstyrelsernas pågående arbete med att samordna friluftslivet regionalt där dialog och kompetensutveckling kring allemansrätten lyfts är precis i uppstarten och kräver en tid för att effekterna ska kunna mätas.

¹⁷ Återrapportering Länsstyrelsens samordnings uppdrag för friluftsmålsarbetet, NV-08085-18.

¹⁸ Naturvårdsverket (2015), Organiserat friluftsliv och naturturism i skyddad natur, Rapport 6686.

¹⁹ Läs vidare i mål 4 Tillgång till natur för friluftsliv.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Allemansrätten ställer krav på utövarens förmåga att bedöma vad som är lämpligt att göra på en given plats vid en viss tidpunkt, något som kan försvåras av att utvecklingen av friluftslivet går snabbt fram och att det dyker upp nya trender (kopplat till bland annat friluftslivsutrustning, nya sätt att organisera sig på genom sociala medier, och andra digitaliseringstrender som platsbaserade mobilspel, ex. Pokémon Go) som i viss mån utmanar gamla uppfattningar av vad allemansrätten tillåter. Därför är det viktigt att Naturvårdsverket får fortsätta bevaka och följa rådande trender kopplat till friluftsliv och bistå med ny vägledning och kunskap som möter dessa förändringar.

Att stödet som Naturvårdsverket ger till ideella föreningar och organisationer för att öka kännedomen om allemansrätten säkras.

Genom att öka utevistelsen i skolan säkras en jämlik kunskap om allemansrätten.

För att den växande naturturismen ska bli hållbar krävs bland annat ökad kännedom och kunskap om allemansrätten hos internationella besökare. Besöksnäringens branschorganisationer, både på regional och nationell nivå, bör ha ett särskilt ansvar att arbeta med att nå ut med kunskap om allemansrätten till internationella besökare.

Att göra en analys av hur utbrett det är med betalanläggningar i naturen idag, hur många vi kan räkna med i framtiden och vilka konsekvenser det kan få för allemansrätten. Vidare finns ett behov av att se över vilka kriterier som krävs av en anläggning för att denna ska anses upphäva allemansrätten (på ett sådant sätt att det är befogat med tvingande avgiftsuttag).

Eftersom att allemansrätten är en fallbaserad sedvanerätt blir arenor för dialog och samverkan viktiga för att stimulera utbyte av perspektiv mellan olika intressen, något som i förlängningen bidrar till hållbar utveckling av friluftslivet. Arbetet med att etablera kompetenta och handlingskraftiga nätverk tar tid. Det är därför viktigt att arbetet på länsstyrelserna med att bygga upp arenor och nätverk för dialog och samverkan får fortsätta.

Att naturum blir en arena för att föra ut teoretisk och praktisk kunskap om allemansrätten.

Nuvarande definition av cyklar i 2§ lagen om vägtrafikdefinitioner bör ses över och elcyklar därvid ges en egen legal definition. Ett avsteg från principen om den omotoriserade allemansrätten är olämpligt.²⁰

²⁰ Analys av terrängkörningens påverkan på djur, natur och friluftsliv (redovisning av ett regeringsuppdrag).

4: Tillgång till natur för friluftsliv

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara att det finns tillgång till natur för friluftslivet. Detta bör innebära att samhällsplanering och markanvändning tar hänsyn till friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap.

Preciseringar:

1. Antalet områden av lokalt, regionalt och nationellt intresse för friluftsliv som är kända och kartlagda med värdebeskrivningar ökar.
2. Andelen översiktsplaner som behandlar och visar tillgången till natur- och kulturlandskap med olika upplevelsevärden i hela kommunen ökar och uppdateras kontinuerligt.
3. Friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap säkerställs genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
4. Modeller för att lösa eventuella målkonflikter mellan olika intressen är etablerade.

Utvecklingen är oklar

Sammanfattning

Tillräckliga underlag för att bedöma utvecklingen saknas och det är inte möjligt att bedöma om tillgången förändrats sedan förra uppföljningen. Kunskapsbrist och oklara mål gör det svårt att veta vilka insatser som är mest effektiva och medför att friluftslivsfrågorna lätt får låg prioritet inom markanvändning och samhällsplanering. Uppföljningsunderlag om motverkande processer som leder till förlust av friluftsmiljöer saknas till stor del. Positiva ansatser finns genom bland annat nya vägledning och länsstyrelsernas friluftssamordnare. I vilken omfattning dessa påverkar *tillgången* till attraktiv natur för friluftsliv är dock oklart. Bättre kunskapsunderlag och tydligare måluttolkning behövs både för att möjliggöra positiv målutveckling och tillförlitlig uppföljning av målet.

Resultat

Målet som helhet

Det som påverkar den fysiska tillgången till attraktiv natur för friluftsliv är i första hand jord- och skogsbruk samt exploatering för bebyggelse och transportinfrastruktur. I landskapet som helhet kan arealen attraktiv natur antas minska varje år till följd av exploatering och markanvändning av olika slag.

Detta behöver emellertid inte nödvändigtvis påverka friluftslivet negativt om den fysiska planeringen och markanvändningen gör att det finns *tillräckligt* med attraktiv natur kvar för att uppfylla friluftslivets *behov*. Vilka ”behoven av tillgång” är och vad ”tillräckligt attraktiv natur” innebär i praktiken behöver emellertid tydliggöras. Skötseln och brukandet är avgörande för hur attraktiv en naturmiljö är för friluftslivet.

Knappt 22 procent av respondenterna i enkäten Friluftsliv 2018 anger att de saknar tillgång till lämpliga platser/områden för att utöva friluftsliv i den utsträckning de önskar.¹ Många skolor saknar nära tillgång till natur (se mål 8). Samtidigt visar statistik från 2010 att mer än nio av tio i de 37 största städerna bodde inom gångavstånd (300 meter) från närmaste grönområde.² (Ny statistik väntas 2020.) Variationen är dock stor mellan städerna och statistiken säger inget om grönområdenas kvalitet och attraktivitet. Det finns också flera indikationer på att tätortsnära natur tas i anspråk för bebyggelse och annan markanvändning och att tätorternas tillgängliga gröna ytor därmed minskar och får ett ökat besöksstryck.³ Det finns en hel del forskning om vilka kvaliteter människor *uppskattar*, men vilka kvaliteter som krävs för att ett grönområde ska *användas* är till viss del outforskat. Knappt fyra av tio anger i enkäten *Friluftsliv 2018* att de brukar uppleva attraktiva natur- och kulturmiljöer. Drygt tre av tio anger att de på sin fritid brukar ha negativa upplevelser vid vistelse i naturmiljöer.⁴ Utvecklad naturvägledning kan antas bidra till förbättring av den upplevda tillgången till natur för friluftsliv (se mål 1).

Tillgången till natur för friluftsliv (fysisk och upplevd) påverkar och påverkas av utvecklingen inom de övriga friluftslivsmålen, särskilt mål 1 (Tillgänglig natur för alla) och mål 5 (Attraktiv tätortsnära natur).

Precisering 1: Antalet områden av lokalt, regionalt och nationellt intresse för friluftsliv som är kända och kartlagda med värdebeskrivningar ökar

Naturvårdsverket har under 2018 utvecklat en vägledning för kartläggning av områden attraktiva för friluftslivet.⁵ Hur många län och kommuner som arbetar med denna typ av kartläggning är okänt. I enkäten Sveriges friluftskommun anger knappt tre av fem kommuner (58 procent) att kommunen genomför kartläggningar för att förbättra underlaget för planering och åtgärder för friluftslivet. Resultatet uppvisar en positiv utveckling sedan 2015, då 48 procent av de svarande kommunerna gjort sådana kartläggningar.⁶ Dessa kartläggningar behöver emellertid inte innefatta något om *tillgång* eller *kvalitet*.

¹ Naturvårdsverket, 2019. Friluftsliv 2018. Rapport 6887.

² SCB (2015). Grönytor och grönområden i tätorter 2010. MI12 – Grönytor.

³ Furberg, Ban, Nascetti (2019). Monitoring of Urbanization and Analysis of Environmental Impact in Stockholm with Sentinel-2A and SPOT-5 Multispectral Data. *Remote Sens.* 2019, 11, 2408.

⁴ Naturvårdsverket (2019). Friluftsliv 2018. Rapport 6887. 7 702 personer svarade på enkäten.

⁵ Naturvårdsverket, Kartlägga naturområden för friluftsliv. Länk: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Friluftsliv/Kartlagga-naturomraden/> (Hämtad 2019-11-15)

⁶ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

Samtliga 142 riksintressen för friluftsliv har uppdaterats med nya beskrivningar och 78 nya har tillkommit sedan 2015. Att olika riksintressen ofta överlappar varandra och att de täcker stora arealer gör emellertid att det är svårt att hävda just friluftslivets intressen vid en enskild exploatering.

Precisering 2: Andelen översiktsplaner som behandlar och visar tillgången till natur- och kulturlandskap med olika upplevelsevärden i hela kommunen ökar och uppdateras kontinuerligt

Tre av fem kommuner (59 procent) har en översiktsplan (alternativt fördjupning/tillägg) med ett ”avsnitt om friluftsliv där ambitionerna framgår”.⁷ Det är en svag ökning under de senaste fyra åren. Detta säger dock inget om huruvida ”tillgången till natur- och kulturlandskap med olika upplevelsevärden” tas upp i dessa översiktsplaner.

Andelen kommuner som uppger att de har planeringsunderlag om grön- och blåstruktur för hela eller delar av kommunen var 56 procent 2018.⁸ Det är emellertid oklart om dessa planeringsunderlag behandlar just *tillgång* till natur för friluftsliv och vilken reell betydelse dessa underlag har vid olika beslut om exploatering.

Precisering 3: Friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap säkerställs genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande

Baserat på de knappa underlag som finns går det inte att se om hänsyn till friluftsliv i brukandet eller den fysiska planeringen genomgått några framträdande förändringar av betydelse sedan den förra uppföljningen. Oklarheter om vad som krävs (lagstiftning) och förväntas (mål) samt komplex ansvarsfördelning medför att friluftslivet fortsatt ofta blir nedprioriterat.⁹ Det finns en del rådgivning, projekt och stöd som har betydelse för friluftslivet men det saknas analys och sammanställning av vilken betydelse dessa har för tillgången till natur.

Nuvarande helt dominerande skogsbruksmetoder med intensivare brukande och högre produktion skapar yngre, tätare och mörkare skogar som är mindre attraktiva för friluftsliv. Föryngringsavverkningar kan också lokalt ha stor påverkan på tillgången till attraktiv skog för friluftsliv men det saknas underlag om hur vanligt förekommande detta är. Tack vare utvecklad naturhänsyn ökar antalet gamla och grova träd och andelen lövrik skog i landskapet, vilket bidrar till mer attraktiva skogar.^{10, 11, 12}

⁷ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

⁸ Boverket, Miljömålsenkäten (2018). Länk: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/samplaneras-sverige/nationella-mal-for-planering/miljomalsarbete/god-bebyggd-miljo/miljomalsenkaten/> (Hämtad 2019-11-15). Andel kommuner som svarat, 134 av 239.

⁹ Skogsstyrelsen (2018). En analys av styrmedel för skogens sociala värden. Rapport 2018:7.

¹⁰ Skogsstyrelsen (2015). Analys av miljöförhållanden, SKA 15. Rapport 2015:11.

¹¹ Hannerz m.fl. (2016). Skogsskötsel för friluftsliv och rekreation. Skogsskötselserien nr 15. Skogsstyrelsen.

¹² Kempe, Dahlgren (2016). Uppföljning av miljötillståndet i skogslandskapet baserat på Riksskogstaxeringen. Länsstyrelserna och SLU.

Skogsbrukets målbilder för god miljöhänsyn till friluftsliv och rekreation har funnits sedan 2013 men uppföljningsresultat som skulle kunna visa effekterna i skogen saknas. Kunskapsuppbyggnad pågår kring hyggesfritt skogsbruk som genom undvikande av hyggesfasen kan vara ett alternativ för att både bruka skogen och ha den kvar. Skogsstyrelsen fick 2018 förstärkta resurser för att arbeta med hyggesfritt skogsbruk och intresset för hyggesfri skogsskötsel ökar men från en mycket låg nivå. Fastighetsverket och Fortifikationsverket har fått i uppdrag att bruka mer skog hyggesfritt. Någon nationell uppföljning av omfattningen av hyggesfritt skogsbruk finns inte.

Ett livskraftigt jordbruk är en förutsättning för att behålla ett odlingslandskap som främjar friluftsliv. Samtidigt medför dagens åkerdominerade intensiva jordbruk med stora fält begränsningar för allmänheten att röra sig i landskapet. Jordbruksmark förloras också på grund av expanderande tätortsbebyggelse, men det saknas statistik som kan visa förändring över tid.¹³

Motorfordon blir allt vanligare inom friluftslivet och används även inom de areella näringarna. Motorfordon kan möjliggöra friluftsliv men upplevs också störande för friluftsutövare såväl till följd av buller som spår i marken efter framfart. En utredning av terrängkörningslagen pågår under 2019.

En stor andel av länsstyrelserna har genomfört insatser för att stärka kommunernas arbete med att beakta friluftsliv i fysisk planering. Detta har skett i form av stöd med planeringsunderlag om friluftsliv, dialog med planerare om friluftslivets värden samt information till ansvariga politiker och tjänstemän om friluftslivsmålen. Naturvårdsverket har tagit fram en webbvägledning om kommunal friluftslivsplanering¹⁴ och en webbvägledning om miljöbedömningar som ger stöd att integrera friluftsliv i planering och beslutsfattande.¹⁵ Naturvårdsverket har även tagit fram en vägledning som stöd för hur länsstyrelser kan arbeta med att främja friluftsliv med stöd av de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur.¹⁶

Arealen skyddad natur har ökat (se mål 7), men hur stor betydelse den utvecklingen har haft för friluftslivets tillgång till natur är oklart. Större delen av friluftslivet sker utanför skyddade områden¹⁷, vilket innebär att hänsyn till friluftsliv vid olika former av markanvändning har stor betydelse för tillgången till attraktiv natur.

Antalet strandskyddsdispenser och upphävanden av strandskyddet ökar varje år.¹⁸ Dispenser där Landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS) angavs som särskilt skäl har närmare fördubblats under motsvarande femårsperiod.¹⁹

¹³ Jordbruksverket (2017). Exploatering av jordbruksmark 2011-2015. Rapport 2017:5.

¹⁴ Naturvårdsverket, Vägledning om kommunal friluftslivsplanering. Länk: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Friluftsliv/Kommunal-friluftslivsplanering/> (Hämtad 2019-11-15)

¹⁵ Naturvårdsverket, Specifik miljöbedömning – miljöbedömning för verksamheter och åtgärder. Länk: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Miljobedomningar/Specifik-miljobedomning/> (Hämtad 2019-11-15)

¹⁶ Naturvårdsverket (2018). Vägledning om grön infrastruktur och friluftsliv.

¹⁷ Naturvårdsverket (2015). Friluftsliv 2014. Rapport 6691.

¹⁸ Statistiken visar att 4 699 dispenser medgavs 2014 och 5 494 dispenser 2018.

¹⁹ Naturvårdsverket (2019). Uppföljning av strandskyddet 2018. Skrivelse 2019-04-03.

Det saknas dock ett samlat underlag för hur stor ny areal som tas i anspråk och vilken betydelse det får för allmänhetens tillgång till stränder och vatten. En utredning om strandskyddet är inledd under 2019.²⁰

Allemansrätten är en viktig grund för tillgång till natur. Det blir allt vanligare att friluftsanläggningar tar ut avgifter. Detta kan möjliggöra att fler friluftsanläggningar får bättre underhåll och tillgänglighet men också leda till en ökad ojämlikhet i förutsättningar för utövande av friluftsliv och därmed försämrade tillgång. (Se vidare mål 3 om allemansrätten.)

Precisering 4: Modeller för att lösa eventuella målkonflikter mellan olika intressen är etablerade

Det finns modeller för konfliktlösning men det saknas i stort underlag om hur etablerade modellerna är och hur väl de löser målkonflikter.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är oklar

Tillräckliga underlag för att bedöma utvecklingen saknas och det är inte möjligt att bedöma om tillgången förändrats sedan förra uppföljningen. Eftersom statistik om fysisk tillgång till grönområden inte tagits fram sedan 2010 är uppföljningen tvingad att i första hand bygga på antaganden om effekter av sådant som kan påverka tillgången. Precisering 1, 2 och 4 bidrar med förutsättningar för precisering 3 som är den avgörande för målets utveckling. Precisering 3 är dock mycket svårbedömd eftersom den inkluderar många delar som behöver vägas ihop.

Förutsättningarna för ökad tillgång till natur för friluftsliv har till viss del förbättrats bland annat genom nya vägledningar, målbilder och mer skyddad natur. Länsstyrelsernas friluftssamordnare har blivit en drivande kraft för positiv utveckling. I vilken omfattning detta ger effekt i form av bättre hänsyn till friluftsliv vid samhällsplanering och markanvändning är dock oklart eftersom uppföljning till stor del saknas. Uppföljningsunderlag om omfattning och effekter av motverkande processer, såsom förlust av grönytor på grund av exploatering och markanvändning med bristande hänsyn saknas också till stor del. Indikationer finns på att de motverkande processerna är betydande, se till exempel skolornas försämrade tillgång till skolgårdar (mål 8).

Generell kunskapsbrist och oklara mål skapar osäkerhet, gör det svårt att veta vilka insatser som är mest effektiva och medför att friluftslivsfrågorna lätt får låg prioritet. Därför är bättre kunskapsunderlag och tydligare måluttolkning viktigt både för att möjliggöra positiv målutveckling och tillförlitlig uppföljning av målet.

²⁰ Regeringen (2019). Kommittédirektiv, Översyn av strandskyddet. Dir 2019:41.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Forskning och kunskapsunderlag

- Hur avgöra när tillgång, tillgänglighet och kvalitet är tillräcklig för friluftslivets behov (dvs har gynnsam status)?
- Vilken betydelse har naturens kvalitet, olika störningar samt tillgänglighetsfaktorer för den upplevda tillgången till och faktiska nyttjandet av natur?
- Utvärdera och utveckla modeller för hantering av målkonflikter.
- Se bilaga 3 för identifierade behov av statistik och andra underlag.

Kommuner

- Fler kommuner behöver kartlägga och beskriva områden värdefulla för friluftsliv i hela kommunen och integrera tillgång till natur för friluftsliv i översiktsplanen.
- Föra aktiv dialog och samverka med länsstyrelse, markägare, entreprenörer och friluftslivsutövare för att säkerställa friluftslivets behov av tillgång till natur för friluftsliv.

Länsstyrelser, Naturvårdsverket och övriga myndigheter

- Samordna, stödja och driva på andra aktörers arbete med friluftsliv.
- Vidareutveckla tillsyn, samverkan, kunskapsunderlag och arbetet med grön infrastruktur för att säkerställa friluftslivets behov av tillgång till natur.

Skogsstyrelsen²¹

- Utredda föreskrifter och allmänna råd till skogsvårdslagen för att tillgodose skogens sociala värden och vid behov ge förslag på förändringar.
- Vidareutveckla arbetssätt, uppföljning, kommunikation och rådgivningsinsatser inom området skogens sociala värden.
- Utveckla officiell statistik kring skogens sociala värden.
- Tydliggöra Skogsstyrelsens samverkansroll i arbetet med skogens sociala värden och tillsammans med relevanta myndigheter göra en uttolkning och konkretisering av politiska mål för skogens sociala värden.

²¹ Förslag från Skogsstyrelsen (2018). En analys av styrmedel för skogens sociala värden. Rapport 2018:7.

Regeringen

- Besluta om nytt etappmål om hur värdet av ekosystemtjänster ska beaktas i beslut om mark- och vattenanvändning (se förslag i FU19).²²
- Ge Boverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, SCB och Skogsstyrelsen i uppdrag att gemensamt ta fram vägledning för skogens sociala värden²³, inklusive indikatorer för bedömning av när friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap kan anses vara säkerställt.
- Ge Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen i uppdrag att i samverkan vidareutveckla och konsekvensanalysera förslag i FU19 om att stimulera hyggesfritt skogsbruk.²⁴

²² Tillgång till attraktiva natur- och kulturmiljöer för friluftsliv är en ekosystemtjänst. Naturvårdsverket (2019). Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019.

²³ Förslag från Skogsstyrelsen (2018). En analys av styrmedel för skogens sociala värden. Rapport 2018:7.

²⁴ Förslag från Naturvårdsverket (2019). Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019.

5: Attraktiv tätortsnära natur

Ansvarig myndighet: Boverket

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara att det finns attraktiv tätortsnära natur för friluftslivet. Målet bör innebära att befolkningen har tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga friluftsliv-, natur- och kulturmiljövärden.

Preciseringar:

1. Tillgången till sådant tätortsnära natur- och kulturlandskap som är attraktivt för friluftslivet ökar genom bevarande, utveckling och nyskapande.
2. Närbarheten till och inom tätortsnära natur- och kulturlandskap ökar genom vägar, stigar, vandringsleder, cykelvägar, ridvägar och kollektivtrafik samt genom information om dessa möjligheter.
3. Andelen av det tätortsnära natur- och kulturlandskapets kvaliteter och upplevelsevärden som är bevarade och utvecklas genom strategisk planering, förvaltning, dialog och skötsel ökar kontinuerligt.

Utvecklingen är oklar

Sammanfattning

Tillgången till attraktiv tätortsnära natur är en viktig del av en hållbar utveckling, vilket lyfts både i handlingsplanen för Agenda 2030 och Strategin för levande städer. En stor del av friluftslivet till vardags utövas i det tätortsnära natur- och kulturlandskapet. Allt mer tätortsnära natur skyddas men samtidigt riskerar andra naturområden att utsättas för exploateringstryck, när tätorter växer och förtätas. Många åtgärder har genomförts för att bevara och utveckla tillgången, närbarheten och kvaliteten i tätortsnära natur. Lokala naturvårdsatsningen, LONA, har spelat en viktig roll i detta arbete. För att kunna bedöma utvecklingen för målet, behövs bättre underlag för att följa upp förändringen i tillgången, tillgängligheten till och kvaliteter i den tätortsnära natur som finns.

Resultat

Målet som helhet

Våra tätorter växer både till ytan och befolkningsstorlek¹ och allt fler flyttar till städer och större tätorter. Denna utveckling innebär utmaningar för målet. De som bor i större städer anger oftare att de saknar en lämplig plats (drygt

¹ SCB, 2019. Statistiska tätorter 2018. Antal, befolkning och landareal. SOS MI 38 SM1901.
Länk: https://www.scb.se/contentassets/745b357fd3b74ffd934fc4004ce5cf62/mi0810_2018a01_sm_mi38sm1901.pdf

hälften) och transportmöjligheter (en fjärdedel) för att utöva friluftsliv i den utsträckning de önskar sig jämfört med övriga medborgare.²

Utmaningar kopplade till urbanisering och förtätning lyfts i nationella strategier om hållbar utveckling av städer.

I regeringens handlingsplan för Agenda 2030³, under mål 11 *Gröna städer och bosättningar*, presenteras ett antal satsningar som på sikt kan bidra till bättre tillgång och närhet till tätortsnära grönområden. Där ingår även Strategin för Levande städer, stadsmiljöavtalen samt satsningar på ökad cykling.

Regeringens Strategi för Levande städer⁴ innehåller övergripande mål att hållbara städer ska vara inkluderande och ha tillgängliga stadsmiljöer som erbjuder alla människor en attraktiv och grön livsmiljö. Närhet gör att det är enkelt att leva sitt vardagsliv och ta sig fram med hållbara transporter som t.ex. gång och cykel.

Strategin innehåller även nya etappmål i miljömålssystemet, där två handlar om att utveckla metoder för och integrera stadsgrönska och ekosystemtjänster i urbana miljöer.

Precisering 1: Tillgång till tätortsnära natur

Tillgång till grönområden i och nära tätort

Tätortsinvånarnas tillgång till grönområden har visat sig vara relativt god i tidigare uppföljning.⁵ Ny statistik hinner inte vara klar för att inkluderas i denna rapport, varför det inte går att dra några slutsatser om hur tillgången har ändrats.

Det finns flera indikationer på att den oskyddade tätortsnära naturen tas i anspråk för bebyggelse och annan markanvändning och att de gröna ytorna därmed minskar. Sådan utveckling har observerats i Stockholm, där exploateringen är särskilt stor.⁶

En annan risk är att med ökande befolkning i många av tätorterna kan de befintliga tätortsnära grönområdena utsättas för högre tryck.

Tillgång till skyddad natur i tätortsnära läge

Antalet skyddade områden med uttalat syfte att skydda tätortsnära natur har ökat sedan 2015.⁷ År 2018 hade nästan alla tätortsinvånare (94 procent) tillgång till ett skyddat naturområde inom 5 km från bostaden och nästan en

² NV, 2019. Friluftsliv 2018. Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6887-5.pdf?pid=24513>

³ Regeringskansliet, 2018. Handlingsplan Agenda 2030 2018-2020. Länk: <https://www.regeringen.se/49e20a/contentassets/60a67ba0ec8a4f27b04cc4098fa6f9fa/handlingsplan-agenda-2030.pdf>

⁴ Regeringskansliet, 2018. Strategi för levande städer - Skr. 2017/18:230 Länk: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2018/04/skr.-201718230/>

⁵ SCB, 2015. Grönytor och grönområden i tätorter 2010. MI 12 SM 1501. Länk: https://www.scb.se/contentassets/4ea958dbe21a45deacbd2d47f87d3ef3/mi0805_2010a01_sm_mi12sm1501.pdf

⁶ Furberg, D., Ban, Y., Nascetti, A., 2019. Monitoring of urbanization and analysis of environmental impact in Stockholm with Sentinel-2A and SPOT-5 Multispectral Data. KTH. Länk: <https://www.mdpi.com/2072-4292/11/20/2408>

⁷ Se mål 7 Skyddade områden som resurs för friluftslivet.

tredjedel inom 1 km. Detta är en ökning med 9 respektive 8 procentenheter. Det finns dock stora regionala och lokala skillnader där till exempel stockholmare statistiskt sett har bäst tillgång till närmaste skyddade område (1,1 km), medan Malmöbor måste resa i snitt 4 km.⁸

Kommunernas fysiska samhällsplanering är viktig för att säkra tillgång till grönområden inom och i närheten av tätorter och generellt. Underlag och resonemang kring detta beskrivs närmare under mål 1 och 4.

Nationellt arbete

Fler än hälften av alla LONA-projekt genomförda åren 2010–2016 berör tätortsnära områden i linje med regeringens ambitioner. LONA-stödet är mycket uppskattat av kommunerna. Särskilt för mindre kommuner är stödet ofta helt avgörande för genomförande av åtgärder och för att ta fram underlag inför reservatsbildning, medan större kommuner påverkas i mindre utsträckning.⁹

Under 2018 har ett bidrag för grönare städer delats ut till 62 kommuner för att främja stadsgrönka och ekosystemtjänster i urbana miljöer.¹⁰ Syftet med stödet var att utveckla städer till gröna och hälsosamma platser, öka välbefinnande, öka klimatanpassning och bidra till att nå miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö. Ett av målen med bidraget var att skapa ett varaktigt och långsiktigt arbete med att utveckla stadsgrönka och ekosystemtjänster i planering, byggande och förvaltning av den urbana miljön. I samband med detta har ett webinarium om bidraget och grönka i den byggda miljön tagits fram.¹¹ Bidraget avvecklades 2019 på grund av budgetbeslut. Under 2020 kommer bidraget tillbaka i ändrad form.

Fungerande ekosystem som bidrar med många ekosystemtjänster är en grundläggande förutsättning för friluftsliv. Boverket har tagit fram en vägledning om ekosystemtjänster i den byggda miljön för att stödja framför allt kommuner i deras arbete med att ta tillvara och integrera ekosystemtjänster och stadsgrönka i planering, byggande och förvaltning av den byggda miljön i städer och tätorter.¹² I vägledningen ingår ett nytt verktyg för kartläggning och analys av ekosystemtjänster – ESTER.

Hösten 2017 redovisade Naturvårdsverket ett regeringsuppdrag om tätortsnära natur.¹³ Rapporten visar att det finns behov av att utveckla och förbättra

⁸ SCB, 2019. Skyddad natur 2018-12-31. MI41 SM 1901. Länk: https://www.scb.se/contentassets/0581e8801be54a20983ef7afd0281214/mi0603_2018a01_sm_mi41sm1901.pdf

⁹ K. Eckeberg et al., 2017. Tio års erfarenheter med LONA – lokala naturvårdssatsningen: Intresse, deltagande och lärande inom naturvård och friluftsliv.

¹⁰ Boverket, 2019. Uppföljning av bidrag grönare städer 2018. Länk: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2019/uppfoljning-av-bidrag-for-gronare-stader-2018/>

¹¹ Boverket, 2018. Vägledning om och bidrag till grönare städer. Webbsida. Länk: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/webbseminarier/aldre-webbseminarier/vagledning-om-och-bidrag-till-grona-stader/>

¹² Boverket, 2019. Ekosystemtjänster i den byggda miljön – vägledning och metod. Digitalt. Länk: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/>

¹³ Naturvårdsverket, 2017. Tätortsnära natur och friluftsliv. Redovisning av regeringsuppdrag. Skrivelse 2017-12-20. http://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/remisser-ochyttranden/remisser-2017/Skrivelse_Tatortsnara-natur_o_friluftsliv.pdf

flera olika styrmedel kopplade till tätortsnära natur. Vägledning och stöd kring tätortsnära natur har utvecklats i samverkan mellan Naturvårdsverket och Boverket, samtidigt som det finns behov av ytterligare samordning mellan olika statliga myndigheter i arbetet med tätortsnära natur.

Naturvårdsverket har även tagit fram en vägledning¹⁴ för att kartlägga naturområden som är värdefulla för friluftslivet. Metoden omfattar bl.a. kartläggning av tätortsnära områden. Underlag som tas fram med denna metod kan sedan användas i kommunernas friluftslivsplanering för att se vilka värden det finns och vad som behöver utvecklas i den tätortsnära miljön.

Boverket, Folkhälsomyndigheten och Naturvårdsverket genomförde 2017 ett webbseminarium¹⁵ om friluftsliv i vardagen. Seminariet belyste den fysiska planeringens möjligheter för att skapa goda förutsättningar för friluftsliv och utevistelse i vardagen för att främja en god folkhälsa.

Länsstyrelserna stöttar kommunerna och statliga markägare i deras arbete med att bilda tätortsnära naturreservat och ta fram skötselplaner. Länsstyrelserna ger även stöd till kommunerna i fysisk planering, bland annat genom att ta fram regionalt kunskapsunderlag om tätortsnära natur och friluftsliv. Regionala handlingsplaner för grön infrastruktur kan bidra med underlag till kommunernas översiktsplaner.

Flera länsstyrelser har även stöttat kommunerna genom att informera, föra dialog och lyfta goda exempel kring planering för hälsosamma miljöer som stimulerar till fysisk aktivitet. Flera länsstyrelser har också utvecklat både gamla och nya riksintressen för friluftsliv. Hur länsstyrelserna arbetar varierar mellan länen.

Precisering 2: Nåbarhet

Det saknas underlag både för att se hur tillgängliga de befintliga tätortsnära områdena är och förändringen över tid.

Tillgängligheten till och inom tätortsnära naturområden utvecklas bland annat genom en del av åtgärder inom lokala naturvårdssatsningar (LONA). Det handlar både om fysiska åtgärder som utveckling och anpassning av leder och annan infrastruktur och om t.ex. guidning riktad till olika grupper.¹⁶

Genom stadsmiljöavtal¹⁷ ges statliga bidrag till kommuner och landsting (numera regioner) för att främja hållbara stadsmiljöer. Detta sker genom medfinansiering av anläggningar och lösningar för kollektivtrafik och cykeltrafik. Under 2015–2019 blev 94 ansökningar beviljade stöd till ett värde av ca 4 miljarder kronor. Dessa åtgärder, även om de inte direkt är kopplade till

¹⁴ Naturvårdsverket, 2018. Kartlägga naturområden för friluftsliv – webbaserad vägledning. Länk: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Friluftsliv/Kartlagga-naturomraden/> (20191010)

¹⁵ Boverket, 2017. Planera för friluftsliv i vardagen. Länk: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publi-cerat-av-boverket/webbseminarier/aldre-webbseminarier/planera-for-friluftsliv-i-vardagen/>

¹⁶ Naturvårdsverket, 2019. LONA-register. Länk: <https://lona.naturvardsverket.se/> (2019-08-20)

¹⁷ Trafikverket, 2019. Ansök om bidrag för hållbara stadsmiljöer - stadsmiljöavtal. Webbsida. Länk: <https://www.trafikverket.se/om-oss/nyheter/Lansvisa-nyheter/Skane/2019-06/stadsmiljoavtal---en-satsning-for-hallbara-stader/>

tätortsnära natur, kan bidra till att nåbarheten till natur inom och i närheten av tätorter förbättras.

Även den nya nationella cykelstrategin¹⁸ och efterföljande satsningar¹⁹ kan antas ha en positiv effekt på tillgängligheten till tätortsnära grönområden.

Ytterligare resonemang kring tillgänglighet till och inom natur- och kulturområdena i stort finns även under mål 1 Tillgänglig natur för alla.

Precisering 3: Kvalitet

Preciseringen är otydlig och komplex, varför den är svår att följa upp.

Inom tätorter ser markanvändningen annorlunda ut än runt tätorterna, med en hög andel hårdgjord och bebyggd yta och en relativt betydelsefull andel parkmark. Runt tätorterna dominerar skog (omkring 40 procent), odlad mark (drygt 20 procent), och vatten (knapp 15 procent). Skogens skötsel, valet av odlingsmönster, sjöarnas och vattendragens ekologiska status samt graden av tillgänglighet är exempel på viktiga faktorer när det gäller vilka kvaliteter som finns i naturen i och runt tätorten. Det saknas idag statistik och underlag kopplade till dessa faktorer för att kunna bedöma tillståndet för den tätortsnära naturen i stort.²⁰

Hur de tätortsnära naturområdena och deras attraktivitet upplevs, påverkar hur många människor och hur ofta vill vistas i dem. Vissa kvaliteter som ostördhet, variationsrik och naturpräglad miljö, möjlighet till återhämtning samt trygghet upplevs i mindre utsträckning av de som bor i större och mellanstora städer och tätorter jämfört med landsbygden och mindre tätorter. Däremot i de större och mellanstora tätorterna upplever man i något större utsträckning samvaro med andra och nya platser. En knapp tredjedel av storstadsinvånarna saknar upplevelse av attraktiv natur- och kulturmiljö, vilket är någon procentenheter fler än de som bor i mellanstora eller mindre tätorter samt på landsbygden.

Störningar av buller (52 procent) och nedskräpning (61 procent) upplevs i något större utsträckning av dem som bor i större städer, men det finns knappt någon skillnad mellan boende i mellanstora eller mindre tätorter och på landsbygden. Däremot anges störningar av jordbruk eller skogsbruk, som generellt upplevs i väldigt liten utsträckning, oftare av dem som bor på landsbygden eller i mindre tätort.²¹

2017 har en majoritet av kommunerna (88 procent av dem som svarat) aktivt arbetat med att bevara, utveckla eller restaurera tätortsnära natur. Andelen har ökat med 7 procentenheter sedan 2015. Under 2018 har frågan

¹⁸ Regeringskansliet, 2017. En nationell cykelstrategi för ökad och säker cykling. Länk: <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2017/04/en-nationell-cykelstrategi-for-okad-och-saker-cykling--som-bidrar-till-ett-hallbart-samhalle-med-hog-livskvalitet-i-hela-landet/>

¹⁹ Regeringskansliet, 2018. Cykelstrategin – följs upp och vidareutvecklas. Webbsida. av Länk: <https://www.regeringen.se/artiklar/2018/06/cykelstrategin--foljs-upp-och-vidareutvecklas/>

²⁰ Naturvårdsverket, 2019. Ett rikt växt och djurliv. underlag till den fördjupade utvärderingen av miljömålen 2019. Rapport 6874. ISBN 978-91-620-6874-5

²¹ Naturvårdsverket, 2019. Friluftsliv 2018. Bilaga 3.6, tabell 3 och tabell 11. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6887-5>

ändrats till att gälla bostadsnära natur. Även på denna fråga svarar de flesta (78 procent år 2019) att de arbetar aktivt med att bevara, utveckla eller restaurera bostadsnära naturområden. Detta är en minskning med 4 procentenheter jämfört med år 2018.²² Minskningen mellan 2018 och 2019 kan dock inte tolkas som en långvarig negativ trend för hela preciseringen då tidigare utveckling visade på uppåtgående trend.

Tidigare nämnda bidrag (LONA, Grönare städer) och även löpande förvaltning och skötsel är viktiga för att utveckla och behålla goda kvaliteter i tätortsnära natur.

Det saknas underlag för att se hur tillgången till olika kvaliteter i tätortsnära natur ser ut, hur dessa förändras över tid samt i vilken utsträckning åtgärder som genomförs uppfyller invånarnas behov. Det är även oklart om löpande underhållsarbeten och förvaltning är tillräckliga för att upprätthålla de befintliga kvaliteterna.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är oklar

Det händer mycket inom och kring tätorter som kan ha både positiv och negativ påverkan på målet, men det saknas också mycket information för att bedöma utvecklingens riktning. Urbanisering och förtätning av städer och större tätorter har medfört att hållbarhetsfrågorna, inklusive tillgång till attraktiva och hälsosamma utemiljöer, har lyfts högre upp på den politiska agendan.

Kommuner och länsstyrelser bidrar till målet genom att skapa nya och utveckla befintliga skyddade tätortsnära naturområden, men det är oklart vad som händer med den natur som inte är skyddad. Det saknas underlag för att bestämt kunna säga hur utvecklingen för tillgången till de oskyddade tätortsnära grön- och blåområdena ser ut, men risken är att den minskar, med tanke på det stora exploateringsstrycket i framför allt utvecklingstätorterna.

Det finns förutsättningar för att förbättra tillgängligheten till och inom grönområdena, men det är oklart i vilken utsträckning åtgärderna fyller behovet samt om underhållet är tillräckligt för att behålla tillgängligheten och kvaliteterna inom de befintliga grönområdena.

Behov och förutsättningar för att utveckla tillgången till de tätortsnära naturområdena, samt tillgängligheten och kvaliteterna i dessa varierar stort mellan regioner och mellan kommuner.

Klimatförändringar skapar ytterligare utmaningar för tätorterna och deras grönområden, så som längre perioder av torka, värmeböljor och kraftigare nederbörd. Samtidigt kan naturens förmåga att ta hand om och rena vatten samt sänka temperaturen lokalt och regionalt bidra till ökade behov av tätortsnära natur.

²² Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6800/978-91-620-6886-8/> Frågan har formulerats om från att gälla tätortsnära natur till bostadsnära natur.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Målet och de tillhörande insatsområdena behöver ses i ett större sammanhang, där attraktiv tätortsnära natur är en självklar del av en god livsmiljö i ett hållbart samhälle. Flera av de föreslagna insatserna har koppling till flera friluftslivsmål och kan vara till nytta för andra områden som miljö, stadsutveckling, klimatanpassning och folkhälsa.

I en skrivelse Tätortsnära natur och friluftsliv²³ lyfter Naturvårdsverket att behovet av vägledning, styrmedel och stöd till kommunerna är varierande med tanke på de olika förutsättningar som finns i landet. En stor andel av Sveriges tätortsboende bor i ett relativt litet antal större tätorter. Samtidigt representerar ett stort antal små tätorter och kommuner en liten andel av befolkningen. De lokala och regionala insatserna är av avgörande betydelse för en hållbar förvaltning av tätortsnära natur.

Insatsområden

Tillgång till bra underlag

Det behövs bättre underlag för bedömning av målets utveckling inom alla preciseringar. Det pågår arbete på Naturvårdsverket med att undersöka möjligheter till utvecklad statistik om grönområden (utifrån marktäckedata). Det finns även en åtgärd om metoder för kartläggning och uppföljning av förutsättningar för ekosystemtjänster inom ramen för Rådet för hållbara städer. En mer gemensam och långsiktig plan för försörjning av data om grönområden behövs. Detta omfattar resurser för att samordna behovsbilden, att klargöra ansvar och former för genomförande.

Mångfunktionaliteten i den tätortsnära naturen behöver lyftas fram

Kraven och önskemålen på vad den tätortsnära naturen ska kunna leverera nu och i framtiden kommer att öka. En viktig fråga blir då hur grönområden och tätortsnära natur ska planeras och utformas för att kunna ta hand om ökande vattenmängder, sänka temperaturen, vara en resurs för biologisk mångfald och bidra till folkhälsa och ökad fysisk aktivitet. Det behövs verktyg för att synliggöra mångfunktionaliteten och bidra till avvägningarna mellan vilka funktioner som ska prioriteras.

Andra aktuella förslag kommer från Naturvårdsverkets skrivelse till regeringen Tätortsnära natur och friluftsliv.²⁴

²³ Naturvårdsverket, 2017. Tätortsnära natur och friluftsliv. Redovisning av regeringsuppdrag. Länk: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Regeringsuppdrag/Redovisade-2017/Tatortsna-natur-och-friluftsliv/>

²⁴ Naturvårdsverket, 2017. Tätortsnära natur och friluftsliv. Redovisning av regeringsuppdraget. NV-08971-16.

Regionala program för skydd av tätortsnära natur

Naturvårdsverket föreslår att länsstyrelserna i samverkan med berörda kommuner får i uppdrag att ta fram regionala program för skydd av tätortsnära natur kring landets medelstora och stora städer. Naturvårdsverket bedömer att uppdraget skulle beröra samtliga län. För storstadslänen ingående i de pågående regionala programmen så bör uppdraget vara inriktat på framtagandet av ett fortsatt skyddsprogram som tar vid efter nuvarande programs upphörande. Tillgängligheten till och inom de skyddsvärda områdena bör vara en viktig aspekt i programmen.

Statistik över tätortsnära natur

Statistiska centralbyrån, i samråd med Naturvårdsverket och Boverket, bör få i uppdrag att utveckla statistiken över den tätortsnära naturen. Statistiken ska syfta till att beskriva förändringar i tillgången på och kvaliteterna i den tätortsnära naturen på ett sätt som stöder beslutsfattande för en hållbar förvaltning.

6: Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling

Ansvarig myndighet: Tillväxtverket

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara att bidra till en hållbar landsbygdsutveckling och regional tillväxt i alla delar av landet. Detta bör innebära att friluftsliv samt natur- och kulturturism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark och hållbar utveckling och regional tillväxt.

Preciseringar:

1. Fler företag i alla delar av landet, i städer såväl som på landsbygden, utvecklar marknaden för natur- och kulturturism.
2. Natur- och kulturturismen har fortsatt organiserat sig och utvecklat framgångsrika metoder för hållbara upplevelser och ett samarbete med turistnäringens övriga aktörer och markägare.
3. Infrastruktur och kommunikationer av olika slag fungerar väl och skapar en god tillgänglighet för turistnäringen och dess besökare.
4. Modeller för samverkan och dialog mellan exempelvis turistföretag och markägare är etablerade och genomförs.
5. Kunskap om kvalitet och hållbarhetsfrågor hos turistföretagen ökar.

Utvecklingen är oklar

Sammanfattning

Turismen i Sverige fortsätter att öka. Natur- och kulturlandskap bidrar till att förhöja upplevelsen för både inhemska och utländska besökare. Under perioden 2015–2018 har riktade insatser skett för att främja utvecklingen av hållbara turistföretag, med fokus på naturturism, med syfte att stärka Sveriges attraktivitet för besökare, boende och företag. Generellt verkar intresset för naturbaserad turism vara på uppgång men det saknas tillräckliga indikatorer för att följa upp utvecklingen över tid och styrka det antagandet. Flertalet av de preciseringar som hör till det sjätte målet är även otydliga varför utvecklingen inom målet är svår att avgöra.

Resultat

Uppföljningens avgränsningar

Tillväxtverket har regeringens uppdrag att främja hållbar näringslivsutveckling och regional tillväxt samt att genomföra strukturfondsprogram. Vissa insatser är riktade direkt till företag eller blivande företagare, andra syftar till att

utveckla förutsättningar och villkor som påverkar företagandet. Tillväxtverket saknar skrivningar om friluftslivsmålen i sin instruktion och regleringsbrev. Därför omfattar uppföljningen av friluftslivsmål 6 för perioden 2015–2018 insatser som genomförts inom ramen för myndighetens övergripande uppdrag för regional tillväxt samt uppdrag för främjande av en hållbar tillväxt inom besöksnäringen¹. Naturturismfrågorna, och därigenom frågor som rör friluftslivsmål 6, kommer naturligt in i många av myndighetens verksamheter även om dessa primärt avser företagsfrämjande och regional tillväxt. Utvecklingsinsatser genomförda av andra offentliga aktörer på regional och lokal nivå, som regionala turismorganisationer, länsstyrelser och kommuner ingår inte i uppföljningen. Dessa organisationer är mycket viktiga för utveckling av friluftsliv och natur- och kulturturism i landet, men insatserna går inte att följa upp på ett systematiskt sätt givet uppföljningens ramar och Tillväxtverkets resurser.

Målet som helhet

Några av de mest tongivande insatser som Tillväxtverket har genomfört under perioden 2015–2018 med bäring på preciseringarna i mål 6 har varit avslutandet av regeringsuppdraget hållbara turistdestinationer, *HDU-projektet*, samt arbetet med det nya regeringsuppdraget hållbar produktutveckling med fokus på natur- och kulturturism, *HPU-projektet*. Det sistnämnda pågår till och med 2019. Näringsen har lanserat en nationell naturturismstrategi med stöd från Tillväxtverket och myndigheten har genomfört en nationell kartläggning och sammanställning av pågående arbete inom turism- och rekreationscyklning, kopplad till den nationella cykelstrategin.² Tillväxtverket samordnar även 16 myndigheter och statliga bolag i Besöksnäringens myndighetsgrupp, som behandlar frågor som är angelägna att lösa för besöksnäringens utveckling.

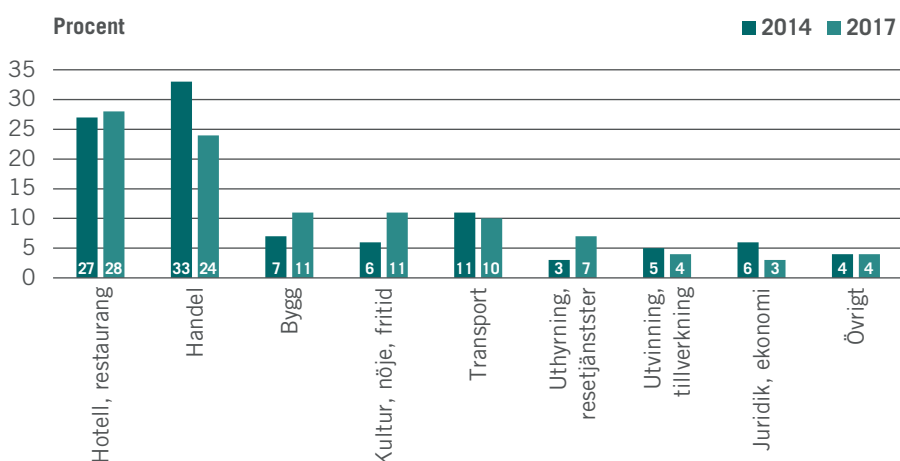
Tillväxtverket publicerar statistik och analyser till stöd för besöksnäringens utveckling. Inkvartering på kommersiella boendanläggningar ingår i Sveriges officiella statistik och genomförs av SCB på uppdrag av Tillväxtverket. Resultat från undersökningarna visar bland annat att turismen omsatte sammanlagt 337 miljarder kronor i Sverige under 2018 vilket motsvarar en ökning på 6 procent jämfört med fjolåret. Under perioden 2015 till 2018 har omsättningen ökat med 16 procent, fasta priser. Konsumtion inom kultur och rekreation är det minsta utgiftsområdet och står för cirka åtta procent av omsättningen, men visar en snabbare ökningstakt än andra utgiftsområden. Den dominerande utvecklingen under perioden för turism och besöksnäring är en fortsatt stark tillväxt av utländska besökare, en högre koncentration till storstadsregionerna och en fortsatt ökning av framför allt privatresandet.

¹ Från Förordningen (2009:145) med instruktion för Tillväxtverket: 3 § punkt 8, ansvara för kunskaps- och kvalitetsutveckling samt samverkan och samordning inom turism.

² Nationell kartläggning och sammanställning av det pågående arbetet inom turism- och rekreationscyklning, Regeringsuppdrag N2017/04848/TS, 2017-12-30.

Precisering 1: Fler företag utvecklar marknaden för natur- och kulturturism

Besöksnäringen omfattar företag inom flera olika branscher med en varierande grad av försäljning till kundgruppen tillresta besökare. Tillväxtverkets enkätundersökning *Företagens villkor och verklighet 2017*, riktad till små och medelstora företag, visar att omkring 25 000 företag uppskattar att de har stor försäljning till turister. Av dessa återfinns cirka 10 procent inom *Kultur, nöje, fritid* vilket är den branschindelning där flertalet natur- och kulturturismföretag sannolikt återfinns. Andelen turismföretag inom den bransch kategorin har ökat något jämfört med undersökningen 2014.

Figur 5: Turismföretagens branschfördelning. Källa: Tillväxtverket, *Vardag och framtid för turismföretagen, 2018*.

Vad gäller målet om spridning i alla delar av landet visar undersökningen att typiska "turism-län" som till exempel Gotland, Jämtland och Kalmar ligger högt på listan över andel företag med stor försäljning till tillresta besökare. En låg andel turismföretag i ett län behöver dock inte betyda att turismen är lågt utvecklad utan kan istället vara tecken på ett mer diversifierat näringsliv.

Tillväxtverket har under perioden genomfört en rad insatser i syfte att stärka utvecklingen av destinationer och turismföretag. De mest målinriktade insatserna har skett inom ramen för regeringsuppdraget hållbar produktutveckling med fokus på natur- och kulturturism, HPU. Uppdraget omfattar sju utvalda regionala destinationer som arbetar med att stärka företag och deras samverkan längs hela kedjan resa, bo, äta och göra. Flera av projekten fokuserar på produktutveckling kring leder. Tillväxtverket erbjuder destinationerna affärs-, produkt- och hållbarhetsstöd, finansiering och nätverk. Målet är att få fram ett ökat utbud av hållbara exportmogna produkter. Insatser för utveckling av den turistiska infrastrukturen för vandring, cykel och kanot gynnar även det generella friluftslivet. Intresset för vandring och cykel har ökat starkt under de senaste åren.

Samarbetet med Visit Sweden och tolv regionala turismverksamheter kring arrangerandet av den internationella kongressen Adventure Travel World Summit, ATWS, 2019 har också haft som syfte att stärka svensk naturturism

och dess företag. Som ett resultat av det arbetet utformades ett mikrostöd för små naturturismföretag, för deltagande vid internationella mässor och kommunikation med internationella målgrupper. Totalt 14 regioner har beviljats mikrostöd till små företag inom naturturism. Inför ATWS har Tillväxtverket även genomfört en kompetensutvecklingsinsats för företag inom de sju HPU-regionerna.

Den nationella kartläggningen av arbetet inom turism- och rekreationscykling visar även på ett ökande intresse för cykelturism och potential för utveckling. Här finns med stor sannolikhet möjlighet till ökade intäkter, ökad sysselsättning och andra bieffekter i form av ökad folkhälsa och en mer hållbar inhemsk turism.

Precisering 2: Näringsorganisering och samverkan

Tillväxtverket har under perioden finansierat och medverkat i arbetet med framtagandet av en nationell naturturismstrategi med syfte att stärka naturturismen i Sverige. Strategiarbetet innebar ett intensivt samarbete mellan projektägaren Naturturismföretagen, Svensk Turism och Visita, det vill säga de viktigaste branschorganisationerna inom besöksnäringen. Visit Sweden och företrädare för det Regionala turismnätverket har också medverkat i arbetet, som således har haft en bred branschuppslutning. Svenska ekoturismföreningen har under perioden bytt namn till Naturturismföretagen för att tydliggöra sin roll som branschorganisation för naturturismföretag.

Inom ramen för de två regeringsuppdragen om destinationsutveckling och produktutveckling har samarbete och organisering inom destinationerna varit avgörande för att både destinationer och företag ska utvecklas hållbart. Lärdomarna från HDU presenterades vid en slutkonferens och i handboken *Så utvecklas hållbara destinationer*. HPU-resultat presenteras under 2020.

Under perioden har ett forum för naturturism startat och genomförts tre gånger. Det har arrangerats av olika regionala turismverksamheter och har utvecklats till en återkommande mötesplats för naturturismföretag. Vid det senaste, i Småland 2018, deltog cirka 100 personer. Det fjärde forumet, i slutet av november 2019, arrangeras av Jämtland Härjedalen Turism tillsammans med Naturturismföretagen.

Precisering 3: Infrastruktur och kommunikationer

Väl fungerande och hållbara gods- och persontransporter som förbättrar tillgängligheten för besökare, medborgare och företag är en förutsättning för att uppnå konkurrenskraft och sysselsättning. Besöksnäringen är helt beroende av att transportsystemet fungerar och att det finns möjlighet att resa på ett klimatsmart sätt.

Enligt utsagor från turismansvariga och företag som arbetar med naturbaserad turism fungerar inte transportsystemet väl, vilket betyder att tillgängligheten för besöksnäringen och dess besökare är otillräcklig.

Infrastruktur- och tillgänglighetsproblematiken har även adresserats i Besöksnäringens myndighetsgrupp. Inom ramen för samarbetet genomförs konkreta gemensamma pilotprojekt och kunskapsutvecklande insatser.

2016–2017 genomfördes en förstudie om möjligheten att utveckla modeller och metoder för att beräkna besöksnäringens samhälls- och regionalekonomiska effekter i samband med nationell infrastruktur- och trafikplanering. Trafikverket var projektägare och Tillväxtverket huvudfinansierare. Studien följs nu upp genom ett projekt som leds av Högskolan i Dalarna, i samarbetet med myndigheterna, vilket pågår till 2022. För att få bättre kunskap om flygets klimatpåverkan har Tillväxtverket i samarbete med myndighetsgruppen under 2019 finansierat en studie om *Flygets roll för besöksnäring och miljö i Sverige*.

Precisering 4: Modeller för samverkan och dialog med markägare

Naturturismföretagen arbetar med ett projekt som heter *Turism på annans mark* som Jordbruksverket och Tillväxtverket finansierar. Projektet genomförs i samarbete med Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, Visit Dalarna och Jordägareförbundet. Syftet är att ta fram en rådgivande handledning med förslag på hur man löser samarbets- och avtalsfrågor. Markägare och turistentreprenörer bjuds in till regionala dialoger i syfte att få till stånd ökad förståelse för den andra partens situation.

Inom HPU-projektet har Västarvet och Turistrådet Västsverige arbetat för att få fram en fungerande modell för utveckling av hållbara och attraktiva, kvalitetssäkrade vandringsleder. Den tiostegsmetod Turistrådet Västsverige arbetat fram lyfter fram betydelsen av samverkan och dialog med markägare samt att parterna formulerar det man kommit överens om i avtal. Att lösa samarbetet med markägare är en förutsättning för att utveckla bra cykel- och vandringsleder för turism.

Precisering 5: Kunskap om kvalitet och hållbarhetsfrågor

Som ett resultat av det tidigare HDU-uppdraget har en sammanställning av 42 olika hållbarhets- och kvalitetssystem publicerats, *Verktyg för hållbar turism*. Den innehåller även internationella certifieringssystem för naturområden som används i Sverige. HPU-uppdraget har resulterat i tre handböcker med tips till företag om hur de ska kunna bli mer hållbara socialt, miljömässigt och ekonomiskt, en hållbarhetsapp för företag på svenska och engelska, *Way2Go*, ett e-learningverktyg för kommuner samt en metodhandbok för regional nivå. HPU har varit inriktat på att företagens produktutveckling och destinationernas arbete ska utvecklas hållbart i alla avseenden.

Ett projekt i Världsarvet Falun arbetar med att implementera Unescos *How-to-guides* för hållbar utveckling av världsarv. Projektet som pågår till 2021 är kopplat till Besöksnäringens myndighetsgrupp och genomförs i samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Tillväxtverket, Region Dalarna och Visit Dalarna.

Målets utvecklingsinriktning

Utvecklingen är oklar

Det är svårt att se någon tydlig riktning på utvecklingen inom mål 6 då flera av preciseringarna saknar indikatorer för att följa upp och beskriva områdets utveckling. Det finns ett utbrett antagande om att intresset för naturturism ökar vilket borde innebära ökad efterfrågan och fler företag som utvecklar marknaden för natur- och kulturturism. Det kan dock inte styrkas då det saknas statistik på området. Framtagandet av en nationell naturturismstrategi kan i sig ses som en indikator på att näringsens fortsatta organisering kommer att utvecklas positivt. Det har genomförts insatser för att få in besöksnäringens behov i infrastrukturplaneringen, men än så länge upplever många i näringen stora problem inom området. Näringsens behov av transporter behöver fortsatt beaktas i transport- och infrastrukturplanering. Insatser för att öka turismföretagens kunskaper om hållbarhet har genomförts, vilket bidrar till viss måluppfyllnad, men det ger inte en komplett bild av utvecklingen för företagen som helhet.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

- Mål 6 med tillhörande preciseringar behöver omarbetas och förtydligas för att bättre kunna följa upp målets utveckling. Natur- och kulturturism är generella begrepp utan tydliga definitioner. Omfattande arbetsinsatser krävs för att tydliggöra och möjliggöra uppföljning. Indikatorer och statistik behöver tas fram.
- Arbetet med ett branschförankrat svenskt certifieringssystem för naturguider behöver fortsätta. Det finns även behov att säkerställa kvalitet och säkerhet för andra typer av guidning, som för cykel, där en lösning kan vara internationell certifiering.
- Arbetet med att få till stånd nationell samordning av låglandsleder med hjälp av en nationell kvalitetsstandard behöver fortsätta för utveckling av internationellt konkurrenskraftiga vandringsleder. Huvudmannaskap, finansiering och markägarfrågor behöver klargöras.
- Besöksnäringens behov av transporter behöver beaktas i transport- och infrastrukturplanering i kommuner och regioner. Det behöver utvecklas ett klimatsmart transportsystem som även gör det möjligt att ta med sig cyklar på tåg och annan kollektivtrafik.
- Planering och förvaltning av natur och kultur, liksom destinationer, behöver i större utsträckning arbeta med bärkraftsanalyser, mätning och styrningsmetoder för att snabbt kunna dirigera om besökare från leder och områden som riskerar att få för högt besöksstryck. Det rör både turism och friluftsliv. Allt för att skapa balans och hindra att s.k. överturism uppstår. Sociala mediers genomslagskraft gör att det krävs snabba insatser, vilket ställer krav på aktiv förvaltning/management.

7: Skyddade områden som resurs för friluftslivet

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att skyddade områden är en resurs för friluftslivet. Målet bör innebära att skyddade områden med värden för friluftslivet skapar goda förutsättningar för utevistelse genom förvaltning och skötsel som främjar friluftsliv och rekreation.

Preciseringar:

1. Alla nya beslut om naturreservat eller nationalparker har föreskrifter som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
2. Skyddade områden, som är utsedda som särskilt besöksintressanta, har föreskrifter och skötselplaner som uppdaterats när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
3. Riktlinjer och metoder för zoneringsplanering som planeringsverktyg för friluftsliv inom skyddade områden finns och används i samtliga län samt i kommuner med lämpliga områden.
4. Antalet skyddade områden vars syfte är att främja friluftsliv ökar kontinuerligt.
5. Områden som skyddas utan stöd av miljöbalken eller på frivillig väg och som bedöms ha betydelse för friluftslivet bör i dialog med berörda markägare uppmärksammas.

Utvecklingen är positiv

Sammanfattning

Bedömningen görs på grunderna att antalet skyddade områden och områden med syfte friluftsliv ökar samt att insatser för att tillgängliggöra skyddad natur genomförs. Föreslagna och planerade insatser anses gynna friluftslivsmålet i en positiv riktning. Insatser har gjorts på många håll för att öka förutsättningarna för friluftsliv inom skyddade områden. Det handlar främst om tillgänglighetsarbete och informationsinsatser för skyddade områden. Det handlar även om insatser för att motverka onödigt ingripande föreskrifter kring friluftslivet och organiserad verksamhet i naturreservat. Arbetet handlar också om att uppdatera föreskrifter och skötselplaner för friluftsliv och naturturism i berörda nationalparker och naturreservat.

Resultat

Målet som helhet

Skyddad natur – Nästan 15 procent av Sveriges land- och sötvattenarealer omfattas av formellt skydd.¹ Jämfört med förra friluftsmålsuppföljningen är detta en ökning med ca 2 procentenheter. Det finns olika slags former av formellt skyddad natur och den största delen utgörs av naturreservat eller nationalparker. Dessa utgör ca 84 % respektive 13 % av arealen skyddade områden i Sverige.² Befolkningens medelavstånd till skyddade områden är idag 2,1 kilometer (jämfört med förra uppföljningen då det var 3 km). Skillnaden beror dock till stor del på ändrade beräkningsrutiner där fler skyddstyper inkluderas.

Skyddat vatten och hav – Viss del av den skyddade naturen har avsatts för att skydda marina värden. Idag finns en nationalpark och 80 naturreservat som är skyddade för sina marina värden.³ Jämfört med förra uppföljningen har antalet marina naturreservat ökat med hela 86 %.

Skyddad skogsmark – Det dominerande markslaget i Sverige är skogsmark. Av den produktiva skogsmarken har 6 procent skyddats via formellt skydd⁴, vilket är en ökning med drygt 2 procentenheter jämfört med föregående uppföljning.

Finansiering av bildande och förvaltning av skyddade områden – De statliga anslagen 1:14 skydd av värdefull natur och 1:3 åtgärder för värdefull natur är en förutsättning för bildande och förvaltning av statliga skyddade områden. För friluftslivet är anslaget 1:3 särskilt viktigt för tillgängliggörande av statligt skyddade områden med information, anläggningar och infrastruktur för friluftslivet. Anslaget 1:3 är dessutom en förutsättning för att underhålla det statliga ledssystemet i fjällen.

Identiteten för Sveriges nationalparker – är ett arbete med syfte att göra nationalparkerna mer kända hos allmänheten, förbättra tillgängligheten och betydelsen som resurs för friluftslivet. Sedan förra uppföljningen då fem nationalparker var klara har ytterligare sex⁵ infört identiteten.

För att ytterligare tillgängliggöra skyddade områden som resurs för friluftslivet kan nationalparksförvaltare erbjuda utbildning för naturturismföretagare och andra aktörer som bedriver en verksamhet i en nationalpark. Dessa aktörer kan erbjuda besökare berikande upplevelser i nationalparker och skyddad natur. Efter utbildningen kan aktörerna få rätt att nyttja logotypen för samarbete med Sveriges nationalpark som ett sätt att marknadsföra sin verksamhet.

¹ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/skyddad-natur/>

² Natura 2000 områden som inte är skyddade som naturreservat eller nationalpark ingår inte i beräknad areal för "formellt skyddade" områden.

³ https://www.scb.se/contentassets/0581e8801be54a20983ef7afd0281214/mi0603_2018a01_sm_mi41sm1901.pdf

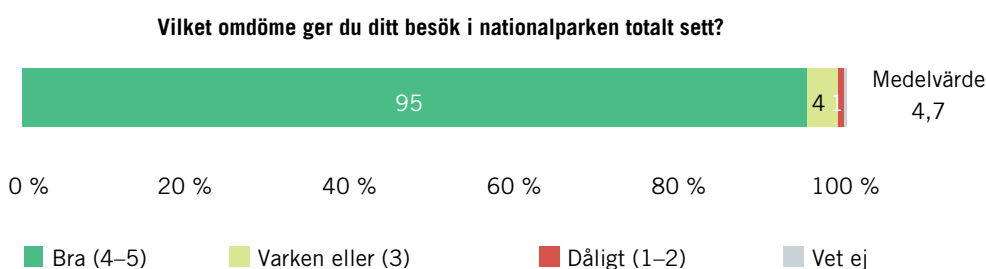
⁴ *ibid.*

⁵ Söderåsen, Dalby Söderskog, Gotska Sandön, Store Mosse, Tiveden och Färnebofjärdens nationalpark.

Hittills har åtta nationalparker⁶ haft sådana utbildningar vilket resulterat i att totalt 63 aktörer tecknat avtal för att nyttja logotypen.

Antal besökare till Sveriges nationalparker – fortsätter att öka. År 2015 hade Sveriges nationalparker 2,4 miljoner besökare och 2018 var besökarantalet uppe i 2,7 miljoner.⁷

Besökarundersökning i Sveriges nationalparker – Sommaren 2019 genomfördes en besökarundersökning i Sveriges 30 nationalparker för att få ökad kunskap om besökarnas behov och om upplevelsen av service och tillgänglighet motsvarar förväntningarna.

Figur 6: Besökarens helhetsbedömning av nationalparksbesök. Källa: Naturvårdsverket (2019). Besökarundersökning i Sveriges nationalparker 2019. Rapport 6899.

Så gott som alla besökare var nöjda med besöken och att behoven av naturupplevelse och tillgänglighet i nationalparkerna uppfylldes.

Naturum – är besökscentrum som ofta ligger i anslutning till skyddad natur med syfte att inspirera besökaren att ge sig ut och utforska naturen på egen hand. Sedan förra uppföljningen har det tillkommit ett nytt naturum att besöka, naturum Falsterbo. Antalet besökare har ökat från 1,5 miljoner 2014 till 1,8 miljoner besökare 2018.

Besökarundersökning i naturum – Sommaren 2019 genomfördes en besökarundersökning på Sveriges naturum. Tre fjärdedelar av naturumbesökarna tycker att utställningen, informationen och naturvägledningen har gjort dem mer inspirerade att besöka ett naturreservat eller en nationalpark, att själva ge sig ut i naturen i närområdet och att själva bidra till att bevara naturen.

Kartverket Skyddad natur – är en webbaserad digital karttjänst⁸ där Naturvårdsverket tillhandahåller information om skyddad natur. 2018 kompletterades verket med information om friluftslivsanordningar och leder i skyddade områden. Länsstyrelserna fyller successivt på med informationen och i oktober 2019, fanns det komplett information för 2 369 av 5 102 naturreservat, 18 av 30 nationalparker och 72 av 281 statliga leder i fjällen. Informationen är tillgänglig som öppna data och kan användas fritt i digitala applikationer och på webbsidor.

⁶ Sonfjället, Hamra, Fulufjället, Färnebofjärden, Björnlandet, Store Mosse, Söderåsen och Åsnen.

⁷ <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallat/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Anslag-och-resultat-av-vardefull-natur-/2018/Nationalparker/>

⁸ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Kartor/Kartverket-Skyddad-natur/>

Vägledningar och handböcker – Under perioden 2016–2019 har ett antal handböcker och vägledningar publicerats. Vägledningarna syftar till att skapa förutsättningar för människor att uppleva naturen och öka tillgängligheten till skyddad natur.⁹ Det handlar om att öka målstyrningen hur förvaltningen av skyddad natur bidrar till att nå friluftslivsmålen¹⁰ samt vägledningar som lyfter fram den tätortsnära naturens betydelse för friluftslivet som motiv för skydd av områden.¹¹

Det statliga ledsystemet i fjällen – är en viktig resurs för friluftslivet och naturturismen. Lederna är viktiga för att tillgängliggöra nationalparker och naturreservat i fjällen. De senaste åren har Naturvårdsverket tillsammans med länsstyrelserna och föreningen Laponiatjuottjudus gjort omfattande upprustningsinsatser på lederna. 2019 publicerades en ny vägledning för förvaltningen av ledsystemet.¹²

Precisering 1: Skyddade områden har föreskrifter som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet

I åiterrapporteringarna från länsstyrelsernas samordningsuppdrag för friluftsmålsarbetet efterfrågas om insatser genomförts för att säkerställa att alla nya beslut om naturreservat inte har föreskrifter och skötselplaner som är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet. För 2017 och 2018 svarade 17 respektive 16 av 21 län att de genomfört insatser kring detta.¹³

Naturvårdsverket jobbar även med vägledning om vilka inskränkningar för friluftsliv och organiserad verksamhet som verkligen är nödvändiga i nya naturreservat. Att bedöma vad som är onödigt ingripande är dock svårt att precisera, tolkningsutrymme finns och preciseringen är därmed svår att följa upp.

Precisering 2: Besöksintressanta skyddade områden har uppdaterade föreskrifter och skötselplaner för friluftsliv och naturturism

För att följa upp detta behöver nationella kriterier för vad ett besöksintressant område tas fram. Vissa regionala initiativ har tagits för klassning av naturreservat.

För nationalparkerna har arbetsinsatser gjorts och sedan förra uppföljningen har föreskrifterna för Färnebofjärden och Kosterhavet setts över. Gotska Sandön fick 2018 en ny skötselplan. Vid översyn av föreskrifter och ändringar av skötselplaner är möjligheterna att förbättra friluftslivet en viktig och självklar del. Det kan finnas besöksintensiva naturreservat med behov av översyn av föreskrifter och skötselplaner.

⁹ Naturvårdsverket (2018). Naturvägledning i natur och kulturområden. Rapport 6562.

¹⁰ Naturvårdsverket (2018). Vägledning om förvaltning av skyddade områden. Rapport 6838.

¹¹ <http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2017/nationell-strategi-for-formellt-skydd-av-skog-reviderad-2-2017.docx.pdf>

¹² <http://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/friluftsliv/fjalleder/vagledning-forvaltning-statliga-ledsystemet-fjallen.pdf>

¹³ Naturvårdsverket (2017, 2018) Redovisning av 1st uppdrag friluftsliv 2017 resp. 2018. NV-07336-17, NV-08085-18.

Precisering 3: Zonering som planeringsverktyg

Nationella riktlinjer och metoder för zonering¹⁴ som planeringsverktyg med besökarperspektiv för hållbart friluftsliv och för ändamålsenlig förvaltning saknas fortfarande vilket medför att metoden inte tillämpas systematiskt av län och kommuner. Naturvårdsverket har under träffar och workshops tillsammans med länsstyrelserna diskuterat hur zonering fungerar och behöver utvecklas. Under tankesmedjan för friluftsliv 2018 hölls en workshop om zonering kan vara ett användbart verktyg i en adaptiv förvaltning för att hantera ett föränderligt och attraktivt friluftsliv. I nationalparken Gotska Sandöns nya skötselplan, 2018, samt Åsnens nationalpark, 2019, har zonering använts för att tillsammans med föreskrifterna, tydliggöra hur nationalparken inom ramen för det övergripande syftet ska kunna tillgodose olika anspråk på bevarande och tillgänglighet.

Precisering 4: Skyddade områden med syfte friluftsliv ökar kontinuerligt

I tabellerna 3–5 redovisas hur antalet skyddade områden med syfte friluftsliv och undersyfte tätortsnära sett ut fram till införandet, fram till den första och den andra uppföljningen av friluftslivsmålen. Uppgifterna kommer från data registrerad i VIC Natur¹⁵ och avser nationalparker, naturreservat och naturvårdsområden.

Tabell 3. Skyddade områden med beslut före 2012-12-31, syfte friluftsliv och undersyfte tätortsnära. Källa: VIC Natur, Metria 2019.

Skyddsform	Totalt antal	Med syfte friluftsliv	Andel syfte friluftsliv	Varav tätortsnära	Andel tätortsnära
Nationalparker	29	2	7 %	0	0 %
Naturreservat	3925	2091	53 %	367	9 %
Naturvårdsområden	90	62	69 %	17	19 %
Totalt	4044	2155	53 %	384	9 %

Tabell 4. Skyddade områden med beslut från 2013-01-01 till 2015-10-31, syfte friluftsliv och undersyfte tätortsnära. Källa: VIC Natur, Metria 2019.

Skyddsform	Totalt antal	Med syfte friluftsliv	Andel syfte friluftsliv	Varav tätortsnära	Andel tätortsnära
Nationalparker	0	0	-	0	-
Naturreservat	401	202	50 %	32	8 %
Naturvårdsområden	0	0	-	0	-
Totalt	401	202	50 %	32	8 %

¹⁴ Zonering innebär att man delar upp ett område i mindre områden, zoner. Syftet med zoneringen är att inom olika delar (zoner) av ett område avväga behovet av tillgänglighet och behovet av ostördhet och bevarande och anpassa förvaltningen utifrån det.

¹⁵ VIC Natur, Metria 2019.

Tabell 5. Skyddade områden med beslut från 2013-11-01 till 2019-10-31, syfte friluftsliv och undersyfte tätortsnära.

Skyddsform	Totalt antal	Med syfte friluftsliv	Andel syfte friluftsliv	Varav tätortsnära	Andel tätortsnära
Nationalparker	1	0	0,0 %	0	0 %
Naturreservat	776	289	37 %	54	7 %
Naturvårdsområden	0	0	-	0	-
Totalt	777	289	37 %	54	7 %

Av tabellerna framgår att antalet skyddade områden med syfte friluftsliv och undersyfte tätortsnära ökat. Totalt sett finns det 289 fler områden med syfte friluftsliv sedan förra uppföljningen och av dessa har 54 områden syfte tätortsnära. Samtidigt har andelen nya beslut där syfte för friluftsliv ingår sjunkit. Fram till 2012 var andelen 53 %, för perioden 2012–2015 var andelen 50 % och 2015–2019 var den 37 %. Sett till preciseringen är utvecklingen positiv även om det finns en negativ trend för andelen nya beslut med syfte friluftsliv. Den lägre andelen kan i viss mån förklaras av de senaste årens fokus på att skydda värdefulla skogar, där syfte friluftsliv inte alltid är självklart. Det kan dessutom finnas regionala skillnader om friluftsliv inkluderas tillsammans med andra huvudsakliga syften för områdesskyddet.

I sammanhanget är det viktigt att beakta den generella betydelsen skyddade områden har för friluftslivet. Även om friluftslivet inte finns med som syfte för beslutet görs i princip alltid informations- och tillgängliggörandeinsatser som gynnar friluftslivet. Sett till nationalparkerna är alla av stor betydelse för friluftslivet, med sina olika förutsättningar, även om det inte anges i syftet.

Precisering 5: Andra skyddsformer för friluftslivsområden

Som vi påpekade under senaste uppföljningen är det oklart om preciseringen går att följa upp utifrån hur begreppet uppmärksammas ska tolkas eller tillämpas och vem som ska ansvara för det.

Naturvårdsavtal är ett tidsbegränsat civilrättsligt avtal mellan en markägare och Skogsstyrelsen, länsstyrelsen eller en kommun. Syftet med naturvårdsavtalet är att utveckla och bevara naturvärden eller sociala värden. Sedan 2015 har Skogsstyrelsen avtalat om 14 naturvårdsavtal med höga sociala värden, vilka omfattar 82,9 ha produktiv skogsmark.¹⁶

Sveaskog har inom sin naturvårdsstrategi utsett 37 ekoparker i landet.¹⁷ Ekoparker är områden där naturvård och skogsbruk kombineras. De delar i en ekopark som har höga naturvärden är skyddade som naturvårdsavtal enligt jordabalken. Ekoparker är viktiga friluftsskogar och många har en infrastruktur med stigar, leder och informationstavlor.

¹⁶ <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/statistik/statistiska-meddelanden/biotopskydd-och-naturvardsavtal-jo1402/2018-statistiska-meddelanden-biotopskydd-och-naturvardsavtal.pdf>

¹⁷ <https://www.sveaskog.se/skog-och-virke/miljo--och-naturvard/vara-ekoparker/>

I känsliga skärgårdsmiljöer har några av kustlänens länsstyrelser beslutat om hänsynsområden för att värna om såväl miljö som friluftsliv. Det finns 12 sådana hänsynsområden i landet.¹⁸

Markägarnas egna och frivilliga avsättningar kan ha viss betydelse för friluftslivet, men inte självklart då områdenas varaktighet och kvalitet inte är närmare kända. Dessa frivilliga avsättningar uppskattas omfatta drygt 1,2 miljoner hektar, vilket motsvarar 5 procent av Sveriges produktiva skogsmark.¹⁹

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är positiv

Insatserna uppskattas gynna friluftslivsmålet i en positiv riktning. För många områden pågår ett arbete där vi räknar med att fortsatt arbete kommer att bidra ytterligare till målets utveckling. En styrka i arbetet med skyddade områden är att det finns en tydlig finansiering via statliga anslag.

Sedan föregående uppföljning har antalet skyddade områden ökat och även områden med syfte friluftsliv. För två nationalparker har en översyn av föreskrifterna genomförts och för ytterligare en har skötselplanen reviderats. Friluftslivsbehoven har varit en viktig del i arbetet med översynen. I arbetet med den nya nationalparken Åsnen och vid revideringen av skötselplanen för Gotska Sandön har zoneringsverktyg använts som verktyg. Länsstyrelserna genomför insatser för att nya beslut om naturreservat inte ska ha föreskrifter och skötselplaner som är onödigt ingripande och i befintliga naturreservat arbetar länsstyrelserna aktivt med information och tillgänglighetsförbättring. Antalet besökare i nationalparker och på naturum ökar och så gott som alla besökare är nöjda. Besökare på naturum inspireras att själva ge sig i naturen. Naturvårdsverket tillhandahåller öppna data med friluftslivsinformation för skyddade områden, där arbete med att fylla på med mer information pågår. För de statliga lederna i fjällen, som berör flera skyddade områden, pågår ett större upprustningsarbete.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

- Genom att peka ut särskilt besöksintressanta områden kan arbetet med att kartlägga status och trender för friluftsliv påbörjas i ett avgränsat antal områden.
- Gemensamma riktlinjer för ett planeringsverktyg zoneringsbehövs för att berörda myndigheter ska kunna redovisa hur det utvecklas och tillämpas.

¹⁸ <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/privat/djur-och-natur/skyddad-natur.html#0>

¹⁹ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/formellt-skyddad-skogsmark-frivilliga-avsattningar-hansynsytor-samt-improduktiv-skogsmark/pong/statistiknyhet/formellt-skyddad-skogsmark-frivilliga-avsattningar-hansynsytor-samt-improduktiv-skogsmark-2018-12-31/>

- Besökarundersökningar ger underlag för att tillämpa zoneringsverktyget och bör genomföras regelbundet i de områden som kan komma att utpekas som särskilt besöksintressanta.
- Utveckla vägledningen om hur man skriver syften i beslut och skötselplaner så att friluftslivets värden kan säkerställas och förvaltas långsiktigt, utan onödigt ingripande föreskrifter.
- Öka antalet skyddade områden i befolkningens närområden för att öka möjligheten för fler till naturvivelser. Fortsatt stöd för bildande av kommunala naturreservat är viktigt i detta sammanhang.
- Äldre områdesskyddsbeslut där friluftslivet inte beaktats eller där förutsättningar ändrats, gällande särskilt besöksintressanta skyddade områden, behöver uppdateras med nya beslut och skötselplan.

8: Ett rikt friluftsliv i skolan

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket

Ett mål för friluftslivspolitiken bör vara ett rikt friluftsliv i skolan. Detta bör innebära att förskolor, förskoleklasser, grundskolor och motsvarande skolformer samt fritidshem bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling i enlighet med verksamheternas styrdokument. Barn och elever bör ges goda möjligheter att vistas utomhus.

Preciseringar:

Som preciseringar kan användas att barn och elever inom förskola, skola och fritidshem:

1. ges goda möjligheter till friluftsliv och utomhusvistelse,
2. får kunskaper om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling,
3. att hänsyn tas till individens förutsättningar och behov att få tillgång till ett rikt friluftsliv.

Utvecklingen är negativ

Sammanfattning

Trots ett starkt stöd för natur och utevistelse samt friluftsliv i styrdokumenterna och positiva insatser ses inga effekter i praktiken. Undersökningar visar att friluftsliv och utevistelse i skolan inte har en stark ställning i realiteten. Lärare i idrott och hälsa säger att undervisningen inte lyckas täcka hela kunskapsområdet i friluftsliv och utevistelse. Statistik visar att skolgårdarna minskar. En utvärdering av skolornas friluftslivsverksamhet är nödvändig. Stärkt tillgång till skolnära natur och stärkt forskning om naturens betydelse och möjligheter för lärande och hälsa behövs. Vidare behövs fortbildning av och stöd till lärare, en analys av utbildningsbehov, ämneslärarutbildningens tillämpning av uterummet samt stöd till ideella föreningar.

Resultat

Målet som helhet

I läroplanerna för förskola och skola finns ett starkt stöd för natur och utevistelse. Friluftsliv som kunskapsobjekt återfinns i ämnet idrott och hälsa samt inom fritidshemmets syfte. Å andra sidan innehåller många av skolans övriga ämnen incitament för att undervisas utomhus och i naturen. Skolorna kan själva styra över utformande av undervisning, till exempel ämnesövergripande

sådan, vilket kan vara ett sätt att lösgöra tid och resurser för friluftsliv. Andelen godkända elever i ämnet idrott och hälsa i årskurs 9 har sjunkit något mellan 2014/15 (93,1 %) och 2017/18 (91,6 %).¹ Dock går det inte att urskilja hur stor del av betyget som är friluftsliv.

Skolinspektionens granskning av ämnet idrott och hälsa i åk 7–9 2018² samt undervisningen i fritidshemmet 2018³

Granskningen av ämnet idrott och hälsa visar att i drygt hälften av de granskade skolorna (100 st) får eleverna möta kunskapsområdet friluftsliv och utevistelse som motsvarar läroplanen. Undersökningen visar att kunskapsområdet friluftsliv och utevistelse får ett litet utrymme i undervisningen. Resultatet 2018 bekräftar därmed Skolinspektionens granskning av ämnet från 2010⁴ dvs att nästan hälften av eleverna inte ges den undervisning i friluftsliv de har rätt till.

I rapporten om fritidshemmen beskriver rektorer och personal hur möte med natur och närmiljö prioriteras bort på grund av bristande personella och ekonomiska resurser. För 20 av 24 granskade fritidshem har Skolinspektionen bedömt att rektorns ledning, styrning och uppföljning av undervisningen behöver utvecklas.

Lärare i idrott och hälsa reflekterar över undervisning i friluftsliv

Skolverkets har under 2018/19 ställt frågor till lärare i idrott och hälsa om hur de upplever ämnets centrala innehåll.⁵ Resultaten ska tolkas med försiktighet då det inte är ett randomiserat urval utan lärare har själva sökt upp enkäten och svarat på frågorna. Aspekter som upplevs som hinder för undervisning i friluftsliv är lektionernas längd och vuxenresurser. I enkäterna framgår också att skolans lokalisering är avgörande för om friluftslivsundervisning upplevs som möjlig för lärare.

En annan studie⁶ med 212 lärare inom idrott och hälsa visar att de själva bedömde att eleverna inte nådde målen⁷ inom friluftsliv och utevistelse. 76 % av idrottslärarna i studien säger att deras skola behöver stöd för att bedriva friluftsliv. 55 % av dessa lärare menar att det kan röra sig om ekonomiskt stöd och 51 % efterfrågar kompetens, kunskap, idéer och inspiration. Dock framgår inte om lärarna var legitimerade i idrott och hälsa.

¹ Skolverket (2018). Betygsstatistik. https://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common&geo=1&report=gr_betyg_amne&p_flik=G&p_ar=2018&p_lankod=&p_kommunkod=&p_skolkod=&p_hmantyp=&p_hmankod=&p_flik=G https://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common&geo=1&report=gr_betyg_amne&p_flik=G&p_ar=2015&p_lankod=&p_kommunkod=&p_skolkod=&p_hmantyp=&p_hmankod=&p_flik=G

² Skolinspektionen (2018). Kvalitetsgranskning Idrott och hälsa 2018.

³ Skolinspektionen (2018). Undervisning i fritidshemmet.

⁴ Skolinspektionen (2010). Mycket idrott och lite hälsa.

⁵ Skolverket. Arbetsmaterial.

⁶ Svenskt friluftsliv (2017). Friluftsliv i svenska skolor.

⁷ Mål används av Novus och inte i kursplanen i idrott och hälsa. I kursplanen används begreppen syfte, förmåga, innehåll och kunskapskrav.

Regeringsuppdraget Mer rörelse i skolan

Som ett resultat av regeringsuppdraget om Mer rörelse i skolan⁸ har regeringen beslutat att utöka ämnet idrott och hälsa i grundskolan med 100 timmar. Skolverket har föreslagit att även Specialskolan bör få 100 timmar mer idrott och hälsa. De utökade 100 timmarna i idrott och hälsa öppnar upp för möjligheter till mer friluftsliv natur- och utevistelse. Inom uppdraget har Skolverket också lämnat förslag om ändringar i läroplanen för att möjliggöra för mer rörelse för alla elever under skoldagen, samt tagit fram ett webbaserat utbildningsmaterial⁹ om hur daglig rörelse i skolan kan realiseras.

Fortbildning inom friluftsliv

För att få lärare att vilja undervisa mer utomhus och i naturmiljöer bör utbildning prioriteras som visar på hur innehåll i skolans ämnen kan flyttas ut. Relevant utbildning i friluftsliv bör därför ges i lärarutbildningen och innehålla didaktiska modeller för utevistelse och friluftsliv med fokus på delaktighet på lika villkor, oavsett funktionsvariationer. Skolverket erbjuder en webbaserad kurs i utomhusdidaktik.¹⁰

Linköpings universitets kunskapsmanstävling ”Klassrum med himlen som tak”¹¹ har samlat evidens för utomhuspedagogikens positiva effekter på elevers inläring, koncentration och hälsa.

En uppföljning av utbudet av fortbildning inom friluftsliv¹² visar att det är fortsatt många aktörer som erbjuder utbildning. Friluftslivsutbildningar i Sverige har under 2010-talet präglats av snabba förändringar och rörlighet i utbud och kursinnehåll. Någon entydig bild av trender (utöver rörligheten) ges inte utifrån uppföljningen. Perioden 2015–2019 visar på minskat utbud och sökande till folkhögskolor och vissa längre universitetsutbildningar. Några läggs ned. Samtidigt tillkommer nya kurser, inriktningar och aktörer. De ideella organisationernas kurser riktade mot lärare är fortsatt efterfrågade och når många lärare varje år. I kartläggningen efterfrågar många aktörer en analys av utbildnings- och kompetensutvecklingsbehovet vad gäller utbildning kopplat till friluftsmålen i stort och i synnerhet för lärare. Vidare uttrycks i kartläggningen fortsatt önskemål om strategiska och långsiktiga satsningar vad gäller utbildning inom friluftsliv och forskning om utbildning och kommunikation inom friluftslivet.

⁸ Skolverket (2018). Redovisning av uppdrag om mer rörelse i skolan, fördelning av timmar i idrott och hälsa i grundskolan. Dnr 2018:838.

⁹ Skolverket (2019). Mer rörelse i skolan. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/mer-rorelse-i-skolan>

¹⁰ Skolverket (2019) Utomhusdidaktik – webbkurs <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kompetensutveckling/utomhusdidaktik---webbkurs>

¹¹ Linköpings universitet (2018). Klassrum med himlen som tak. Skrifter från Forum för ämnesdidaktik vid Linköpings universitet nr 10.

¹² Naturvårdsverket (2019). Nationell enkät om kvalificerade utbildningar inom friluftsliv 2019. NV-6370-19.

Stora insatser för fortbildning av lärare görs av naturskolor, Skogen i skolan samt ideella organisationer, se stycke nedan samt bilaga 2. Det är av vikt att dessa utgår från styrdokumenterna.

Precisering 1: Barn och elever ges goda möjligheter till friluftsliv och utomhusvistelse

För att elever ska ges goda möjligheter behövs både faktiska friluftaktiviteter och platser att bedriva dessa aktiviteter på. I undersökningen Sveriges friluftskommun¹³ uppgav 77 % av 223 svarande kommuner att de genomfört aktiviteter för att stimulera friluftsliv riktade till förskolor och grundskolor 2018, vilket är en ökning sedan 2015 (62 %).¹⁴

En stor del av de tillskjutna medlen till friluftorganisationerna 2016–2019 har gått till att stärka friluftorganisationernas stöd till skolans verksamhet med friluftsdagar och utomhuspedagogik. Resursförstärkningen har lett till att fler elever har fått vara i naturen.¹⁵

Naturskolorna utgör en viktig resurs för fortbildning av lärare. I undersökningen Sveriges friluftskommun uppgav 23 % av 223 kommuner att de arbetar genom kommunala naturskolor.¹⁶ Samverkansorganet Skogen i skolan, som erbjuder kompetensutveckling för lärare och elever, säger att se ser ett ökat intresse och ökad aktivitet och redovisar för de tre senaste åren att de utbildat ca 51 000 lärare och elever, betydligt fler än för perioden 2013–2015.¹⁷

På regional nivå gör länsstyrelserna insatser gentemot skolan främst via naturumverksamheten samt genom att stödja olika LONA-projekt. 35 000 elever besökte statliga eller kommunala naturum med sin skolklass 2018, jämfört med 33 000 år 2017.

Tillgång till natur- och grönområden

Tillgång till natur- och kulturlandskap nära skolor är en förutsättning för utöva friluftsliv och utevistelse på skoltid. I Skolverkets enkät till lärare¹⁸ framträder också en bild av att lokaliseringen av skolan är avgörande för friluftslivsundervisningen.

Kartläggningen¹⁹ 2018 av skolgårdar och skolnära natur visar tydliga tecken på att skolgårdar minskar i storlek till följd av förtätning. Nyare skolor och fristående skolor har ibland mycket liten skolgård eller ingen alls. Ju färre grönområden som skolorna har inom närområdet ju sårbarare är skolan utifrån ett förtätningssperspektiv. Totalt sett var det drygt 5 000 elever i de

¹³ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

¹⁴ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

¹⁵ Naturvårdsverket (2019). Återredovisning av statsbidrag till friluftorganisationer 2019. NV-04101-19.

¹⁶ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

¹⁷ Skogen i skolan (2013-2018). Verksamhetsberättelser. <https://www.skogeniskolan.se/om-oss/verksamhetsberattelser>

¹⁸ Skolverket, arbetsmaterial.

¹⁹ Statistiska centralbyrån (2018). Grundskolor och friytor.

undersökta grundskolorna läsåret 2016–2017 som helt saknade tillgång till grönområden inom 300 meter från skolgården.

I undersökningen Sveriges friluftskommun²⁰ uppger sju av tio kommuner att merparten skolor (> 50 %) i kommunerna har tillgång till säkerställd natur inom 300 meter med syftet att kunna användas under skoltid. Det är ett något högre resultat jämfört med 2018 och på lång sikt kan en positiv utveckling urskiljas. Resultatet ska dock tolkas med försiktighet eftersom ett ja på frågan kan innebära att 50 % av skolorna *inte* har tillgång till natur inom 300 meter. För att tillgodose behovet av natur i nära anslutning till skolorna behöver löpande hänsyn tas i samhällsplaneringen.

Precisering 2: Barn och elever får kunskaper om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling

Ett övergripande mål i skolan är att elever efter genomgången grundskola har kunskaper om förutsättningarna för en god miljö och hållbar utveckling, ytterligare ett är att eleven har kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället.²¹ Naturkontakten är viktig för att lägga grunden till en hållbar livsstil och främjar empati och respekt för allt levande i närmiljön.²² Preciseringsen kan förtydligas med koppling till friluftsliv och är svår att följa upp.

För att öka kunskapen om hur hållbar utveckling kan integreras i undervisningen har Skolverket i uppdrag att synliggöra hur de globala målen i Agenda 2030 och de nationella miljömålen kopplar till skolans styrdokument. Uppdraget ska redovisas i januari 2020.²³

Preciseringar som inte går att följa upp

Precisering 3: Hänsyn tas till individens förutsättningar och behov att få tillgång till ett rikt friluftsliv

Preciseringsen är bred och omfattar grundprinciper i svensk undervisning oavsett verksamhetsområde. Preciseringsen bör tydliggöra kopplingen till friluftsliv och göras uppföljningsbar.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är negativ

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar visar på brister i friluftsliv och utevistelse både i ämnet idrott och hälsa i årskurs 7–9 och fritidshemmen. Lärare framför avsaknad av resurser, ämnesövergripande undervisning och skolnära

²⁰ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886.

²¹ Skolverket (2010). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, reviderad 2018, s.12.

²² Naturvårdsverket (2011). Den nyttiga utevistelsen? Rapport 6407.

²³ Regeringen (2019): Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Statens skolverk.

natur som hinder för kvalitativ friluftslivsundervisning. Vidare har betygen i ämnet Idrott och hälsa sjunkit något sedan 2015. Statistik visar att skolgårdarna minskar i storlek. I de nationella styrdokumenterna finns starka incitament för friluftsliv i skolan och det har tagits flera positiva initiativ sedan 2015. Utifrån dessa insatser skulle man kunna bedöma målet som neutralt. Eftersom styrmedlen och insatserna inte givit effekt i den praktiska verksamheten, och därmed inte är tillräckliga, bedöms målet som negativt och insatser behövs för att nå målet.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Utpekade målansvariga myndigheter (Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Skolverket) behöver utveckla samarbetet för genomförande och uppföljning av målet samt stötta fortbildning. Myndigheterna ansvarar för att så sker och kan agera pådrivande för frågan och lyfta friluftsliv och utevistelse på skolans agenda.

I dagsläget finns ingen aktuell, nationell uppföljning av natur, utevistelse och friluftsliv i skolan. En utvärdering av skolornas friluftsverksamhet är nödvändig. Vidare behövs en uppföljning av utfallet av fler timmar i ämnet Idrott och hälsa samt uppdraget om Mer rörelse i skolan.

För att få lärare att vilja arbeta mer utomhus och i naturmiljöer bör utbildningar visa på hur innehåll i skolans ämnen kan flyttas ut. För detta krävs kompetensstöd till lärare och stöd av skolledning. Vidare behöver det kartläggas i vilken utsträckning lärarutbildning inom olika ämnen, mot olika ålderskategorier och elevgrupper tillämpar uterummet inom kurser i didaktik. Detta i syfte att säkerställa nyutbildade lärares kompetens inom utomhusdidaktik med fokus på delaktighet på lika villkor, oavsett funktionsvariationer.

En analys av utbildningsbehovet inom natur, utevistelse och friluftsliv är önskvärd.

Ytterligare forskning om naturens betydelse och möjligheter för lärande och hälsa behövs, likväl som att befintlig forskning synliggörs.

För att tillgodose behovet av natur i nära anslutning till skolor behöver löpande hänsyn tas i samhällsplaneringen till var nya skolor och förskolor placeras, och hur befintliga skolor och förskolors omgivning påverkas av planerad bebyggelse. Kommunerna behöver uppmärksamma detta både genom kartläggning, planering och beslut om säkerställande.

Statistiska centralbyråns kartläggning av skolgårdar och skolnära natur behöver uppdateras regelbundet, samt utvidgas till att vara rikstäckande, för att ge en bild av tillgången samt visa på förändring över tid.

Fortsatt stöd till den ideella sektorn för att kunna fortsätta erbjuda fortbildning för lärare.

I enlighet med Gymnastik- och idrottshögskolans (GIH) eget förslag²⁴ bör de få ett uppdrag att tillsammans med övriga lärosäten, som utbildar lärare i ämnet idrott och hälsa, ta fram didaktiska modeller och visa på goda exempel. Detta för att möta bristerna inom undervisningen inom friluftsliv och utevistelse som Skolinspektionen påpekar, men även i skolan som helhet i enlighet med GIH:s remissvar.

Preciseringarna i målet *Ett rikt friluftsliv i skolan* behöver kopplas och förtydligas i relation till de stora perspektiven i läroplanernas första delar såsom hållbar utveckling, miljö och hälsa för ökad förståelse för vikten av naturkontakt. Fortsatt behov av förtydligande av vad som menas med kvalificerad fortbildning i friluftsliv som det står om i skrivelsen Mål för friluftspolitiken (Skr. 2012/13:51).

²⁴ Svenska dagbladet (2019). "Elever har rätt till mer friluftsliv i skolan" <https://www.svd.se/elever-har-ratt-till-mer-friluftsliv-i-skolan>

9: Friluftsliv för god folkhälsa

Ansvarig myndighet: Folkhälsomyndigheten

Ett mål för friluftslivet bör vara att skapa goda förutsättningar för att människor kan vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet. Målet bör innebära att evidensbaserade kunskaper om insatser som skapar förutsättningar för friluftsliv och främjar hälsa sammanställs och sprids till kommuner, landsting [anmärkning Folkhälsomyndigheten: numera regioner], ideella organisationer och andra berörda aktörer.

Preciseringar:

1. Genomförandet av effektiva insatser följs upp i kommuner. Det följs också upp hur samverkan mellan kommuner, landsting och den ideella sektorn skapar förutsättningar för fler människor att bli eller förbli fysiskt aktiva genom friluftsliv.
2. Evidensbaserade indikatorer som belyser sambandet mellan friluftsmiljöer och hälsa etableras.
3. Utifrån aktuell forskning sammanställs kunskaper om effektiva metoder och insatser som främjar vistelser i friluftsmiljöer och hälsa. Dessa sprids till kommuner, landsting, ideella organisationer och andra berörda aktörer.
4. Antalet kommuner som uppnår kriterierna fastställda för Sveriges friluftskommun ökar.

Utvecklingen är neutral

Sammanfattning

Vi står inför en rad utmaningar kopplade till våra levnadsvanor och livsstil, t. ex. har stillasittande och psykisk ohälsa ökat. För att friluftslivet ska bidra till en god och jämlik hälsa behöver det skapas förutsättningar för ett vardagsnära friluftsliv. Barn och unga är en prioriterad målgrupp. Konkurrensen om hur marken ska användas är en utmaning där många intressen styr. Inga större förändringar i utövandet har skett de senaste åren. Det nationella, regionala och lokala arbetet för, och kunskapen kring, att främja friluftsliv för god folkhälsa har stärkts. Ett tvärsektoriellt fortsatt arbete behöver grunda sig i befintliga styrdokument där friluftslivet ges utrymme som en resurs för folkhälsan. En positiv och negativ utvecklingsriktning tar därmed ut varandra.

Resultat

Målet som helhet

Friluftslivet är en viktig resurs i folkhälsoarbetet, eftersom naturvistelse har positiva hälsoeffekter, såväl fysiskt som psykiskt. Det ger möjlighet till fysisk aktivitet, men också avkoppling, rekreation och återhämtning. Det nya natio-

nella målet för folkhälsopolitiken¹ är att ”skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Ett särskilt delmål beskriver hur samhället ska främja fysisk aktivitet för alla. Folkhälsopolitiken lyfter också vikten av tillgång till natur och hur en medveten samhällsplanering kan skapa miljöer som underlättar hälsosamma levnadsvanor.

Utifrån ett folkhälsoperspektiv är det intressant att få en bild kring utövande av friluftsliv på befolkningsnivå, samt hur det fördelas mellan olika grupper. Genom SCB:s undersökning om levnadsförhållanden (ULF/SILC)² ser vi att den totala vistelsen i naturen, fortfarande ligger på en konstant nivå, där omkring en tredjedel av befolkningen varit ute i skog och mark någon gång i veckan eller oftare. Utövandet ökar med åldern fram till kategorin 75–84 år. Kvinnor är ute oftare än män, och personer som är inrikes födda är ute något oftare än utrikes födda. Det är vanligare att de som bor i glesbefolkade kommuner vistas ute än de som bor i storstäder och förortskommuner. I enskilda åldersgrupper ses de tydligaste ökningarna sedan föregående uppföljningsperiod hos den yngsta (16–24 år) och äldsta (75–84 år) åldersgruppen. Motsvarande minskning går inte att utläsa i någon enskild åldersgrupp. Statistik för gruppen barn 0–15 år saknas i ULF/SILC, däremot tas gruppen upp i enkäten Friluftsliv 2018.³ Mer information finns att läsa i kapitlet Utövande av friluftsliv.

Sedan föregående uppföljning har ytterligare styrdokument som lyfter närmiljön, grönstrukturens och den fysiska aktivitetens betydelse för människors hälsa och välbefinnande tagits fram på olika nivåer. Dessa bidrar till genomförandet av friluftslivspolitiken. Exempel är Agenda 2030 och de 17 globala målen för hållbar utveckling (2015)⁴, Strategi för levande städer⁵ och En nationell cykelstrategi för ökad och säker cykling.⁶ Folkhälsomyndigheten ingår i flera arbeten med kopplingar till dessa, och arbetar för att aktivt inkludera friluftslivsfrågan och ha ett tvärsektorielt angreppssätt i flertalet frågor. Åtta av Sveriges 16 miljömål innehåller också preciseringar som berör friluftsliv. Kopplat till miljömålspolitiken har Folkhälsomyndigheten haft ett ansvar i arbetet kring Hälsa som drivkraft i miljömålen för hållbar utveckling.⁷ Samverkansätgärden är en ansats till att återinföra ett hälsoperspektiv i miljömålsarbetet och att etablera en långsiktig samverkan när det gäller miljörelaterad hälsa i Sverige. Ett arbete som ligger i linje med att genomföra friluftslivspolitiken.

¹ https://www.regeringen.se/498282/contentassets/8d6fca158ec0498491f21f7c1cb2fe6d/prop.-2017_18_249-god-och-jamlik-halsa--en-utvecklad-folkhalsopolitik.pdf

² SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden/EU-Statistics on Income and Living Conditions (ULF/SILC) www.scb.se/ulf

³ Naturvårdsverket (2019). Friluftsliv 2018. Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887.

⁴ <https://www.globalamalen.se/>

⁵ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2018/04/skr.-201718230/>

⁶ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/04/en-nationell-cykelstrategi-for-okad-och-saker-cykling/>

⁷ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/h/halsa-som-drivkraft-i-miljo-malen-och-for-hallbar-utveckling.-behov-och-forslag-till-atgarder/#lank>

Det går inte att se en tydlig riktning för friluftsliv för god folkhälsa nu och framåt de närmaste åren, då positiva och negativa utvecklingsriktningar inom målet tar ut varandra.

Precisering 1: Effektiva insatser och samverkan mellan kommuner, landsting (numera regioner) och den ideella sektorn följs upp

Insatser som bidrar till friluftsliv för god folkhälsa genomförs av många olika aktörer, på olika nivåer, i olika former inom ett flertal verksamhets- och politikområden. Genom samverkan kan förutsättningarna för friluftsliv förbättras ytterligare. Kunskap om insatser som främjar friluftsliv kan fås bl.a. genom att se till de statsbidrag som fördelas via LONA⁸ och Svenskt Friluftslivs fördelning av bidrag till friluftslivets organisationer (se även mål 1, 2, och 5). Under perioden 2016–2019 har den ideella sektorns medverkan ökat jämfört med tidigare uppföljningsperiod gällande de LONA projekt som beviljats.⁹ Svenskt Friluftslivs fördelning av medel¹⁰ har prioriterat verksamheter för barn och unga, och en stor del av anslaget har gått till satsningar för naturkontakt, fysisk aktivitet, mångfald och integration.

Kommunernas arbete med friluftsliv följs bland annat genom undersökningen Sveriges friluftslivskommun¹¹ (se även mål 1, 2, 3, 5 och 10). Utifrån de kommuner som svarat på undersökningen har arbetet på politisk/strategisk nivå utvecklats positivt sedan 2016. Fler har idag planer och styrdokument kopplade till friluftsliv och en eller flera tjänstepersoner med uttalat ansvar inom sakfrågan. De allra flesta kommuner arbetar för att underlätta tillgängligheten till natur. Sju av tio kommuner uppger att merparten skolor (> 50 %) i kommunen har tillgång till säkerställd natur inom 300 meter med syftet att kunna användas under skoltid (2012 var det fem av tio). Samtidigt visar Boverkets och SCB:s kartläggning¹² av skolgårdar och skolnära natur att grundskolornas friytor har minskat i storlek 2014–2017. I Sveriges friluftslivskommun uppges vidare att det under 2016–2019 har skett en ökning av aktiviteter riktade till personer med utländsk härkomst, respektive barn inom skolan. Kommunernas interna samverkan har haft en något positiv utveckling. Var femte har en politisk beslutad samverkans- eller planeringsgrupp för friluftsliv där flera verksamhetsområden ingår. 2019 har nio av tio samverkat kring friluftslivsfrågor över kommungränsen. Även om arbetet för att stimulera till ett ökat friluftsliv till synes verkar ha en generellt positiv utveckling 2016–2019, finns en indikation för en nedgång 2018–2019. Exempelvis lyfter undersökningen en negativ tendens vad beträffar kommunens arbete med att bevara, utveckla eller restaurera bostadsnära naturområden.

⁸ <http://naturvardsverket.se/lona>

⁹ Projekt som har annan huvudsaklig ekosystemtjänst vald för hela projektet kan ändå ha betydelse för exempelvis friluftsliv, rekreation och hälsa.

¹⁰ 2010:2008. Förordning om statsbidrag till friluftslivsorganisationer. Miljödepartementet.

¹¹ Naturvårdsverket. Friluftslivskommun 2019. Rapport 6886.

¹² <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/avslutade-uppdrag/barns-och-ungas-utemiljo/nationell-kartlaggning- visar-att-skolgardarna-krymper/>

Länsstyrelsernas samordnare¹³ har med sitt utpekade uppdrag ökat sin kunskap om folkhälsa genom att uppmärksamma friluftslivets betydelse för människors hälsa och välbefinnande, samt samhällsplaneringens betydelse för att främja det vardagsnära friluftslivet. En bidragande del i detta har varit det strategiska kunskapshöjande arbete som Folkhälsomyndigheten har genomfört under uppföljningsperioden. Myndigheten har samverkat med samordnarna, medverkat vid tankesmedjor och nätverksträffar samt tagit fram ett stödmaterial kring jämlikhet i hälsa kopplat till naturkontakt. Kunskapen har spridits både regionalt och lokalt, i sammanhang där folkhälsa i flera fall getts tydligt utrymme. Den ökade kunskapen och medvetenheten har bidragit till att allt fler insatser har genomförts utifrån ett folkhälsofrämjande perspektiv.¹⁴

Precisering 2: Evidensbaserade indikatorer som belyser sambandet mellan friluftsmiljöer och hälsa etableras

Folkhälsomyndigheten anser att utevistelse i naturen kan vara en indikator, för att se hur friluftsmiljöer leder till bättre hälsa. Det pågår även ett utvecklingsarbete kring markstatistik vilket kan leda till ökade kunskaper framöver.

Gällande utövandet fokuseras här på den aggregerade nivån av utevistelse i naturen, och hur den fördelas mellan olika grupper i befolkningen. Utevistelse bör ses som en bestämningsfaktor¹⁵ och indikatorn kan då ge svar på hur stor del av befolkningen som varit ute i skog och mark, de senaste tolv månaderna. Svaret hämtas genom Statistiska Centralbyråns (SCB) befintliga undersökning av levnadsförhållanden (ULF/SILC) som är ämnesbred, har en lång tidsserie och använder sig av ett avancerat viktberäkningssystem för att kompensera för bortfallets snedvridande effekter. Samtidigt speglar undersökningen endast en begränsad del av det friluftsliv som utövas. Folkhälsomyndigheten bedömer att SCB:s undersökning och fråga (om hur ofta man vistas i naturen) ger bästa tillgängliga och tillförlitliga bild utifrån ett folkhälsooperspektiv.

Ytterligare en undersökning som berör svenska folkets friluftsvanor har genomförts av Mittuniversitetet på uppdrag av Naturvårdsverket. Denna kan användas som komplement till ULF/SILC. I kapitlet Utövande av friluftsliv finns mer att läsa av resultaten från dessa bägge undersökningar.

I syfte att öka kunskapen pågår ett arbete på Folkhälsomyndigheten för att se om det är möjligt att få ytterligare kunskap om friluftsliv och folkhälsa genom kompletterande frågor i den nationella folkhälsoenkäten¹⁶, Hälsa på

¹³ Återrapporteringsunderlag från Länsstyrelsernas samordnare. Ej publicerat material, Naturvårdsverket 2019.

¹⁴ Kommunikation med utsedd friluftslivssamordnare för den regionala uppföljningen 2019.

¹⁵ Folkhälsoarbetet är inriktat på hälsans bestämningsfaktorer, det vill säga de livsvillkor, miljöer, produkter och levnadsvanor som påverkar hälsan.

¹⁶ Den nationella folkhälsoenkäten, Hälsa på lika villkor (HLV), är en nationell undersökning om hälsa, levnadsvanor och livsvillkor. Syftet med undersökningen är att visa hur befolkningen mår och följa förändringar i hälsa över tid.

lika villkor (HLV). Under våren 2019 ställdes två frågor¹⁷ till ett mindre urval¹⁸ av respondenter om i vilken omfattning den fysiska aktiviteten skedde inomhus respektive utomhus under vinter respektive sommar. Resultatet visar att ungefär hälften av de som svarade på enkäten uppgav att de ofta eller alltid nyttjar naturen när de är fysiskt aktiva. Det tyder på att naturen har en viktig roll för utövandet av fysisk aktivitet.

Markstatistik¹⁹ beskriver grönstrukturen i de större tätorterna samt i vilken omfattning befolkningen har tillgång till grönområden. Statistiken produceras av SCB genom en kombinerad analys av satellitbilder och registerdata. Ett utvecklingsarbete pågår mellan målområdesansvariga myndigheter för att bland annat diskutera hur statistiken kan användas för att främja friluftslivsarbetet.

Precisering 3: Kunskap ställs samman utifrån aktuell forskning

År 2015 påbörjade Folkhälsomyndigheten en kartläggning av befintliga forskningsöversikter i syfte att visa på sambanden mellan friluftsliv och hälsa samt välbefinnande. Sammanställningen²⁰ kunde inte visa några tydliga resultat på grund av att översikternas kvalitet inte uppfyllde myndighetens kvalitetskrav. Men utifrån grundforskningen har Folkhälsomyndigheten dragit slutsatsen att friluftslivet kan ses som en hälsofrämjande arena, vilken kan utgöra en viktig resurs för att möta flera av folkhälsans utmaningar, såsom ökat stillasittande, övervikt/fetma och en ökad psykisk ohälsa. Att vara ute i naturen kan till exempel medföra minskad stress, stärkt kognitiv förmåga, förbättrad psykisk hälsa, mer fysisk aktivitet och underlätta social interaktion. Kunskapen har sammanställts av Folkhälsomyndigheten och spridits på flertalet sätt genom nationella, regionala och lokala initiativ; till länsstyrelser, kommuner, ideella organisationer, andra berörda myndigheter och aktörer.

Precisering 4: Antalet kommuner som uppnår kriterierna fastställda för Sveriges friluftskommun ökar

Undersökningen Årets friluftskommun²¹ ger kunskaper om kommunernas insatser som bidrar till att nå de nationella friluftslivspolitiska målen. För att kunna visa på en positiv utvecklingsriktning att fler kommuner uppnår kriterierna bör antalet kommuner som deltar i undersökningen öka samtidigt som

¹⁷ Hur ofta sker den fysiska träning som får dig att bli andfådd, till exempel löpning, motionsgymnastik eller bollsport utomhus i anslutning till park/grönområde/natur (tänk även på sjöar, vattendrag och hav)? Hur ofta sker dina vardagsaktiviteter, till exempel promenader, cykling eller trädgårdsarbete utomhus i anslutning till park/grönområde/natur (tänk även på sjöar, vattendrag och hav)? Svarsalternativ: aldrig, sällan, ibland, ofta och alltid, för sommar respektive vinter. (Ej publicerat material).

¹⁸ 650 deltagare, (ej publicerat material).

¹⁹ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/gronytor-i-och-omkring-tatorter/>

²⁰ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/>

²¹ Naturvårdsverket. Friluftskommun 2015. Rapport 6608; Naturvårdsverket. Friluftskommun 2016. Rapport 6707; Naturvårdsverket. Friluftskommun 2017. Rapport 6757; Naturvårdsverket. Friluftskommun 2018. Rapport 6813; Naturvårdsverket. Friluftskommun 2019. Rapport 6886.

medianen ökar. Under åren har antalet svarande kommuner minskat²² samtidigt som mediankommunens poäng har ökat från 17,5 poäng (2016), till 21 poäng (2019) av totalt 32 poäng möjliga.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är neutral

Det nationella, regionala och lokala arbetet för, och kunskapen kring, att främja friluftsliv för god folkhälsa har stärkts sedan föregående uppföljningsperiod, och vi ser en fortsatt positiv utveckling. Det har bland annat skett genom ett strategiskt arbete från Folkhälsomyndigheten. Dels på nationell nivå där folkhälsoperspektivet fått ett större genomslag i friluftslivspolitiken hos myndighetsaktörer, och dels där länsamordnarna utgjort en viktig aktör för att sprida och implementera arbetet på regional och lokal nivå.

Däremot ser vi en del utmaningar som kan motverka den positiva utvecklingen och leder till att bedömningen av utvecklingsriktningen blir neutral. Förändrad markanvändning och exploatering påverkar tillgången till attraktiv natur för friluftsliv. Till följd av den pågående urbaniseringen växer befolkningen i städerna och konkurrens uppstår om hur marken ska användas. Det finns risk att befintliga grönområden överutnyttjas eller försvinner. Grönstrukturer utgör också en viktig resurs för klimatanpassning. Parker, grönområden och det omgivande landskapet kan spela en avgörande roll för de pågående klimatförändringarna, som idag redan påverkar den byggda miljön genom exempelvis ökad nederbörd och värmeböljor.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

Friluftsmålen och målet för folkhälsa spänner över flera politik- och sakområden. En ökad naturkontakt kan främja människors hälsa och välbefinnande och det är därför angeläget att tydliggöra friluftslivet som samhällsintresse och relatera det till andra samhällsnyttor. Ett brett och strategiskt arbete kan bidra till en bättre folkhälsa, i detta också minska skillnaderna i hälsa mellan olika grupper i befolkningen. Det pågår mycket arbete på nationell, regional och lokal nivå som kan bidra positivt till Friluftsliv för god folkhälsa. Men för ytterligare synergieffekter behövs:

- Ett ökat tvärsektorielt arbete på nationell, regional och lokal nivå som grundar sig i befintliga styrdokument, och där friluftslivet ges utrymme och ses som en resurs för folkhälsan. Vi står inför stora utmaningar som är kopplade till våra levnadsvanor och livsstil. Här kan friluftslivet bidra. Målsättningen är att fler människor ska ha möjlighet att utöva ett aktivt

²² 2016 svarade 237 kommuner; 2019 svarade 223 kommuner.

friluftsliv, och att vi når de grupper som har störst risk för ohälsa. En ökad medvetenhet behövs kring potentialen av det vardagsnära friluftslivet och samhällsplaneringen roll för att skapa de rätta förutsättningarna till en lättillgänglig natur. Barnperspektivet behöver få än större plats i samhällsplaneringen och särskilt fokus behövs på de grupper som har störst risk för ohälsa.

- Forskning av god kvalitet om naturvistelsens påverkan på människors hälsa bör stärkas. Dessutom behövs förstärkta kunskaper om insatser och strategier som främjar friluftsliv för god folkhälsa.
- Ett fortsatt samordningsuppdrag i Länsstyrelsernas regleringsbrev kring friluftsliv. Länsstyrelsernas har haft en betydande samordningsroll i arbetet att sprida folkhälsoperspektivet i friluftslivspolitiken, både i den regionala och lokala kontexten. Ett förvaltningsöverskridande arbetssätt för att fånga in bredden har visat sig vara framgångsrikt. Länsstyrelserna har flera olika uppdrag med koppling till folkhälsa, samhällsplanering och friluftsliv. Uppdragen skulle gynnas av en samordning på såväl kommunal som regional nivå.
- Ett fortsatt utvecklingsarbete kring markstatistik för kunskap om människors tillgång och tillgänglighet till vardags- och bostadsnära naturområden. Undersöka möjligheten att koppla markstatistiken till statistik kring hälsa- och levnadsvanor. Detta för att bidra till ökad kunskap i syfte att vända den negativa tendens som ses beträffande kommuners arbete med att bevara, utveckla eller restaurera dessa naturområden.

10: God kunskap om friluftslivet

Ansvarig myndighet: Naturvårdsverket

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att det finns god kunskap om friluftslivet. Målet bör innebära att det finns etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv som utgår från ämnesfältets bredd och mångvetenskapliga karaktär, är långsiktig över tiden och bygger på behoven hos friluftslivets aktörer. Myndigheter, organisationer, kommuner, markägare och företag bör ha god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism.

Preciseringar:

1. Forskning om friluftsliv stöds på ett sätt som tillvaratar ämnets bredd, skapar bra möjligheter till finansiering och utveckling. En nationell nätverksorganisation är etablerad, angelägna forskningsområden är identifierade och en nationell forskarskola är inrättad. Forskning om friluftsliv uppfattas som en attraktiv karriärväg och svensk friluftsforskning står sig väl internationellt.
2. Statistik om friluftslivet finns och är utformad för att motsvara samhällets behov. Statistiska centralbyråns ULF-undersökning (undersökning om levnadsförhållanden) och myndigheternas statistikinsamling har utvecklats för att passa de nya friluftslivspolitiska ambitionerna.
3. Berörda myndigheter, organisationer, markägare, kommuner och företag har god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism omfattande hela friluftslivspolitikens bredd.
4. Forskningsresultat och statistik om friluftsliv kommuniceras aktivt och sätts in i ett större sammanhang.

Utvecklingen är neutral

Sammanfattning

Trots forskningsutlysningar med anknytning till friluftsliv har friluftsliv fortsatt svårt att hävda sig som eget forskningsområde och hamnar ofta i periferin. Kunskapsnoden "Friluftsforskning.se", där länkar till viss statistik, forskning och konferenser kring friluftsliv kan hittas, saknar kontinuerlig finansiering. Det har skett en viss förbättring i tillgång på statistik avseende friluftslivsutövande genom en serie av undersökningar utförda av Mittuniversitetet på uppdrag av Naturvårdsverket. Kommuner och länsstyrelsernas fokus på friluftslivsfrågor har ökat, och i förlängningen troligtvis även deras kompetens.

Resultat

Precisering 1: Forskning om friluftsliv

Forskning om friluftsliv har i varierande omfattning bedrivits i Sverige sedan 1970-talet. Då friluftsliv inte utgör någon egen akademisk disciplin har forskningen växt fram från en rad olika ämnesområden, exempelvis geografi, sociologi, pedagogik, ekonomi och psykologi. På senare tid har andra mer tvärvetenskapliga ämnen som fysisk planering och turismvetenskap också kommit att bidra påtagligt till friluftsforskningen. Det mångvetenskapliga närmandet till friluftsliv som forskningsområde har medfört svårigheter att hitta finansiering då det ofta hamnar i periferin hos traditionella forskningsfinansiärer.

Forskning om friluftsliv förekommer idag på olika lärosäten i varierande omfattning och med olika inriktning. Här kan särskilt nämnas Mittuniversitetet (naturturism, friluftsliv i skyddad natur, friluftsliv i fjällen, besöksstudier), Göteborgs universitet (friluftsliv i kustmiljöer, barns friluftsliv, besöksstudier), Gymnastik- och idrottshögskolan och Örebro universitet (lärande inom friluftsliv), Umeå universitet (naturturism, regional utveckling), Sveriges lantbruksuniversitet (friluftsliv i skog, friluftslivets ekonomi), och Blekinge Tekniska Högskola (planering för friluftsliv). Fokus på friluftslivsfrågor har under de senaste fyra åren ökat inom vissa lärosäten och minskat inom andra. Enligt en expertbedömning från tre friluftslivsforskare har ett ökat fokus på friluftsliv främst skett i anslutning till en ökad forskning om turism. Två professorer vilka varit centrala i fältet har gått i pension.

Det har i närtid skett två större forskningsutlysningar med anknytning till friluftsliv. Den ena är från FORMAS under rubriken *Hållbar turism och besöksnäring*.¹ Motivet för utlysningen var bland annat att *Ny kunskap och strategiska och innovativa lösningar behövs för att motverka negativa effekter och för att förena branschens positiva utveckling med en mer hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling, i såväl urbana som rurala miljöer*. Den andra utlysningen kommer från MISTRA och handlar om *Idrott, friluftsliv och miljö*² där man bland annat avser att *...vidareutveckla kunskapen om och förståelsen för hållbarhet i relation till idrott och friluftsliv och i betydande omfattning bidra till minskad negativ miljöpåverkan och till en hållbar samhällsomvandling*. Båda utlysningarna har en budget på cirka 70 miljoner kronor vardera. Friluftslivsforskningens mångvetenskapliga karaktär kan ofta vara en styrka och att friluftslivsfrågor uppmärksammas i många sammanhang är positivt. Det som saknas är någon utlysning vilken sätter friluftslivet i centrum, såsom Naturvårdsverkets tidigare forskningsprogram *Friluftsliv i förändring*.

¹ <https://www.formas.se/arkiv/alla-utlysningar/utlysningar/2019-01-27-hallbar-turism-och-besoksnaring.html> (denna och samtliga följande internetsidor besökta 191109)

² <https://www.mistra.org/forskningsprogram/ett-forskningsprogram-om-idrott-friluftsliv-och-miljo/>

Precisering 2: Statistik om friluftsliv

Nära sammanlänkat med såväl kunskapsuppbyggnad som främjande av friluftsliv är behovet av bra statistik. Det saknas fortfarande mycket kunskap och statistik avseende friluftsliv och friluftslivsutövande. Många aktörer har lyft att detta försvårar möjligheten att ta väl underbyggda beslut och åtgärder. Det finns behov av befolkningsstatistik vilken ser till befolkningen i stort men även statistik avseende mer specifika segment av befolkningen såsom ”sportfiskare”. Det finns även behov av besökarstatistik, vilken beskriver nyttjande och upplevelser inom ett visst område, för att få kunskap om besökare i naturen och för att kunna planera och förvalta naturlandskapet för friluftsliv.

Avseende befolkningsundersökningar så lyfts Statistiska centralbyråns (SCB) ULF-undersökning specifikt i målets precisering. SCB har inom ramen för ULF-undersökningen mätt svenska folkets deltagande i ett begränsat antal friluftslivaktiviteter sedan 1970-talet. Sedan ett antal år tillbaka så finns endast en av dessa aktiviteter kvar i undersökningen – frågan *hur ofta har du strövat i skog och mark*.³ Denna enda fråga är dock fortsatt väldigt värdefull på grund av den långa tidsserien och det relativt stora antalet intervjuer. Det relativt låga deltagande i friluftslivaktiviteter bland de unga skulle kunna ge en mörk bild av friluftslivets framtid om statistiken inte visade att detta alltid varit fallet, och att samma generation individer alltid blivit mer intresserade av att vistas i skog och mark då de blivit lite äldre.

En ytterligare viktig serie av nationella befolkningsundersökningar har genomförts av Mittuniversitetet på uppdrag av Naturvårdsverket. Den första mätningen i denna serie utfördes inom ramen för forskningsprogrammet *Friluftsliv i förändring* (år 2007).⁴ Ytterligare två mätningar har utförts inom ramen för undersökningarna *Friluftsliv 2014*⁵ och *Friluftsliv 2018*⁶, med syfte att bland annat skapa underlag för friluftslivsuppföljningarna år 2015 och 2019. Dessa undersökningar ger en bred bild av friluftslivutövandet i stunden, och möjliggör insikter om hur friluftslivsutövandet varierar mellan olika grupper. Om dessa fortsätter kommer de med tiden att även tillåta bättre förståelse av utvecklingen över tid. En svaghet med de tre ovan nämnda undersökningarna är att de använt sig av olika metoder, eftersom Naturvårdsverket försöker hitta det alternativ som i störst utsträckning svarar mot olika aktörers behov inom ramen för en rimlig kostnad. Den förändring som genomfördes år 2018, jämfört med år 2014, var bland annat motiverad utifrån en önskan om att kunna bryta ner statistiskt säkerställda resultat på regional nivå.⁷

Statistik kring friluftsliv och närliggande områden tas även fram och kommuniceras av en rad andra aktörer. Exempel är Tillväxtverkets statistik om turism/besöksnäring (där det dock skulle behövas statistik om kultur-

³ Se utövandekapitlet i början av denna rapport.

⁴ För referenser se bilaga 1, *Statistik*.

⁵ Naturvårdsverket, 2015. *Friluftsliv 2014*. Rapport 6691.

⁶ Naturvårdsverket, 2019. *Friluftsliv 2018*. Rapport 6887.

⁷ Se vidare i bilaga 1, *Statistik*.

och naturturism mer specifikt), Havs- och vattenmyndighetens statistik (till exempel om fritidsfiske), Naturvårdsverkets statistik kring skyddad natur (till exempel besökarundersökningar) och friluftsliv (exempelvis Sveriges friluftskommun), Folkhälsomyndighetens statistik kring friluftslivets betydelse för människors hälsa och välbefinnande, Riksidrottsförbundets statistiska rapporter, Svenska jägarförbundets statistik samt statistik från diverse ideella friluftslivsorganisationer (medlemsantal, aktivitetstimmar, omsättning och så vidare). Även SCB samlar in statistik som är användbar för att bedöma friluftslivsutövandets förutsättningar, till exempel statistik kring markanvändning och tätortsnära natur.

I den mån syftet med statistiken är att få en övergripande bild av vem, var, när, hur och varför olika grupper av svenskar genomför friluftsliv är ovan nämnda exempel snarare ett komplement än ett substitut till den statistik som Naturvårdsverket och Mittuniversitetet nu börjat upprätta. Statistiken i exemplen är inte samordnad utan gäller avgränsade områden utifrån studier med väldigt varierande metod.

Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, Stiftelsen Tyrestaskogen samt Laponiatjuottjudus som förvaltar skyddad natur fortsätter att arbeta med besökarundersökningar. Internationell forskning visar att behovet av besökarundersökningar är stort inom en rad olika områden – bland annat som underlag till skötsel och förvaltning, för att förstå och hantera olika typer av konflikter samt för att utveckla och anpassa infrastruktur.⁸ Naturvårdsverket har under lång tid haft planer på att upprätta en nationell struktur för att kunna arbeta mer systematiskt och långsiktigt med besökarundersökningar i skyddad natur. Naturvårdsverket har bland annat utrett och upprättat planer för hur en sådan struktur skulle kunna se ut, men har fortfarande inte prioriterat de resurser som skulle krävas för att komma hela vägen fram. Finland är här en förebild.⁹

I målets precisering står det att statistikinsamlingen ska utvecklas för att passa de friluftspolitiska ambitionerna. Den serie av undersökningar som utförts av Mittuniversitetet på uppdrag av Naturvårdsverket är ett exempel på detta. Det identifierades dock en hel del ytterligare kunskapsbehov under föregående uppföljning och de flesta av dessa behov kvarstår. Brister i kunskap, data och annat underlag kan även utläsas inom ramen för uppföljningen av de övriga friluftslivsmålen i denna rapport. Ytterligare behov av statistik och kunskap, vilken till viss del identifierats genom denna uppföljning av friluftslivsmålen, finns beskrivet i bilaga 3.

⁸ Fredman, P., Stenseke, M., Liljendahl, H., Mossing, A. & Laven, D. 2012. (Editors) *Outdoor Recreation in Change – Current Knowledge and Future Challenges*, Proceedings of the 6th International Conference on Monitoring and Management of Visitors in Recreational and Protected Areas, Stockholm, Sweden, August 21–24. 415 p

⁹ Fredman, P. 2017. *Förslag på metoder för besöksräkning och besökarenkäter inom ramen för systematiska besökarundersökningar i skyddad natur*.

Precisering 3: Berörda aktörers kompetens angående friluftsliv

Det är svårt att bedöma hur mycket kunskap olika myndigheter har angående friluftsliv men en hel del arbete med framtagande och kommunikation av kunskap kring friluftsliv utförs. Jordbruksverket arbetar med att belysa de socioekonomiska värden som fritidsfiske och fisketurismen har för regional tillväxt och landsbygdsutveckling. Havs- och vattenmyndigheten tar fram material och rapporter om bland annat badvattenkvalitet, fisketurism och fritidsfiske. Boverket tar ofta upp friluftsliv och fysisk aktivitet kopplat till fysisk samhällsplanering. Naturvårdsverket bidrar bland annat med stöd och kompetensutveckling för olika förvaltare, utbildare, planerare med flera. Naturvårdsverket arbetar även med att samordna och/eller delta i olika råd (exempelvis fjällsäkerhetsrådet, snöskoterrådet och klövviltsrådet) och andra mötesplatser.

Länsstyrelserna har sedan år 2015 fått ett utökat ansvar för friluftslivfrågor inom sitt regleringsbrev, där Länsstyrelserna nu ska samordna och leda det regionala arbetet med friluftslivspolitiken i samverkan med olika berörda aktörer. Länsstyrelserna ska bidra till att stärka arbetet med tätortsnära natur samt bidra till att friluftslivsmålen ska få ett ökat genomslag inom bland annat samhällsplanering, utvecklings- och tillväxtarbete samt naturvårdsarbete. Länsstyrelserna har även fått öronmärkta resurser för detta, vilket inom vissa länsstyrelser inneburit ytterligare anställningar och inom andra ett mer tydligt ansvar och avsatt arbetstid för samordning av friluftslivet.

Andel kommuner som svarat JA	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Kommunen har en eller flera tjänstepersoner med uttalat ansvar för verksamheten inom friluftsliv	70 %	75 %	56 %	61 %	56 %	58 %	61 %	52 %	56 %
Kommunens översiktsplan innehåller ett avsnitt om friluftsliv	59 %	54 %	44 %	50 %	45 %	51 %	49 %	44 %	47 %
Kommunen har en politisk antagen friluftslivsplan, friluftslivsstrategi och/eller friluftspolicy	22 %	15 %	14 %	17 %	13 %	13 %	15 %	19 %	13 %
Naturturism finns med som en strategisk fråga eller tydligt införlivat i ett eller flera styrdokument	48 %	59 %	46 %	44 %	41 %	41 %	35 %	31 %	29 %
Kommunen genomför kartläggningar för att förbättra underlaget för planering och åtgärder för friluftslivet	58 %	59 %	54 %	48 %	48 %				

Tabell 6. Kommunernas svar från undersökningen Sveriges friluftskommun. Källa: Naturvårdsverket, 2019. Sveriges friluftskommun 2019. Rapport 6886. Svarsfrekvens har legat mellan 70 och 87 procent. Vanligtvis kring 80 procent.

Kommunernas fokus på friluftslivsfrågor verkar öka över åren. Sju av tio kommuner (70 procent) uppger att de har en eller flera tjänstepersoner med uttalat ansvar för kommunens verksamhet inom friluftsliv. Detta utgör en ökning med 14 procent sedan år 2015. Tre av fem kommuner (59 procent) har avsnitt om friluftsliv i sin översiktsplan jämfört med 45 procent för fyra år sedan. Drygt en av fem kommuner (22 procent) uppger att de har en politiskt antagen friluftsplän eller friluftspolicy och ca hälften (48 procent) har naturturism som en strategisk fråga eller tydligt införlivat i ett eller flera styrdokument. Motsvarande andelar för fyra år sedan var 13 respektive 41 procent. Nästan tre av fem kommuner (58 procent) anger att kommunen genomför kartläggningar (genom exempelvis besöksräkning, intervjuer, enkäter) för att förbättra underlaget för planering och åtgärder för friluftslivet, vilket utgör en ökning med 10 procent sedan år 2015.

Precisering 4: Kommunikation av forskning och statistik

Samlad kommunikation av friluftslivsforskning sker främst via två kanaler: hemsidan Friluftsforskning.se samt Naturvårdsverkets Tankesmedja för friluftsliv. Hemsidan Friluftsforskning.se upprättades ursprungligen i anknäring till forskningsprogrammet *Friluftsliv i förändring* och var ett initiativ från Mittuniversitetet för att skapa en nationell nod för kunskap om friluftsliv och naturturism i Sverige. Naturvårdsverket har under uppföljningsperioden bidragit med ett mindre finansiellt stöd för att uppdatera och till viss del vidareutveckla sidan, men i dagsläget saknar den finansiering och är i visst behov av uppdatering. Naturvårdsverkets Tankesmedja för Friluftsliv är uppskattad men har eventuellt blivit något mindre inriktad på forskning. Resultat från besökarundersökningar finns generellt sett inte samlat utan ligger ofta på lokala servrar eller i exceldokument hos den myndighet som genomfört undersökningen. Sammanställt resultat från de nationella besökarundersökningarna finns publicerade i rapporter. Kommunikation av kunskap och forskning avseende enskilda aspekter av friluftslivet sker av många aktörer utifrån tillgång till statistik och kompetens.

Planerade kommunikationsinsatser har generellt sett blivit ett tydligare krav vid ansökningar om forskningsmedel samt inom vissa myndigheters projektplanering. Detta resulterar vanligtvis i kortsiktiga insatser fokuserad på den kunskap som tagits fram inom det specifika projektet och/eller att kunskap och information sprids över många forum. Ett tillgängliggörande av existerande kunskap kräver att den samlas samt kan återfinnas och nås vid behov.

Målets utvecklingsriktning

Utvecklingen är neutral

Det saknas fortfarande mycket kunskap och statistik avseende friluftsliv och friluftslivsutövande. Många aktörer har lyft att detta försvårar möjligheten att ta väl underbyggda beslut och åtgärder.

Det har förekommit två större forskningsutlysningar med koppling till friluftsliv, men ingen som sätter friluftslivet i centrum. Forskning relaterat till friluftsliv ökar främst i anslutning till turism.

SCB:s ULF-undersökning mäter, liksom under föregående uppföljning, enbart en friluftslivsaktivitet. Via ett antal återkommande och breda nationella undersökningar av friluftslivsutövandet har Naturvårdsverket i samverkan med Mittuniversitetet påbörjat en dataserie som givit ytterligare insikter i svenskars friluftslivsutövande.

Det är svårt att bedöma kompetensen hos det stora antalet berörda aktörer. En viss förbättring har skett hos två av de mest centrala aktörerna, kommuner och länsstyrelser. Inom kommunerna verkar ambitionsnivå och fokus på friluftslivsfrågor ha varit på stadig frammarsch under en längre tid, och så även under denna uppföljningsperiod. Länsstyrelsernas utökade ansvar i regleringsbrevet, och öronmärkta resurser från Naturvårdsverket, gav ett ökat fokus på samordning av friluftslivsfrågor.

Friluftslivsfrågornas bredd och spridning över både ämnes-, samhälls- respektive politikområden utgör en speciell utmaning för att finna och kommunicera kunskap om friluftslivet. Hemsidan Friluftsforskning.se har uppdaterats, men är i fortsatt behov av finansiering.

Områden med behov av ytterligare eller förändrade insatser

De forsknings- och kunskapsrelaterade behoven som behöver mötas för att kunna uppfylla målen i friluftspolitikerna består av två delar; dels kunskaps*produktion* (att samla in ny empiri, analysera och presentera), dels kunskaps*vård* (att tidigare kunskap är lätt tillgänglig och går att jämföra över tid)¹⁰. Berörda aktörer behöver sedan ta till sig den existerande och tillgängliggjorda kunskapen men här ligger en stor del av ansvaret på varje enskild berörd aktör.

På en övergripande nivå skulle det vara önskvärt med ett tydligt uppdrag/åtagande hos något svenskt universitet eller högskola att ta en mer formell roll som kompetenscentrum, koordinator och förmedlare av kunskap om friluftsliv (i samarbete med andra lärosäten). Enskilda områden med behov av insatser oavsett om det ovanstående skulle bli verklighet omfattar bland annat:

1. **Stabil mötesplats för forskare och avnämare.** Det handlar om att vårda en internetportal, ge ut nyhetsbrev samt fylla på och tillgängliggöra databanker av tidigare forskning och statistik. Lämpligen i kombination med regelbundna fysiska möten, till exempel i form av forskardag i anslutning till tankesmedja om friluftsliv. Om hemsidan friluftsforskning.se ska vara aktuell behöver den finansiering.

¹⁰ Sandell, Klas; Fredman, Peter & Stenseke, Marie 2011. Framtida forskningsstrukturer för friluftsliv och naturturism i Sverige: Ett diskussionsunderlag. Rapport No. 17, Forskningsprogrammet: Friluftsliv i Förändring, Östersund.

2. **Insamling och kontextualisering av återkommande statistik (monitoring).**
Värdet av kvantitativa data över olika aktiviteter, platser, motiv, grupper och så vidare är obestridligt. Det är viktigt att det sker systematiskt och jämförbart över tid. Detta kräver insatser av många aktörer inom sina respektive områden. Avseende befolkningsstatistik är det speciellt viktigt att Naturvårdsverket fortsätter att genomföra mätningarna av friluftslivs-utövande. Avseende besökarundersökningar behövs ett nationellt system upprättas, i likhet med det som existerar i Finland. Detta system skulle även innefatta en databas för insamling, kommunikation och spridning av besökarundersökningarnas resultat. Ett mer ambitiöst förslag är att ge ett universitet ett uppdrag avseende statistikinsamling och tillgängliggörande, i likhet med vad t.ex. SLU har inom miljöövervakning.
3. **Finansiering av forskningsprogram** som sätter friluftslivet i centrum.
Exempel på områden där ökat kunskapsbehov identifierats, bland annat som ett resultat av uppföljningen av friluftslivsmålen, finns i bilaga 3.
4. **Forskarskola.** Det är viktigt att doktorander kan knytas in i en friluftstematisk mångvetenskaplig forskarskola, som förslagsvis etableras på nordisk nivå. Detta ger den bästa utväxlingen av för friluftsliv relevanta doktorsavhandlingar inom olika discipliner.

Bilaga 1.

Statistik

Denna uppföljning av friluftslivsmålen refererar till statistik från ett stort antal källor. En relativt stor andel av statistiken kommer dock från fyra källor. Den första är en serie undersökningar utförda av SCB; de så kallade *ULF* (Undersökning av Levnadsförhållanden) eller, numera, *ULF/SILC* undersökningarna. Ytterligare tre undersökningar som ofta refereras är utförda av Mittuniversitetet med finansiering från Naturvårdsverket – *Friluftsliv 2007*¹, *Friluftsliv 2014*² och *Friluftsliv 2018*³. För att undvika återupprepningar i måltexterna så kommer vi här att kort beskriva dessa undersökningar.

SCB:s undersökning av levnadsförhållanden (ULF) har sedan 1970-talet undersökt Sveriges befolkning (16–84 år) – däribland med avseende på friluftsvanor. Under åren 2006–2008 genomgick SCB:s årliga undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) två betydande förändringar. Dels 2006 då intervjumetoden byttes från i huvudsak besöksintervjuer med pappersblankett till i huvudsak datorstödda telefonintervjuer. 2008 integrerades den europeiska gemensamma undersökningen EU-SILC (EU Statistics on Income and Living Conditions) i ULF. Dessa förändringar beskrivs i följande rapport: *Förändringar i Undersökningarna av levnadsförhållanden 2006–2008 – En studie av jämförbarheten över tid för välfärdsindikatorerna*.⁴ Ett med åren allt ökande bortfall i ULF/SILC (43,7 procent 2014) har föranlett en översyn av viktsystemet i syfte att minska bortfallets snedvridande effekter på resultaten. Sedan 2008 tillämpas i ULF/SILC en vägningsprocedur där vissa uppgifter av betydelse för skattningen av intervjuresultaten inhämtas från olika befolkningsregister: Kön, ålder, region, födelse-land (Sverige eller ej), utbildningsnivå, inkomst och civilstånd samt telefonnummer känt eller ej. Kalibrering (justering) av intervju svaren med hjälp av dessa registeruppgifter syftar till att minska effekten av att vissa grupper är underrepresenterade i undersökningsmaterialet. Mer om detta och om genomförandet av ULF/SILC finns att läsa i ”Beskrivning av statistiken” på SCB:s hemsida.⁵

Mittuniversitetets *Friluftsliv* undersökningar (på uppdrag av Naturvårdsverket) har utförts år 2007, 2014 och 2018. Den första undersökningen, *Friluftsliv 2007*, utfördes inom ett forskningsprogram med Mittuniversitetet som huvudman. *Friluftsliv 2014* och *Friluftsliv 2018* utfördes av Mittuniversitetet på uppdrag från Naturvårdsverket för att bland annat få ett underlag till uppföljningen av friluftslivsmålen år 2015 och 2019.

Metodikerna har dock skiljt sig mellan dessa undersökningar, främst mellan å ena sidan *Friluftsliv 2007* och *2018* och å andra sidan *Friluftsliv 2014*. *Friluftsliv 2007* och *2018* utfördes båda genom en postenkät vilken skickades ut vid ett tillfälle medan *Friluftsliv 2014* utfördes via elektronisk panel uppdelad på 12 utskick med ett utskick per månad. Orsaken till att metodiken för *Friluftsliv 2014* avviker var att Mittuniversitetet och Naturvårdsverket bedömde att ett utskick per månad var det bästa sättet att få en rättvisande

bild av friluftslivsutövandet på nationell nivå. Då utskicket sker vid ett enda tillfälle finns bland annat en risk för att hinder och förutsättningar avseende den typ av aktiviteter som utförs inom denna årstid får en alltför stor vikt vid respondentens svar, även om frågorna rör hela årets utövande. Det visade sig dock finnas en stor efterfråga på resultat vilka kunde brytas ner på regional nivå. Naturvårdsverket och Mittuniversitetet valde därför att i Friluftsliv 2018 istället fokusera på resultat vilka kan brytas ner på länsnivå. Att skapa resultat med målsättning att kunna ge representativa svar avseende både län och månad bedömdes dock som för kostsamt. Orsaken till att en elektronisk panel, snarare än postenkät, användes inom Friluftsliv 2014 var också med hänsyn till den lägre kostnaden. Det finns dock farhågor om att de personer som nås via denna metod inte är representativa för befolkningen i stort. Friluftsliv 2018 återgick därför till en postenkät, denna gång administrerad och genomförd av SCB.

Nedan följer en kortfattad sammanfattning av den metodik som de tre enkäterna använde. För en längre beskrivning av metodik, bortfallsanalys etc., se rapporterna Friluftsliv 2007, 2014 och 2018 (referenser på föregående sida).

Friluftsliv 2007: Ett tillfälle, postenkät, svarande 1792 (svarsfrekvens 38 procent eller 40 % om man räknar bort utskick vilka resulterat i retur p.g.a. fel adress, sjukdom och liknande).

Friluftsliv 2014: Tolv tillfällen, elektroniskpanel, totalt 8410 svar (svarsfrekvens 25–30 procent per månad).

Friluftsliv 2007: Ett tillfälle, postenkät, svarande 7702 (svarsfrekvens 37 procent).

Bilaga 2.

Urval av insatser inom friluftsliv i skolan som görs av ideella organisationer¹

- Svenska Orienteringsförbundet har fortsatt med fortbildning för lärare i orientering i flera steg. Där kartkunskap och digitalt fokus ingår. I läroplanen står det att eleverna ska få positiva upplevelser av friluftsliv samt väcka intresse för fysisk aktivitet i naturen inom ramen för allemansrätten. Detta är två av de mål som förbundet vill uppnå med sin lärarfortbildning.
- Svenska Naturskyddsföreningen driver det mångåriga projektet ”Mer friluftsliv i skolan” tillsammans med Naturskoleföreningen och Sportfiskarna. Genom projektet arbetar de för att fler barn och vuxna ska få möjlighet att komma ut i och uppleva naturen på olika sätt. Målen inom ämnet Idrott och hälsa i läroplanen som kom 2011 har ökat behovet av fortbildning för pedagoger inom friluftsliv. Mer friluftsliv i skolan har med medel från Svenskt Friluftsliv genomförts under 2013–2018 för nära 2200 pedagoger från över 170 kommuner runt om i landet. Mer i friluftsliv i skolan är en av de största satsningarna på fortbildning i friluftsliv och kommer att få stor betydelse för friluftsliv i skolan i framtiden.
- Riksförbundet Hälsofrämjandets projekt ”Må bra med Allemansrätten” ger skolbarn möjlighet att komma ut i naturen. De får känna på friluftsliv i praktiken och får kunskap om allemansrättens möjligheter och skyldigheter. Många får delaktighet i olika friluftaktiviteter för första gången genom projektet. Projektet består av att förbundet trycker upp ”Må bra med Allemansrätten” som sedan Utbudet (www.utbudet.se) distribuerar till skolklasser som beställer det utan kostnad. Materialet beställs av lärarna och skickas ut i hela klassuppsättningar där varje elev får varsitt exemplar. Lärarna går sedan igenom det hela ute i naturen och i klassrummet. Tack vare materialet har lärarna kunnat följa läroplanen på ett positivt och informativt sätt. Ett önskemål som ofta kommer från lärarna är flera versioner på andra språk och lätt svenska. Sådana versioner skulle kunna ligga som ett digitalt komplement till materialet, när ekonomi finnes.
- Svenska Kanotförbundet vill att alla barn och ungdomar får möjlighet att prova på paddling någon gång under sin skoltid på ett säkert sätt, så att de även lär och inspireras till säker paddling i framtiden. Förbundet siktar på en kurs i varje landsting/region för att få en spridning över hela landet. Varje kurs tar mellan 5–7 deltagare vilket skulle kunna ge 100–140 utbildade lärare om året. De har också fortsatt utveckla och trycka upp en ”Lärohandledning för säker och rolig paddling i skolan”.
- Många skolor har en liten klättervägg i idrottshallen, men kan inte använda den på grund av brist på rätt kompetens. Något som Svenska Klätterförbundet vill ändra på genom att utbilda idrottslärare i klättring.

Så fler barn och unga får klättra samtidigt som de lär sig att göra det på ett säkert sätt, vilket leder till att befintliga, mindre anläggningar används. Lärare får kompetens och utrustning för att ta ut sina elever på klättring. Kanske startas fler skolidrottsföreningar som kan driva verksamheten även utanför skoltid.

- Förbundet Skog och Ungdom driver projektet ”Planta till Planka, en skogsdag i naturen med barn och unga” och har som syfte att informera om skogen, skogens alla värden och vikten av friluftsliv för barn och unga inriktat på årskurs 4 till 5 i grundskolan. Projektet blir ett komplement och bra resurs för pedagogerna för att få med friluftsliv och skog inom läroplanen. Med en Planta till Plankadag blir matte, geografi och naturkunskap både spännande och verkligt samt en inlärning som är med barn och unga genom livet. Ca 3000 barn och unga räknar förbundet med att nå under projekttiden.
- Svenska Livräddningssällskapet statistik visar tydligt att det är utomhus som barn drunknar. Pedagogiken och metodiken skiljer sig mellan inne- och utomhussimskola. Vid utomhussimskolan måste barnen lära sig möta kallt vatten, vågor, mörkt vatten, djur och växter och då ska simskolan anpassas därefter. Med vattenkunskap kommer vardagen för många barn att få en ny mening - de kommer att kunna ta del av friluftslivets alla delar (kanot, skridsko, fiske, båt) vilket i sin tur ger barnen en meningsfull fritid där naturen är en del att upptäcka. Brist på simkunnighet och vattensäkerhet ska inte vara en anledning till ett begränsat friluftsliv. Därför håller sällskapet på att ta fram ett nytt koncept som anpassas för att kunna användas inom kommunens simskolor och materialet kommer att vara för barn från 5 år och uppåt.
- Sportfiskarna har sedan 2007 drivit satsningen Klassdraget i syfte att introducera fiske och friluftsliv för skolbarn genom praktiskt fiske på skoltid. En lång rad lokala fiskeföreningar och fortbildade lärare runt om i landet har sedan dess genomfört mer än 4 000 enskilda aktiviteter med mer än 105 000 svenska skolbarn. Sedan 2016 driver Sportfiskarna också ett samlat åtgärds paket för att höja genomförandegraden av friluftsliv, fiske och fiskevård på skoltid, fritid och lovtid. Där ”Skolbäcken” en naturvårdsinriktad utomhuspedagogik ingår.
- Friluftsförbundet vill vara stöd till skolan och stärka barns hälsa och miljömedvetenhet. Med Svenskt Friluftslivs stöd har de etablerat ett framgångsrikt koncept i ”Skogshjältarna”. En djupgående modell som jobbar med utomhuspedagogiskt lärande som ett komplement till klassrummet. En långsiktig beteendeförändring för pedagogerna och eleverna på låg- och mellanstadiet. Genom att lära med hela kroppen och få tillgång till uterummet skapas förutsättningar till god hälsa och trygghet i naturen. Skogshjältarnas utomhuspedagogik stödjer läroplanens mål kopplade till kunskapsområdena friluftsliv, utevistelse, hälsa och miljö. Fler barn får ett lekfullt lärande i naturen, lära känna sin närmiljö, kunskap om allemansrätten och röra sig mer. På samhällsnivå bidrar Friluftsförbundet

till en hållbar utveckling och lägre samhällskostnader. År 2030 är målet att finnas i minst 700 skolor där friluftsliv och utevistelse är en självklarhet i undervisningen.

- Riksförbundet Sveriges 4H har vidareutvecklat sitt koncept ”Friluftsdagar med 4H-gårdar” i linje med FN:s 17 hållbarhetsmål i Agenda 2030, Sveriges friluftsmål, 4Hs motto ”Lära genom att göra” och kopplingen till ”Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011” i stadsnära natur.
- Naturskoleföreningen har ca 90 medlemmar, en ökning med ca 10 medlemmar sedan senaste uppföljningen. Naturskoleföreningen har som uppgift att sprida kunskap om och glädje kring utomhuspedagogik, kopplat till de olika läroplanerna, och hur en kan arbeta med detta tillsammans med barn, elever och lärare. Föreningens mål är att alla kommuner ska ha minst en naturskola.
- Samverkansorganet Skogen i skolan fortbildar lärare och erbjuder ett upplägg där skogen används i ämnesundervisningen och där Skogsdelen tangerar läroplanens skrivningar om friluftsliv. De har utökat sin verksamhet de senaste åren. 2016–2018 utbildades 51 000 lärare och elever, vilket är en ökning jämfört med 2013–2015 (19 000 personer)².
- Civilförsvarsförbundet arbetar med Vilse-konceptet (material och kurser) som syftar till att träna överlevnad som har ett visst friluftslivsperspektiv om att ha kunskap om att vara i naturen.

² Skogen i skolan (2013-2018). Verksamhetsberättelser.
<https://www.skogeniskolan.se/om-oss/verksamhetsberattelser>

Bilaga 3.

Bruttolista över identifierade behov av kunskap och statistik

Syftet med uppföljningen av friluftslivsmålen är att ge en lägesbild av förutsättningarna för friluftsliv samt hur arbetet mot friluftslivsmålen fortskrider. Arbetet med själva uppföljningen gör det dock tydligt att det fortfarande finns många kunskapsbehov – både avseende saker som vi inte vet och saker som vi tror oss veta men inser att vi inte har belägg (data) för. Nedan följer en bruttolista över kunskapsbehov som på det ena eller andra sättet har lyfts inom ramen för årets uppföljning av friluftslivsmålen.

Naturvårdsverket har inte vägt behoven mot varandra och har inte heller gjort någon bedömning avseende huruvida nyttan av kunskapen överstiger de kostnader ett framtagande skulle innebära. Naturvårdsverket tar således inte ställning till huruvida kunskapen borde tas fram, utan rapporterar enbart att det finns behov av den.

De inrapporterade kunskapsbehoven är:

- **Förhållande till och syn på landskapet och friluftsliv.** Hur ser olika grupper förhållande till landskapet och friluftsliv ut? Främst skillnader mellan stad och landsbygd men gärna även andra grupper.
- **Kunskap om Friluftslivsutövandet vilket kan brytas ner på**
 - Nationell, regional och lokal nivå.
 - Efter personkaraktäristik (ålder, kön, inkomst, utbildning etc.).
 - Efter naturtyp.
 - Avstånd till bostaden.
 - O.s.v.
- **Kunskap om hur naturen och friluftslivets påverkar eller kan bidra till...**
 - ... en mer hållbar livsstil.
 - ... hälsa och välbefinnande.
 - ... turism och ekonomisk utveckling.
 - ... lärande.
- **Vad är värdet på friluftslivets ekonomiska och sociala bidrag till samhället?**
- **En behovsanalys av utbildningsbehovet inom natur, utevistelse och friluftsliv.**
- **Förvaltning och rådgivning**
 - Utvärdera och utveckla modeller för hantering av målkonflikter.
 - Utveckla rådgivning och utbildning om hänsyn till friluftsliv vid jord- och skogsbruksåtgärder.
- **Insatser för god folkhälsa**
 - Stärkta kunskaper om insatser och strategier som främjar friluftsliv för god folkhälsa.

- **Skola**
 - En utvärdering av skolornas friluftsverksamhet samt uppföljning av utfallet av fler timmar i ämnet Idrott och hälsa samt uppdraget om Mer rörelse i skolan.
 - I vilken utsträckning tillämpar lärarutbildning uterummet inom kurser i didaktik?
 - Kartläggning av skolgårdar och skolnära natur.
 - Utveckla material för stöd och kompetensutveckling för att få lärare att vilja arbeta mer utomhus och i naturmiljöer.
- **Allemansrätten**
 - Uppföljning av kunskapen om allemansrätten fördelat på olika målgrupper. Gärna återkommande uppföljning för att kunna identifiera trender och förändringar.
 - Nuläge och framtida utmaningar.
 - Att se över vilka kriterier som krävs av en anläggning för att denna ska anses upphäva allemansrätten (på ett sådant sätt att det är befoget med tvingande avgiftsuttag).
 - Analys av hur utbrett det är med betalanläggningar i naturen idag, hur många man kan räkna med i framtiden och vilka konsekvenser det kan få för allemansrätten.
 - Utredning av tillämpning av 26 kap 11§ Miljöbalken (stängselgenombrott) och om Lag (1998:814) med särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning.

Kartlägg och beskriv områden värdefulla för friluftsliv i hela landskapet. Tillgång, tillgänglighet och kvalitet, inklusive areal och fördelning, främst med avseende på skyddad natur och vardags- och bostadsnära natur (se vidare nedan):

- Analysera på vilket sätt klimatförändringen och dess effekter påverkar tillgång till natur värdefull för friluftsliv.
- **Vardags- och bostadsnära natur**
 - **Definitioner och bedömningsgrunder**
 - Behöver ta fram gemensamma definitioner av ”tätortsnära natur” och ”vardags- och bostadsnära natur”.
 - Utveckla indikatorer för bedömning av när friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap kan anses vara säkerställt. (Sådana indikatorer ger möjlighet att ytterligare konkretisera behov av tillgång, tillgänglighet och kvalitet kopplat till exempelvis hänsyn och bevarandeinsatser inom samhällsplanering och markanvändning).
 - **Markstatistik avseende främst**
 - Tillgång.
 - Tillgänglighet (gärna fördelat efter personkaraktäristik såsom kön, inkomstnivå, utbildning, hälsotillstånd etc.).

- Kvalitet.
- Användning (gärna fördelat efter personkaraktär).
- **Förändring i tillgången.** Utveckla uppföljning av areal och andel vardags- och bostadsnära...
 - ...skog som årligen avverkas,
 - ...jordbruksmark som årligen läggs ner,
 - ...natur som årligen försvinner på grund av exploatering i form av exempelvis bostäder,
 - ...o.s.v.
- **Skyddad natur (och andra särskilt värdefulla områden)**
 - System för att undersökningar utförda av ett stort antal olika aktörer/förvaltare ska bli jämförbara, tillgängliga och högkvalitativa.
 - Databas - lagring av data, rapportuttag m.m.
 - Vägledning för utförande av undersökningar (t.ex. metoder för besöksräkning och besökarenkäter).
 - **Besökarundersökningar** eller andra undersökningar av specifika områden, för att bl.a. ha kunskap om besökare, dess behov, underlag till prioritering för förvaltningen, samt följa upp mål på olika nivåer.

Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2019

RAPPORT 6904

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6904-9
ISSN 0282-7298

Denna uppföljning av de tio målen för friluftslivspolitikerna är den andra av sitt slag och fungerar som ett underlag till regeringens politik och prioriteringar inom friluftslivsområdet. Rapporten redovisar resultat av åtgärdsarbetet, en utvecklingsriktning de närmaste åren samt förslag på viktiga insatser för att stärka friluftslivet framöver.

Målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Uppföljningen visar att olika aktörer i samhället genomfört många insatser för friluftslivet som har gett resultat, men att det kvarstår flera utmaningar.

Naturvårdsverket är samordnande myndighet för uppföljningen som genomförts tillsammans med Boverket, Folkhälsomyndigheten, Tillväxtverket, Skolverket och Skogsstyrelsen.

